

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

**DÜNYA BANKASI KREDİLERİNİN
PERFORMANSININ BELİRLEYİCİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Hakan TOKAÇ

Doktora Tezi

Ankara, 2020

DÜNYA BANKASI KREDİLERİNİN
PERFORMANSININ BELİRLEYİCİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hakan TOKAÇ

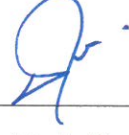
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maliye Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2020

KABUL VE ONAY

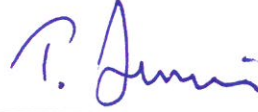
Hakan TOKAÇ tarafından hazırlanan "Dünya Bankası Kredilerinin Performansının Belirleyicileri: Türkiye Örneği" başlıklı bu çalışma, 04/02/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

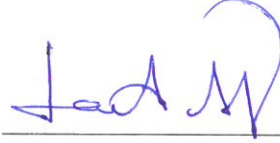
Prof. Dr. Necmiddin Bağdadioğlu (Başkan)

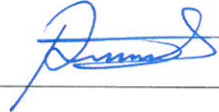
Prof. Dr. Ahmet Burçin Yereli (Danışman)

Prof. Dr. Tekin Akdemir

Doç. Dr. Levent Akdeniz

Doç. Dr. Hale Akbulut

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan doktora tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanması zorunlu metinlerin yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi/H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren .... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

04/02/2020

Hakan TOKAÇ

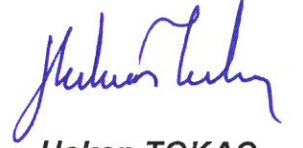
“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. Şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü ve fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7. 2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Hakan TOKAÇ

*BU ESER HASRETLE KAVUŐMAYI BEKLEDİĞİM SEVGİLİ EŐİME VE CANIM
KIZLARIM REYYAN, SERRA VE SUDE'YE ADANMIŐTIR*

TEŞEKKÜR

Doktora programına başladığım ilk günden itibaren her aşamada engin bilgi ve tecrübesiyle bana her zaman yol gösteren, ilgi ve desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Burçin Yereli'ye, tezimin hazırlanması ve savunulması aşamalarında öneri ve katkılarından çok yararlandığım Prof. Dr. Necmiddin Bağdadioğlu'na, Prof. Dr. Tekin Akdemir'e, Doç. Dr. Levent Akdeniz'e ve Doç. Dr. Hale Akbulut'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Doktora programı için adım attığımız Hacettepe Üniversitesi Beytepe kampüsünde çok keyifli ve verimli bir öğrencilik dönemi geçirdik. Program dahilinde bilgi dağarcığımızı genişleten, ufukumuzu açan çok faydalı dersler alma imkânı bulduk. Birlikte ders aldığımız arkadaşlarımızın bir kısmının mezun olduğumuz bölümün ve diğer üniversitelerin öğretim üyeleri ve görevlileri kadrolarına katılmasından gurur duyduk. Bugün çok güzel hatıralarla mezun olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Eğitim hayatımın bu önemli döneminde bana olan katkılarını asla unutmayacağım çok değerli hocalarıma, sınıf arkadaşlarıma ve bölümümüzün emektarı idari personeline katkıları, destekleri ve ilgileri için çok teşekkür ediyorum. Öğrenciliğimiz boyunca her gidişimizde güler yüzle karşılandığımız ve sorularımıza her zaman sabırla cevap veren Sosyal Bilimler Enstitüsü personeline ayrıca teşekkür ediyorum.

Tez yazım çalışmalarımın önemli bir kısmını üniversite kütüphanelerinde yaptım. Bu vesileyle, başta kendi üniversitem Hacettepe Üniversitesi olmak üzere kütüphane imkanlarını kullanmama imkân sağlayan Boğaziçi Üniversitesi, Atılım Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi ve Abdullah Gül Üniversitesi yönetimlerine ve kütüphane görevlilerine teşekkür ediyorum.

Tezimin ekonometrik kısmında sağladığı katkılardan dolayı Oğuzhan Çiçek'e, doktora programına beraber başladığım ve birlikte mezun olma şansını yakaladığım sınıf arkadaşım ve kıymetli dostum Süleyman Sözeri'ye yol arkadaşlığı için ve tezimin hazırlanması aşamasında bilimsel yöntemlere yönelik tavsiyeleri ve yabancı kaynaklara erişim sağlamam konusundaki yardımları için kayınbiraderim Rochester Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Kemal Aktaş'a teşekkür ediyorum.

Doktora tez çalışmalarım hayatımın zorlu bir dönemine denk geldi. Bu zor zamanlarımda ailem ve sevgili eşimin ailesinin maddi ve manevi destekleri bana güç verdi. Bu zor dönemde ailemizin yükünü alarak büyük fedakârlık yapan sevgili eşim ve her iki aileme şükranlarımı sunuyor ve böyle asil bir aileye mensup olduğum için gurur duyuyorum.

ÖZET

TOKAÇ, Hakan. *Dünya Bankası Kredilerinin Performansının Belirleyicileri: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, Ankara, 2020.

Bu çalışmada, DB'nin Türkiye'ye sağladığı kredilerin, kredi düzeyinde başarı faktörleri analiz edilmektedir. Literatürde makro değişkenler kullanarak ülkeler arası karşılaştırmayı inceleyen çalışmalar, aynı ülke içindeki krediler arasındaki farklılıklarının önemli bir kısmını gözden kaçırabildiğinden, bu çalışmanın, kredi kullanım büyüklüğü açısından Türkiye gibi önemli bir ülkeyi kredi seviyesinde incelemesi özgün tarafını oluşturmaktadır. İncelenen krediler kapsamında yürütülen program ve projelerin tamamlanma tarihleri 1997-2017 arasında değişmektedir. Analizlerde bağımlı değişken olarak her bir kredi için DB IEG birimi tarafından verilen başarı notları kullanılmıştır. İstatistiksel yöntemler aracılığıyla kredi/program/proje düzeyindeki bağımsız değişkenlerin kredi başarısı ile istatistiksel ilişkileri analiz edilmiş ve lojistik regresyon yöntemiyle bu değişkenlerin başarıyı tahmin etme gücüne bakılmıştır. Nihai olarak, analiz sonuçları literatür bulgularıyla mukayese edilerek tartışılmış, politika önerileri geliştirilmiş ve gelecekteki araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Dünya Bankası, Kredi Başarısı, Kalkınma Yardımları, Dış Yardımların Etkililiği, Program Kredileri, Proje Kredileri, Performans

ABSTRACT

TOKAÇ, Hakan. *The Determinants of the Performance of the World Bank Loans: The Case of Turkey*, PhD Thesis, Ankara, 2020

In this study, success factors of the World Bank's loan for Turkey are analyzed at the credit level. In the literature, studies which examine comparisons between the countries by using macro variables can overlook an important part of the difference between the loans in the same country. Therefore, examining Turkey, which is an important country in terms of the level of the World Bank loan disbursement, at the credit level constitute the unique part of this study. The completion dates of the programs and projects carried out within the scope of the loans examined vary between 1997-2017. In the analysis, credit ratings of the World Bank's IEG for each loan were used as the dependent variable. The statistical relationships between the independent variables and the credit ratings were analyzed at the credit /program/project level and the logistic regression method was used to examine the power of these variables to predict success. Finally, the results of the analysis were discussed and compared with the findings of the literature, policy recommendations were developed and recommendations were made for future research.

Keywords

World Bank, Project Success, Development Aid, Foreign Aid Effectiveness, Program Loans, Project Loans, Performance

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
İTHAF	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ.....	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: DIŞ YARDIM	4
1.1. TÜRKÇE KAYNAKLARDA DIŞ YARDIM	4
1.2. YABANCI KAYNAKLARDA DIŞ YARDIM.....	7
1.2.1. Resmi Kalkınma Yardımları	9
1.2.2. Etkili Dış Yardımlar	12
1.3. DÜNYA BANKASI KREDİLERİ AÇISINDAN DIŞ YARDIM.....	13
2. BÖLÜM: LİTERATÜR	15
2.1. MAKROEKONOMİK ÇALIŞMALAR.....	16
2.1.1. Büyüme Üzerinde Pozitif Etki Bulan Çalışmalar	16
2.1.2. Büyüme Üzerinde Negatif Yada Sıfır Etki Bulan Çalışmalar	18
2.1.3. Büyüme Üzerindeki Etkinin Koşullara Bağlı Olduğunu Bulan Çalışmalar.....	19
2.1.4. Karma Sonuçlar Bulan Çalışmalar	21

2.1.5. Makroekonomik Çalışmaların Tarihsel Seyri.....	22
2.2. MİKROEKONOMİK ÇALIŞMALAR	24
2.2.1. Ülke Düzeyinde Açıklayıcı Değişken Kullanan Çalışmalar.....	25
2.2.2. Proje Düzeyinde Açıklayıcı Değişken Kullanan Çalışmalar	28
2.3. PROJE YÖNETİMİ ALANINDAKİ LİTERATÜR.....	33
3. BÖLÜM: DÜNYA BANKASINCA SAĞLANAN KREDİ TÜRLERİ VE	
PROJE DÖNGÜSÜ	36
3.1. KREDİ TÜRLERİ	36
3.1.1. Yatırım Kredileri	37
3.1.1.1. Özel Yatırım Kredileri	38
3.1.1.2. Sektör Yatırım ve Koruma Kredileri	38
3.1.1.3. Uyarlanabilir Program Kredileri.....	39
3.1.1.4. Hazırlık Kredileri	39
3.1.1.5. Teknik Yardım Kredileri	40
3.1.1.6. Finansal Aracı Kurum Kredileri.....	40
3.1.1.7. Acil İyileştirme Kredileri	42
3.1.2. Program Kredileri.....	42
3.1.2.1. Yapısal Uyum Kredileri	44
3.1.2.2. Sektör Uyum Kredileri	44
3.1.2.3. Programlı Yapısal Uyum Kredileri	45
3.1.2.4. Özel Yapısal Uyum Kredileri	45
3.1.2.5. Rehabilitasyon Kredileri.....	45
3.1.2.6. Borç Azaltma Kredileri	46
3.1.3. Örneklemin Kredi Türü Dağılımı	46
3.2. PROJE DÖNGÜSÜ	47
3.2.1. Projenin Tespit Edilmesi	49

3.2.2. Projenin Hazırlanması.....	49
3.2.3. Projenin Değerlendirilmesi	51
3.2.4. Projenin Müzakere Edilmesi ve Onaylanması.....	51
3.2.5. Proje Uygulaması.....	52
3.2.6. Projenin Tamamlanması ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	53
4. BÖLÜM: ARAŞTIRMA SORUSU: KREDİ BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER NELERDİR?	55
4.1. VERİ	55
4.2. DEĞİŞKENLER	57
4.2.1. Bağımlı Değişken.....	57
4.2.1.1. Kredi Notlarının Güvenilirliği	62
4.2.2. Bağımsız Değişkenler	63
4.2.2.1. Kategorik Değişkenler	64
4.2.2.1.1. Finansman Tipi	64
4.2.2.1.2. İlave Finansman Alma Durumu.....	65
4.2.2.1.3. Sektör sayısı	66
4.2.2.1.4. Uygulayıcı Kuruluşun Niteliği	68
4.2.2.1.5. Uygulamadan Sorumlu Kuruluş Sayısı	69
4.2.2.1.6. Kredinin Tekrarlama Durumu.....	70
4.2.2.1.7. Revizyon Geçirme Durumu.....	71
4.2.2.1.8. Uygulama Ekip Liderinin Değişme Durumu ...	72
4.2.2.2. Nicel Değişkenler	74
4.2.2.2.1. Planlanan Kredi Büyüklüğü.....	74
4.2.2.2.2. Gerçekleşen Kredi Büyüklüğü.....	75
4.2.2.2.3. İlave Finansman Miktarı.....	75
4.2.2.2.4. Kredi Uygulama Süresi	76

4.2.2.2.5. Kredinin Yürürlüğe Girmesindeki Gecikme Süresi	76
4.2.2.2.6. Kredinin Uygulama Süresindeki Gecikme	77
4.2.2.2.7. Kredi Hazırlığı İçin Harcanan Süre	77
4.2.2.2.8. Kredi Hazırlığı İçin Harcanan Tutar	78
4.2.2.2.9. Kredi Denetimi İçin Harcanan Süre	78
4.2.2.2.10. Kredi Denetimi İçin Harcanan Tutar	79
4.3. EKSİK VERİLER	79
4.3.1. Kullanılan Verilerdeki Eksiklikler	79
4.3.2. Kullanılmayan Veriler	80
4.4. YÖNTEM.....	81
4.4.1. Lojistik Regresyon.....	82
4.5. ANALİZ SONUÇLARI	83
4.5.1. Lojistik Regresyon Analizi	92
5. BÖLÜM: SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ TARTIŞMA VE ÖNERİLER	97
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	112

KISALTMALAR DİZİNİ

AKB	Asya Kalkınma Bankası
APL	Uyarlanabilir Program Kredileri
CPF	Ülke İşbirliği Çerçevesi
DAC	Kalkınma Yardımları Komitesi
DAG	Kalkınma Yardımları Grubu
DB	Dünya Bankası
DPL	Kalkınma Politikası Kredileri
DRL	Borç Azaltma Kredileri
EDA	Etkili Kalkınma Yardımları
ERR	Ekonomik Getiri Oranı
ERL	Acil İyileştirme Kredileri
FIL	Finansal Aracı Kurum Kredileri
GNP	Gayrisafi Milli Hasıla
HIDCs	Yüksek Gelirli Gelişmekte Olan Ülkeler
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICSID	Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi

ICRG	Uluslararası Ülke Risk Rehberi
ICR	Uygulamanın Tamamlanması ve Sonuç Raporu
ICRR	Uygulamanın Tamamlanması ve Sonuç Raporunun Değerlendirilmesi
IDA	Uluslararası Kalkınma Birliği
IEG	DB Bağımsız Değerlendirme Birimi
IFC	Uluslararası Finans Kuruluşu
IMF	Uluslararası Para Fonu
LIDCs	Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkeler
LIL	Hazırlık Kredileri
MIGA	Çok taraflı Yatırımlar Garanti Ajansı
OA	Kalkınma Yardımları
ODA	Resmi Kalkınma Yardımları
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OODA	Diğer Resmi Yardımlar
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
PPAR	Proje Performans Değerlendirme Raporu
PSAL	Programlı Yapısal Uyum Kredileri

RIL	Rehabilitasyon Kredileri
SAL	Yapısal Uyum Kredileri
SECAL	Sektör Uyum Kredileri
SIL	Özel Yatırım Kredileri
SIM	Sektör Yatırım Ve Koruma Kredileri
SSAL	Özel Yapısal Uyum Kredileri
TAL	Teknik Yardım Kredileri
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı
UNSC	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
WBEB	Dünya Bankası Yönetim Kurulu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Kredi türü	46
Tablo 2. Başarı durumu	60
Tablo 3. Finansman tipi.....	65
Tablo 4. İlave finansman alma durumu	66
Tablo 5. Kredilerin sektörel dağılımı.....	67
Tablo 6. Uygulayıcı kuruluş bilgisi.....	69
Tablo 7. Çoklu kuruluş durumu	70
Tablo 8. Tekrar etme durumu.....	71
Tablo 9. Revizyon geçirme durumu	72
Tablo 10. Ekip değişim durumu.....	73
Tablo 11. Eksik veriler.....	80
Tablo 12. Başarı durumu ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi (Ki Kare Testi)....	84
Tablo 13. Başarı durumuna göre niceliksel verilerin incelenmesi (Mann Whitney U Testi)	88
Tablo 14. Bağımlı değişken	92
Tablo 15. Omnibus tests of model coefficients.....	93
Tablo 16. Modelin uyum indeksi ve açıklama oranı	93

Tablo 17. Bağımsız değişkenlerin incelenmesi	94
--	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kredi türü.....	47
Şekil 2. Proje döngüsü	48
Şekil 3. Başarı durumu.....	61
Şekil 4. Program kredileri	61
Şekil 5. Proje kredileri	62
Şekil 6. Finansman tipi.....	65
Şekil 7. İlave finansman alma durumu	66
Şekil 8. Ana sektör	67
Şekil 9.Çoklu sektör	68
Şekil 10. Uygulayıcı kuruluşun niteliği	69
Şekil 11. Çoklu kuruluş	70
Şekil 12. Proje.....	71
Şekil 13. Revizyon	72
Şekil 14. Ekip lideri değişimi	73

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Dünya Bankasının (DB) Türkiye'ye sağladığı kredilerin performans analizini yapmaktır. Bu amaçla DB tarafından Türkiye'ye kullanılmak üzere 1987-2014 yılları arasında onaylanan kredi verilerinden yararlanılmıştır. Bu krediler kapsamında yürütülen program ve projelerin tamamlanma tarihleri 1997-2017 tarihleri arasında değişmektedir.

Literatürde uluslararası kredilerin veya projelerin performansını inceleyen çalışmalar dış yardımların etkililiği kapsamında yapılmakta ve bu çalışmaların büyük çoğunluğunda DB kredi verileri kullanılmaktadır. Bu verilerinin tercih edilmesinin sebebi DB'nin tek başına dünyadaki en büyük donör kuruluşlardan biri olması ve uyguladığı finansman ve proje uygulama modellerinin diğer donör kuruluşlara örnek teşkil etmesidir. Ayrıca mevcut veriler arasında en büyük ve en tutarlı veri setini oluşturmasıdır. Bu alanda yapılan çalışmalar genellikle belli dönemler arasındaki tüm ülkelerin kullandıkları kredileri ya da bölgesel kredileri incelemektedir. Ülke bazında yapılan çalışma nadirdir. Türkiye'nin DB'nden en çok kredi kullanan ülkelerden biri olması nedeniyle çalışmanın sonuçları literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır. Literatürde bugüne kadar elde edilen bulguların, büyük bir ülke ölçeğinde elde edilen sonuçlarla karşılaştırılmasına ve sonuçlarının tutarlılığının test edilmesine imkân sağlanmaktadır.

Literatürde genellikle makro ve mikro değişkenlerin kredi performansı üzerindeki etkileri incelenmektedir. Makro değişkenler kullanarak ülkeler arası karşılaştırmayı inceleyen çalışmalar, aynı ülke içindeki projeler arasındaki farklılıklarının önemli bir kısmını gözden kaçırmaktadır. Bu da kredi seviyesindeki değişkenlerin başarıya etkilerinin çalışılmasının literatüre önemli katkılar sağladığının açık bir göstergesidir. Mikro değişkenlerle yapılan çalışmalar da kredi başarısının sadece bir kısmını açıklayabilmektedir. Başarıdaki değişimlerin büyük kısmı hala açıklanamamış değildir. Açıklanamayan kısım henüz etkisi ölçülmemiş değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın diğer bir özgün

tarafı çalışmada literatürde kullanılan değişkenlerin yanı sıra yeni değişkenlerin kredi başarısı üzerindeki etkisinin de analiz edilmesidir.

Çalışma kavramsal tanımların yapıldığı, literatür çalışmalarının anlatıldığı, istatistiksel analiz ve ekonometrik tahminlerin yer aldığı ve sonuçların değerlendirildiği beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümünde dış yardımın kavramsal tanımına ilişkin bilgiler verilmektedir. DB gibi çok taraflı kalkınma bankaları aracılığıyla sağlanan hibe ve krediler dış yardımlar içinde önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası kredilerin performansı konusunda literatüre bakıldığında en sık karşılaşılan kavram dış yardımdır ve bu kavram iç ve dış kaynaklarda farklı şekillerde ele alınmaktadır. Bu nedenle ilk bölümde Türkçe ve yabancı kaynaklarda dış yardımın nasıl tanımlandığı anlatılmakta ve çalışmada kavramın hangi çerçevede ele alındığı belirlenmektedir.

İkinci bölümde literatürde yapılan çalışmalara yer verilmektedir. Literatürde araştırmalar, genel anlamda makroekonomik ve mikro ekonomik çalışmalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Makro değişkenlerle yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, dış yardımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu çalışmaların sonuçlarını birbirinden farklı üç gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta açık bir şekilde dış yardımların yararlanıcı ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar yer almaktadır. İkinci grupta birinci grubun tam tersine dış yardımların ekonomik büyüme üzerinde negatif yada sıfır etkisi olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar yer almaktadır. Üçüncü gruptaki çalışmalar ise dış yardımların etkisinin yararlanıcı ülkenin koşullarına göre olumlu yada olumsuz yönde değiştiği sonucuna ulaşmaktadır. Mikro ekonomik çalışmalarda dış yardımların etkililiği kredi/proje seviyesinde incelenmektedir. Çalışmalar açıklayıcı değişken olarak ülke seviyesinde değişkenler ve kredi/proje seviyesinde değişkenler kullanan çalışmalar olmak üzere genel olarak ikiye ayrılmaktadır. İkinci bölümde ayrıca proje yönetimi literatüründe kredi başarı faktörlerinin ele alan çalışmalara da yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde DB kredi türleri ve DB proje döngüsü hakkında bilgi verilmektedir. Dördüncü bölümde istatistiksel analizler ve ekonometrik tahminlere ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde analiz sonuçları değerlendirilmekte, literatür bulguları ile karşılaştırılarak tartışması yapılmakta ve önerilerde bulunmaktadır.

1. BÖLÜM

DIŞ YARDIM

Literatürde dış yardım kapsamı itibarıyla farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu nedenle, bu bölümde Türkçe ve yabancı kaynaklarda dış yardım tanımlarına yer verilerek çalışmada dış yardımın hangi kapsamda ele alındığı açıklanmaktadır.

1.1. TÜRKÇE KAYNAKLARDA DIŞ YARDIM

Türkçe kaynaklarda, dış yardım, dış borçlanma, dış finansman, devletlerarası yardım gibi kavramların zaman zaman birbirinin yerine kullanıldığı ya da farklı kapsamlarda ele alındığı görülmektedir. Tanım farklılığı genellikle, dış yardım kavramının dar anlamda ya da geniş anlamda ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Bazı yazarlar dış yardımları geniş ve dar anlamda olmak üzere iki kategoriye ayırırken, bazı yazarlar sadece dar anlamda ele alarak tanımlamaktadır.

Yaşa (1981), Eker ve Tüğen (1993), Erginay (2003), Ulusoy (2016) dış yardımları dar ve geniş anlamda ikiye ayırmamaktadır. Dar anlamda yapılan tanımlamalar genellikle, dış yardımların finansman türüne göre bağışlar kategorisindeki şekliyle ele alınmaktadır. Dış yardımlar yada dış borçlar finansman türüne göre, kalkınma kredileri, teknik krediler, savunma kredileri ve bağışlar olarak dört kategoriye ayrılmaktadır (İnce, 1976, p. 42; Ulusoy, 2016, pp. 67-75).

Yaşa (1981), az gelişmiş ülkelerin dış borçlanma ihtiyacının iktisadi kalkınma için yabancı sermayeye ihtiyaç duymasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu çerçevede, dış yardım kavramını dış borcu da içine alacak şekilde daha geniş bir kavram olarak ele almamakta, dış yardım kavramını karşılıksız olarak verilen yardım şeklinde dar anlamıyla kullanmaktadır. Yaşa, kalkınmakta olan ekonomilerin ihtiyaç duydukları yabancı kaynakları, devlet borçlanması,

karşılıksız yardımlar (iktisadi, askeri ve teknik yardımlar), yabancı sermaye yatırımları ve özel sektör kuruluşlarının dış borçları olarak sınıflandırmaktadır (Yaşa, 1981, p. 203).

Eker ve Tüğen (1993), kamu gelirlerini tasnif ederken, borçlanma gelirleri ile devletlerarası yardımı ayrı ayrı ele almıştır. Dış yardım yerine devletlerarası yardım kavramını kullanmış ve bu kavramı gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere doğru yaptıkları yardımlar olarak tanımlamıştır. Bu yardımların, genellikle askeri, siyasi, ve iktisadi amaçlarla olabileceğini belirtmiştir (Eker & Tüğen, 1993, p. 146).

Erginay (2003), kamu gelirlerinin çeşitlerini sayarken borçlanmaları ayrı başlık olarak ele almakta, yardım ve bağışlara ise diğer gelirler içinde yer vermektedir. Yardım ve bağışları, az gelişmiş ülkelerin iktisadi gelişmelerini hızlandırmak amacıyla ya da siyasi ve askeri amaçlar doğrultusunda verilen mali ya da teknik yardımlar olarak tanımlamaktadır. Ancak dış borçları tanımlarken kalkınma kredileri ve askeri yardımların dış borçlar içinde yer aldığını belirtmekte, dış borç kavramının daha çok dış yardım kavramıyla anıldığını belirterek, dış borçların kamusal veya özel borç veya kredi şeklinde bütün milletlerarası transferleri içerdiğini ifade etmektedir (Erginay, 2003, p. 220)

Ulusoy (2016), dış yardımı dar anlamıyla kullanmıştır. Dış borçların finansman tipine göre sınıflandırmasında, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere yaptıkları yardımları bağışlar başlığı altında tanımlamıştır (Ulusoy, 2016, p. 74).

İnce (1976), Işık vd. (2005), Erdem (2015) ve Meriç (2015) dış yardımların geniş ve dar olmak üzere iki şekilde ele alındığını ifade eden yazarlardır.

İnce (1976), dış yardımların, dış borçları da içine alan daha geniş bir kavram olduğunu ifade etmektedir. İnce'ye göre bu iki kavramın kesin bir şekilde ayrılması kolay değildir. Günlük dilde "yardım" kavramı karşılıksız olarak algılansa da dış yardımlar daha çok geri ödenmesi gereken dış kredilerden oluşmaktadır. Dış yardımlar bir hükümetin ya da uluslararası kuruluşun bir başka hükümete verdiği borçlar ve bağışlardır. Dış yardımlar geniş ve dar anlamda

olmak üzere iki şekilde düşünülebilir. Geniş anlamda dış yardımlar, genellikle gelişmiş bir ülkenin ya da uluslararası kuruluşların, geliştirmekte olan ülkelere savunmalarını ya da ekonomik ve sosyal kalkınmalarını desteklemek amacıyla sağladıkları her türlü sermaye akımları (parasal, aynı sermaye ve hizmetler) ve tüm kolaylıklardır. Dar anlamda dış yardımlar ise geliştirmekte olan bir ülkeye verilen daha çok bağışlar ya da piyasa koşullarından daha uygun koşullarla (düşük faiz, uzun vade gibi) sağlanan kredilerdir (İnce, 1976, pp. 37-38). İnce, dış borçları ve dış yardımları zaman zaman eşanlamda kullanmıştır. Erdem,(2015, pp. 46-48) ve Meriç (2015, pp. 90-92) de dış yardımları benzer tanımlarla geniş ve dar anlamda olmak üzere iki açıdan incelemektedir.

Işık vd. (2005), dış borç kavramının, dış finansman ve dış yardım kavramlarından daha dar kapsamlı olduğunu belirtmekte, her dış borcun dış yardım olduğunu, ancak her dış yardımın dış borca neden olmadığını belirtmektedir.(Işık et al., 2005, pp. 1-2)

Son yıllarda yayınlanan bazı Türkçe kaynaklarda ise dış yardımlar yabancı literatürle de uyumlu olacak şekilde İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'nin resmi kalkınma yardımları tanımına atıf yapılarak tanımlanmaktadır.

Akçay (2011), dış yardım tanımının zaman içinde değişerek geliştiğini aktarmaktadır. Önceleri dış yardımın bir devletin diğerine kaynak aktarımı olarak ifade edildiğini, zamanla daha spesifik bir anlam kazandığını belirterek zaman içinde Kalkınma Yardımları Komitesi (DAC-Development Assistance Committee) tarafından yapılan resmi kalkınma yardımları tanımı ile dış yardım tanımının kavramsal bir çerçeveye oturduğunu ifade etmektedir. Ancak kendi çalışmasının amacı bakımından, dış politika ile dış yardım ilişkisinin değerlendirmesinde, DAC'ın tanımı kapsamında olmasa dahi gelişmiş bir ülkeden az gelişmiş ya da geliştirmekte olan ülkelere yapılan tüm kaynak transferlerini dış yardım kapsamında değerlendirmektedir.

Türker (2015), Türkiye'nin dış yardım politikası konulu çalışmasında DAC'ın tanımını kullanmaktadır. Arslan ve Kiper (2015), DAC'ın tanımı hakkında bilgi

vererek, neticede dış yardımları, bir ülke yada uluslararası kuruluşun bir başka ülkeye hibe yada tavizli kredi şeklinde aktardığı kaynaklar olarak tanımlamaktadır.

1.2. YABANCI KAYNAKLARDA DIŞ YARDIM

Yabancı kaynaklarda dış yardım (foreign aid, external aid), dış destek (foreign assistance), devlet yardımı (government aid), denizaşırı yardım (overseas aid) gibi kavramlar birbirinin yerine kullanılmaktadır. Literatürde, Resmi Kalkınma Yardımları (ODA) ve Etkili Kalkınma Yardımları (EDA) olmak üzere iki tanım öne çıkmaktadır. ODA, DAC tarafından geliştirilen ve yaygın olarak kullanılan bir tanımdır. EDA ise ODA'nın dış yardım kavramını doğru olarak yansıtip yansıtmadığı tartışmalarından yola çıkılarak geliştirilen bir tanımdır.

Bu bölümde, öne çıkan yazarların dış yardımı hangi kapsamda ele aldığı anlatıldıktan sonra DAC'ın yaptığı tanım ve bu tanımın tarihsel gelişimine yer verilmektedir. Daha sonra ODA tanımına eleştirel yaklaşım sonucunda geliştirilen EDA tanımı anlatılmaktadır.

Dış yardımlar konusunda temel referanslardan biri olan Cassen (1986), dış yardımı tam olarak DAC'ın "resmi kalkınma yardımları" (ODA) kapsamında ele almıştır. Cassen bir yardımın resmi kalkınma yardımı sayılabilmesi için üç temel kriteri taşıması gerektiği hususuna vurgu yapmaktadır. Bu üç temel kriter, yardımın resmi bir kurum tarafından yapılıyor olması, ekonomik kalkınmayı ve refahın artışını hedefliyor olması ve en az yüzde 25 hibe unsuru içermesidir. Bir kredinin imtiyazlı olup olmadığı piyasa faiz oranlarına kıyasla içerdiği hibe unsuruna göre belirlenmektedir. Örneğin piyasa faiz oranlarının yüzde 10 olduğu varsayımında, tamamen karşılıksız bir yardım yüzde 100 hibe unsuru içerirken, yüzde 10 faizle verilen bir kredinin hibe unsuru sıfırdır. Yumuşak kredinin (soft loan) koşulları ise bu ikisi arasında bir yerde olmaktadır. Ayrıca kredinin vadesi ve geri ödemesiz dönemi de dış yardımın imtiyazlı olup olmadığının belirlenmesinde etkilidir. Resmi kalkınma yardımları tanımı, resmi kuruluşların verdiği imtiyazsız krediler, askeri hibe ve krediler ile özel sektörün verdiği

yardımları kapsam dışında bırakmaktadır. Ancak teknik yardımları ve gıda yardımını kapsamaktadır. Dış yardımlar, gelişmiş ülkeler, Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OPEC) üyesi ülkeler ve bazı gelişmekte olan ülkeler tarafından yapılmaktadır. Ülkeler bu yardımları ya doğrudan ya da dolaylı olarak çok taraflı kuruluşlar aracılığıyla yapmaktadırlar (Cassen, 1986, pp. 2-5).

Dış yardımların etkililiği konusundaki en önemli çalışmalardan birinin yazarı olan Mosley denizaşırı yardımlar (overseas aid) ifadesini kullanmakta ve bunu gelişmiş ülkeler ve çok taraflı kuruluşların gelişmekte olan ülkelere verdikleri hibeler ile piyasa faizlerinden daha düşük faizli krediler olarak tanımlamaktadır (Mosley, Hudson, & Horrell, 1987, p. 616).

Schabbel (2007), ODA ile kalkınma yardımları (OA)'nın her ikisi için de dış yardım kavramının kullanıldığını ifade etmektedir (Schabbel, 2007, p. 20). Bu tanımla Schabbel, dış yardımları Cassen'e göre biraz daha geniş olarak ele almaktadır.

Radelet (2006, p. 4), dış yardımların standart tanımının DAC tarafından yapıldığını belirterek, dış yardım dendiğinde genellikle resmi kalkınma yardımlarının anlaşıldığını ifade etmektedir. DAC dış yardımları, temel amacı ekonomik kalkınmayı ve refah artışını desteklemek olan finansal akımlar, emtia ve teknik yardımlar olarak tanımlamakta ve sadece sübvansiyonlu krediler ile hibeleri kapsamaktadır. Bu çerçevede askeri yardımlar ve kalkınma dışı amaçlar için yapılan yardımlar dış yardım tanımı dışında kalmaktadır. Sübvansiyonlu krediler ile hibeler imtiyazlı krediler olarak anılmaktadır. Piyasa koşullarında ya da bu koşullara yakın şartlarda verilen krediler imtiyazsız krediler olup, dış yardım tanımı dışında bırakılmaktadır. DAC dış yardımları, resmi kalkınma yardımları, resmi yardımlar ve gönüllü özel yardımlar olarak üç kategoriye ayırmaktadır. Bu kategorilerin en büyüğü resmi kalkınma yardımları olup, donör ülkelerin düşük ve orta gelirli ülkelere yaptıkları yardımları kapsamaktadır. Resmi yardımlar, ülkelerin İsrail, Bahama Adaları ve Singapur gibi yüksek gelirli (Dünya Bankası tanımına göre) ülkelere ya da eski Sovyet ülkelerine yapılan yardımlardır. Gönüllü özel yardımlar, hükümet dışı kuruluşların, özel şirketlerin, yardım kuruluşlarının ve vakıfların yaptıkları yardımlardır. Tarih boyunca dış yardımlar,

genellikle bir ülkenin diğerine doğrudan verdiği ikili krediler şeklinde verilmiştir. Donör ülkeler, kaynaklarını çok taraflı kuruluşlarda toplayarak, yardımları bu kuruluşlar aracılığıyla da yapabilmektedirler. Bu tür yardımlara çok taraflı krediler de denmektedir. Başlıca çok taraflı kuruluşlar Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Afrika Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Amerikalılar Arası Kalkınma Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'dır (Radelet, 2006:4).

Durbarry vd.(1998), Hansen ve Tarp (2001), Guillaumont ve Chauvet (2001) Clemens vd.(2004), Abuzeid (2009), Ekanayaka ve Chatrna (2010) dış yardımları ODA olarak ele almışlardır.

1.2.1. Resmi Kalkınma Yardımları

DAC'ın internet sitesinde yapılan tanıma göre, ODA geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasını ve refah artışını artırmak için verilen devlet yardımlarıdır (government aid). Askeri amaçlar için verilen krediler bu kapsamda dışında kalmaktadır. Yardımlar iki ülke arasında karşılıklı olabileceği gibi, Birleşmiş Milletler ya da Dünya Bankası gibi çok taraflı kalkınma kuruluşu aracılığıyla da sağlanabilmektedir. Yardımlar, hibeleri, yumuşak kredileri (hibe unsuru en az yüzde 25 olan kredileri)¹, ve teknik yardımları kapsamaktadır. Sadece OECD'nin listesinde yer alan geliştirmekte olan ülkelere yapılan yardımlar bu kapsamda kabul edilmektedir. Söz konusu ülke listesi düzenli olarak güncellenmektedir ve 2019 yılı itibarıyla 140'ın üzerinde ülke ve bölgeyi kapsamaktadır. Birleşmiş Milletlerin yıllardan beri devam eden hedefine göre gelişmiş ülkelerin milli gelirlerinin yüzde 0,7'si kadarını dış yardımlara ayırması beklenmektedir (OECD, 2018). Kalkınma yardımları konusunda uluslararası ilke ve prensiplerin belirlenmesinin koordinasyonu ve ülkelerin taahhütlerini ne ölçüde yerine getirdiğinin takibi

---

¹ OECD'nin 2012 yılında başlattığı dış yardım istatistiklerinin modernizasyonu çalışmaları kapsamında ODA ölçüm yöntemi güncellenmiştir. 2019 yılında, ODA ölçümleri için hibe eşdeğeri (grant equivalent) sistemi benimsenerek yeni bir standart getirilmiştir. 2018'e kadar yapılan dış yardımlar önceki sisteme göre hesaplanırken, 2018 sonrası yapılan yardımlarda yeni sistem kullanılmaya başlanmıştır. Yeni sisteme göre hibe unsuru (grant element) oranları kredinin koşullarına göre ve yardım yapılan ülkenin gelir seviyesine göre yüzde 10-45 arasında değişmektedir (OECD, 2019).

OECD bünyesinde yer alan Kalkınma İşbirliği Direktörlüğü (Development Co-operation Directorate) tarafından yerine getirilmektedir. Direktörlük, aynı zamanda Kalkınma Yardımları Grubu'nun (DAG) sekretarya işlevini görmektedir. Dış yardım tanımındaki gelişim ve zengin ülkelerin dış yardım taahhütlerinin seyri DAC'ın kuruluş ve tarihçesine bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır.

DAC 23 Haziran 1961 yılında Bakanlar Konseyi kararıyla OECD'nin bir parçası olmuştur. Dış yardım sağlayan en büyük donörlerin bir araya geldiği uluslararası bir forumdur. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) foruma gözlemci olarak katılmaktadır. Forumun amacı, sürdürülebilir kalkınma, fakirliğin azaltılması, gelişmekte olan ülkelerde yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve hiçbir ülkenin dış yardıma ihtiyacının kalmayacağı bir gelecek için kalkınma alanında iş birliği yapılması ve bu konuda politikalar üretilmesinin sağlanmasıdır.

DAC ilk olarak 13 Ocak 1960'ta Kalkınma Yardımları Grubu (DAG) olarak yola çıkmıştır. Grubun ilk üyeleri Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Portekiz, İngiltere, Avrupa Komisyonu, Japonya ve Hollanda'dır. Üye sayısı 2019 itibarıyla 30 ülkeye ulaşmıştır. Daha sonra 1961 yılında OECD'ye katılarak DAC haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1960'lı yılları kalkınma on yılı olarak ilan etmiş ve 1970 yılı için gelişmekte olan ülkelerde ortalama yüzde 5 büyüme hedefi koymuştur. Bu hedefin sağlanması için de gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yaptıkları dış yardımların toplam milli gelirlerinin yaklaşık yüzde 1'i civarına yükseltmeleri hedefi konulmuştur.

DAC dış yardımların koşul ve şartlarının belirlendiği ilk kararını 1965 yılında almıştır. Tavsiye niteliğinde olan bu karar dış yardım yaparken üyelerin uyması gereken kriterleri belirlemektedir. Bu karar aynı zamanda resmi kalkınma yardımlarının ilk standartları olarak da kabul edilmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı (UNCTAD) 1964 yılında tüm gelişmiş ülkelere milli gelirlerinin yüzde 1'ini dış yardımlara ayırmaları konusunda çağrıda bulunmuştur. DAC üyeleri 1965 yılında bu çağrıya karşılık vereceklerini tekrar teyit etmişlerdir. Bu çağrı aslında ilk olarak 1958 yılında Dünya Kiliseler Konseyi

tarafından yapılmış ve 1960'larda DAC üyeleri milli gelirlerinin yüzde 1'ini dış yardıma ayırma taahhüdünde bulunmaya başlamışlardır. Fakat sonradan bu hedefin önemli bir hata içerdiği anlaşılmıştır. Yüzde 1 hedefinin gelişmekte olan ülkelere yapılan hem resmi hem de özel yardımları kapsadığı fark edilmiştir. Ancak devletlerin özel yardımları belirleme ya da tahmin etme yönünde bir etkisi olmadığından hareketle bu hatanın düzeltilmesi için sadece resmi yardımlara yönelik olarak bir alt hedef belirlenmesi yönünde gayret gösterilmiştir. 1969 yılında Nobel Ödüllü iktisatçı Jan Tinbergen'in bir çalışmasına dayanarak resmi yardımların 1972 yılında Gayrisafi Milli Hasılanın (GNP) yüzde 0,75'ine ulaşılması hedefi önerilmiştir. Yine 1969'da Pearson Komisyonu raporuyla hedefin 1975 yılında ya da en geç 1980 yılında GNP'nin yüzde 0,7'sine ulaşılması önerilmiş ve bu öneri Birleşmiş Milletlerin 24 Ekim 1970 Kararıyla kabul edilmiştir. Bu hedef DAC'ın 1969 yılında yaptığı tanım baz alınarak belirlenmiştir. Bu tanımın tek farkı faizlerin dikkate alınmamış olmasıdır. DAC üyelerinin çoğunluğu bu kararı kabul etmiştir. 1993 yılında GNP'nin yerini Gayri Safi Yurtiçi Hasıla almıştır.

DAC 1969 yılında ilk defa resmi kalkınma yardımı kavramını benimsemiştir. Bu kavramla dış yardımı diğer resmi kaynak akışlarından ayırt etmeyi istemiştir. Bugün de hala kullanılmakta olan tanım ise 1972 yılında geliştirilmiştir. Bu tanıma göre ODA temel amacı gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik kalkınmayı ve refah artışını desteklemek için verilen tavizli kaynak akışları olarak belirlenmiştir. Bu kaynaklar en az yüzde 25 hibe unsuru içermelidir. Gelişmiş ülkelerin her seviyedeki devlet kurumlarının gelişmekte olan ülkelere ve çok taraflı kuruluşlara yaptıkları yardımlar resmi kalkınma yardımları olarak kabul edilmektedir (OECD, 2018).

1.2.2. Etkili Dış Yardımlar

ODA dış kaynaklarda en sık kullanılan tanım olması nedeniyle tanımın kapsamı literatürde yeni tartışmaları da doğurmuştur. Bu tartışmaların ışığında en dikkat çekici çalışma Chang vd. (1998) tarafından yapılmıştır.

Chang vd. (1998), ODA kavramının dış yardım kavramını doğru olarak yansıtip yansıtmadığı tartışmalarından yola çıkarak literatüre yeni bir tanım kazandırmışlardır. Bilinen dış yardım tanımının, metodolojik eksikliklerini inceleyerek yeni bir değerlendirme yöntemi önermişler ve adına etkili kalkınma yardımları (EDA- Effective Development Assistance) dedikleri yeni bir tanım geliştirmişlerdir.

EDA tanımı, dış yardımların sadece hibe ve hibe eşdeğeri kısımlarını kapsamaktadır. Chang vd. (1998)'nin çalışmasından sonra birçok araştırmacı incelemelerini EDA kapsamındaki dış yardımlar üzerinden yapmıştır. EDA kredi kısımlarını dışarda bıraktığı için ODA'a göre daha dar kapsamlı bir tanımdır.

Dayton-Johnson ve Hoddinott (2003), Burnside ve Dollar (2000, 2004), Chang vd. (1998) geliştirilen EDA tanımını kullanmışlardır.

EDA tanımı literatüre kazandırıldıktan sonra dış yardım trendlerinin daha doğru değerlendirilmesi bakımından dış yardımların hangi kapsamda ele alınması gerektiği konusunda çeşitli yorumlar yapılmıştır. Guillaumont ve Chauvet (2001, p. 74) çalışmanın amacına göre farklı kapsamların kullanılabileceğini belirterek, dış yardımların makroekonomik etkilerini ölçmek için yararlanıcı ülkenin ODA bağlamındaki toplam kullanımlarını almanın daha doğru bir ölçüm sağlayacağını savunmaktadır. EDA'nın yardımların kalitesinin araştırıldığı çalışmalarda çok faydalı olacağını, ancak yararlanıcı ülkenin kamu maliyesi üzerindeki etkilerini ve toplam faydayı ölçmek için yapılan çalışmalarda ODA tanımının daha doğru bir ölçüm olacağını ifade etmektedirler.

1.3. DÜNYA BANKASI KREDİLERİ AÇISINDAN DIŞ YARDIM

Dış yardım kavramının literatürde farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Tanım farklılıkları dış yardımın hangi kapsamda ele alındığından kaynaklanmaktadır. Türkçe kaynaklarda genellikle geniş ve dar anlamda olmak üzere farklı tanımlar karşımıza çıkmaktadır. En geniş anlamda dış yardım askeri krediler dahil tüm dış borç ve bağışları kapsayacak şekilde tanımlanabilirken, en dar anlamda sadece bağışları (hibeleri) ele almaktadır. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda yabancı literatürle uyumlu olacak şekilde OECD'nin ODA tanımı kapsamında ele alındığı görülmektedir.

ODA tanımının en belirgin özellikleri devletler tarafından yapılan yardımların kalkınmayı desteklemeye yönelik olması ve en az yüzde 25 hibe unsuru içermesidir. Askeri krediler bu kapsam dışında bırakılmaktadır. Devletler bu yardımları doğrudan kendileri yapabildiği gibi DB gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla da yapabilmektedir.

DB Grubu altında beş tane uluslararası kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşlar şunlardır:

- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD-International Bank for Reconstruction and Development)
- Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA-International Development Association)
- Uluslararası Finans Kurumu (IFC-International Finance Corporation)
- Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu (MIGA-Multilateral Investment Guarantee Agency)
- Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü Merkezi (ICSID-International Center for Settlement of Investment Disputes)

DB Grubunun ana kredi kuruluşu IBRD'dir. IBRD orta gelirli ülkelere ve kredi değerliliği yüksek düşük gelirli ülkelere kaynak sağlamaktadır. IBRD'nin tamamlayıcı kuruluşu olan IDA ise dünyanın en fakir ülkelerine sıfır faizli ya da

çok düşük faizli² kredi ve hibe sağlamaktadır. IBRD ve IDA³ birlikte DB olarak da anılmaktadır. IFC özel sektöre kaynak sağlarken, MIGA garanti kuruluşu olarak faaliyet göstermektedir. ICSID ise uluslararası yatırımlarla ilgili uyuşmazlık çözüm merkezidir (WorldBank).

Cassen'e göre (1986) çok taraflı yardım kanalları içinde en önemlisi DB'nin yumuşak kredi penceresi olan IDA'dır. IBRD sağladığı krediler için kaynağını sermaye piyasalarından temin etmekte ve bu krediler IDA kredilerine nazaran daha düşük imtiyaz içermektedir. Bu nedenle IBRD kredileri DAC'ın Diğer Resmi Yardımlar (OODA) tanımına girmektedir. Ancak IBRD ve IDA kredileri mali koşulları hariç her bakımdan tamamen aynı krediler olması nedeniyle gerçekte IBRD kredilerinin diğer uluslararası kuruluşların sağladıklarına kıyasla daha fazla dış yardım vasfı öne çıkmaktadır (Cassen, 1986, pp. 2-5).

Bu çalışmada, Türkiye'nin DB'ndan sağladığı kredilerin performansını (başarısını) etkileyen unsurlar incelenmektedir. Analizde kullanılan örneklemedeki kredilerin tamamı IBRD tarafından sağlanmış0ır. IBRD kredileri, koşulları (vade yapısı ve faiz oranı gibi) piyasa koşullarından daha uygun olması ve kalkınmayı destekleme amacıyla verilmesi nedenleriyle dış yardım kapsamına girmektedir.

---

² IDA kredilerinin vadesi 30-38 yıl arasında değişebilmektedir.

³ IBRD ve IDA aynı merkezde faaliyet göstermektedir ve personelleri ortaktır. Ayrıca proje değerlendirme standartları da aynıdır.

2. BÖLÜM

LİTERATÜR

Çalışmada Dünya Bankası kredilerinin performansını etkileyen unsurlar dış kredilerin etkililiği bağlamında incelenmektedir. Literatürde bu kapsamda yapılan çalışmalar “dış yardımların etkililiği” genel başlığı altında ele alınmaktadır. Dış yardımların etkililiği (effectiveness) ve verimliliği (efficiency) kavramları birbiriyle karıştırılabilmektedir. Etkililik, proje hedeflerine ulaşılması olarak tanımlanmaktadır. Verimlilik ise proje hedeflerine mümkün olan en az maliyetle ulaşılmasıdır (Cracknell, 2005, p. 131). Dış yardımların etkililiğinin incelenmesi çalışmaları genel olarak iki amaçla yapılmaktadır. Birincisi, yapılan yardımların desteklenmeye devam edilebilmesi için, devletlerin, kamuoyunun ve yardım kurumlarının yapılan yardımların amacına ulaşip ulaşmadığı konusunda bilgilendirilmesi amacını taşımaktadır. İkinci amaç ise yardımların daha iyi yönetilebilmesi konusunda destek sağlamaktır (Cassen, 1986, p. 10).

Dış yardımların gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar 1940’lardan itibaren yapılmaya başlanmış olsa da akademisyenler, araştırmacılar ve uluslararası donörler tarafından yapılan dış yardımların etkililiği çalışmalarının büyük çoğunluğu 1990’lardan sonra yapılmıştır.

Literatürde araştırmalar genel olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci ve ağırlıklı grupta makro değişkenler ve dış yardımların etkililiği arasındaki ilişki incelenmektedir. Daha az çalışmanın bulunduğu ikinci grupta ise mikro değişkenlerin proje başarısına etkisi incelenmektedir. Dış yardımların az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümesinde belirleyici rolü olup olmadığı literatürde tartışmalı bir alandır. Paul Mosley 1987’de dış yardımların mikro ekonomik seviyede etkili olduğunu, ancak pozitif toplam etkisini tespit etmenin çok daha zor olduğunu belirterek bu durumu mikro-makro paradoksu olarak tanımlamıştır. Aradan uzun süre geçmiş olmasına rağmen yeni teori, yeni veri ve yeni ampirik metotlar kullanılarak yapılan

çalışmalara bakıldığında da paradoksun devam ettiği görülmektedir (Arndt, Jones, & Tarp, 2010)

Literatürde proje seviyesinde yapılan mikro çalışmalar çoğunlukla dış yardımların olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşırken, makro çalışmaların sonuçlarının çelişkili olduğu görülmektedir.

2.1. MAKROEKONOMİK ÇALIŞMALAR

Makro değişkenlerle yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, dış yardımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu çalışmaların sonuçlarını birbirinden farklı üç gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta açık bir şekilde dış yardımların yararlanıcı ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar yer almaktadır. İkinci grupta birinci grubun tam tersine dış yardımların ekonomik büyüme üzerinde negatif ya da sıfır etkisi olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar yer almaktadır. Üçüncü gruptaki çalışmalar ise dış yardımların etkisinin yararlanıcı ülkenin koşullarına göre olumlu ya da olumsuz yönde değiştiği sonucuna ulaşmaktadır. Yapılan çalışmalarda kurumsal kapasite, ekonomik politikaların kalitesi, ekonomik şoklara duyarlılık gibi farklı koşullar ele alınmaktadır.

2.1.1. Büyüme Üzerinde Pozitif Etki Bulan Çalışmalar

Birinci grupta, Papanek (1972), Dowling ve Hiemenz (1983), Cassen (1986), Hansen ve Tarp (2000, 2001), Dayton-Johnson ve Hoddinott (2003), Lensink ve Morrissey (1999), Gomanee vd. (2005), Dalgaard vd. (2004), Clemens vd.'nin (2012) yaptıkları çalışmalar öne çıkmaktadır.

Dowling ve Hiemenz (1983), 1970'li yıllardaki Asya ülkelerindeki hızlı büyüme oranlarından yola çıkarak dış yardımlar ve büyüme arasındaki ilişkiyi bu ülkeler bağlamında ele almışlar ve sonuç olarak bu dönemde dış yardımlar ve büyüme arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca orta gelirli

ülkelerdeki büyüme oranlarının düşük gelirli ülkelere göre iki buçuk kat daha fazla olduğuna dikkat çekerek bu sonucu orta gelirli ülkelerin dış yardımları daha etkin kullanmalarına bağlamışlardır. Dowling ve Hiemenz'nin sonuçları Papanek'in (1972) daha önceki dönemler için yaptığı çalışmanın sonuçlarını teyit etmektedir.

Hansen ve Tarp'a (2001) ile Dayton-Johson ve Hodinott'a (2003) göre, dış yardımlar her koşulda ekonomik büyümeyi uygulanan politikalardan bağımsız olarak artırmaktadır. Hatta Hansen ve Tarp (2000) dış yardım ve büyüme arasındaki güçlü ilişkinin yanlış politikaların uygulandığı ülkelerde bile geçerli olduğunu vurgulamaktadır. Bu yazarlar büyüme etkisinin uygulanan politikalara göre değişiklik göstermediğini Burnside ve Dollar'ın (2000) geliştirdiği politika endeksini baz alarak karşı görüş olarak söylemektedirler.

Lensink ve Morrissey (1999) dış yardım ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelerken yardımların miktarından ziyade devamlılığının önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Yardımlara ilişkin belirsizliğin büyüme üzerinde olumsuz etkisi olacağını savunmaktadırlar. Yardımların yapısal reform koşullarına bağlı olarak sağlanması, belirsizlik oluşturmakta ve büyüme üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Dış yardımların öngörülebilir olması ve donörler ile yararlanıcılar arasındaki ilişkinin istikrarlı olması önemlidir. Dış yardımlar koşullara bağlanmadığı zaman büyüme üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. (Lensink & Morrissey, 1999).

Clemens vd. (2004) önceki çalışmaların yardımların toplam etkisinin üzerinde durduklarının altını çizerek, her dış yardımın etkisinin aynı olmadığından hareketle dış yardımları üç kategoriye ayırmışlardır. Birinci kategoride acil durum ve insani yardımlar (büyümeyle negatif ilişkisi olabilir), ikinci kategoride demokrasiyi, çevreyi, sağlık ve eğitim sektörlerini destekleyen ve uzun dönemde etkisi olabilecek yardımlar, üçüncü kategoride ise bütçe ve ödemeler dengesini, altyapı yatırımlarını ve tarım ve sanayi gibi verimli sektörleri destekleyen ve dört yıl gibi kısa zaman içinde büyümeyi etkileyecek olan yardımlar yer almaktadır. Üçüncü kategoride yer alan yardımlar toplam yardımların yüzde 53'üne tekabül etmektedir. Clemens vd. ilk iki kategorinin etkilerini analizleri dışında tutmuşlar ve

üçüncü kategorideki yardımların etkilerini analiz etmişlerdir. Sonuç olarak, bu yardımların büyüme üzerinde yüksek pozitif katkısı olduğunu bulmuşlar ve bu etkinin yararlanıcı ülkenin gelir seviyesine, kurumların kalitesine veya uyguladıkları politikaya bağlı olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. (M. Clemens et al., 2004).

Clemens vd.'nin (2012) daha sonraki yaptıkları çalışmada dış yardım ve büyümeyle ilgili aynı verileri kullanarak araştırmacıların neden farklı sonuçlara ulaştığını incelemişlerdir. Literatürdeki üç önemli çalışmayı her şeyi aynı tutarak farklı bir araştırma tasarımıyla yeniden analiz etmişler ve sonuç olarak yardımların ortalamada büyüme artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Gomanee vd.'nin (2005) 1990-1997 dönemi Sahra altı Afrika ülkeleri üzerindeki yaptıkları analizlerde, dış yardımların büyüme artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca dış yardımların hangi mekanizma yoluyla büyümeye katkı sağladığına bakmışlar ve yatırımların en etkili mekanizma olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Dalgaard vd. (2004) dış yardımların büyüme olumlu etkilediğini, ancak etki düzeyinin iklim koşullarına bağlı olduğunu savunmaktadır.

2.1.2. Büyüme Üzerinde Negatif Yada Sıfır Etki Bulan Çalışmalar

İkinci gruptaki başlıca çalışmalar, Rahman (1968), Griffin (1970), Gupta (1970), Mosley vd. (1987), Boone (1996), and Easterly vd.'nin (2003) yaptığı çalışmalardır.

Rahman (1968) ve Griffin (1970) dış yardımların ekonomiye etkisini milli tasarruflara etkisi üzerinden incelemiş ve yabancı sermaye akımlarının milli tasarruflar üzerinde negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer bir analiz yapan Gupta (1970) ise yabancı sermaye akımlarının milli tasarruflar üzerinde hiçbir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır. (McGillivray, Feeny, Hermes, & Lensink, 2006, p. 1045)

Mosley ve arkadaşları (1987) dış yardımların büyümeye etkisini doğrudan, dolaylı ve özel sektöre etkileri olmak üzere üç kategoride ele alarak incelemişlerdir. Doğrudan etkiler finansmanın kullanıldığı proje üzerinden ölçülmekte, dolaylı etkiler ise harcama politikası üzerindeki etkileri olarak ele alınmaktadır. Üçüncü kategoride ise fiyatlar üzerinden özel sektöre olan yan etkilerini incelemişlerdir. Çalışmalarında dış yardımların büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Boone'un (1996), dış yardımların etkililiği ile yararlanıcı ülkelerin politik rejimleri arasında bir bağ olup olmadığına baktığı çalışmasında, dış yardımların yatırımları artırmadığı, fakirliği azaltmadığı ve böylece ekonomik büyüme üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Easterly ve arkadaşları (2003) literatürde çok etkili olan bir çalışmayı yeni veri ekleyerek yeniden analiz etmişlerdir. Sonuç olarak dış yardımların iyi ekonomik politikaların uygulandığı ülkelerde ekonomik büyümeyi artırdığı tezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

2.1.3. Büyüme Üzerindeki Etkinin Koşullara Bağlı Olduğunu Bulan Çalışmalar

Üçüncü grupta, Burnside and Dollar (2000, 2004), Collier and Dollar (2002), Collier and Dehn (2001), and Guillaumont and Chauvet (2001), Durbarry vd.'nin (1998) yaptığı çalışmalar yer almaktadır.

Bu gruptaki öncü çalışmalardan biri olan Burnside ve Dollar (2000, 2004) dış yardımlar, ekonomik politikalar ve büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Ekonomik politikaların kalitesini bütçe fazlası, enflasyon oranı ve dışa açıklık oranına göre ele almışlardır. Sonuç olarak, başarılı mali, ticari ve parasal politikaların uygulandığı ülkelerde dış yardımların büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğunu, başarısız politikalar uygulanan ülkelerde ise sınırlı etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Collier ve Dollar (2002) dış yardımların etkin tahsis oranı ile fiili tahsis oranı arasındaki ilişkiyi incelerken, dış yardımların güçlü ekonomik politikaların uygulandığı ülkelerde ekonomiyi büyütürken fakirliği azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu yazarlara göre zayıf ekonomik politikaların uygulandığı ülkelerde dış yardımlar, yapısal reformları teşvik etmek veya büyümeyi artırmak konusunda etkisiz olmaktadır (Collier & Dollar, 2002, p. 1497).

Burnside ve Dollar'ın (2000) çalışması fiyat şoklarını dikkate almaması ve örneklemin yetersiz olması nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Collier ve Dehn (2001) bu eleştirileri dikkate alarak modele fiyat şoklarını dahil ederek Burnside ve Dollar'ın çalışmasını tekrarlamıştır. Sonuç olarak çalışmanın örneklem seçiminde güçlü olduğunu teyit etmişler, negatif şokların büyümeyi azalttığını, ancak yardımlardaki artışla şokların büyüme üzerindeki olumsuz etkilerinin telafi edilebileceğini ifade etmişlerdir.

Guillaumont ve Chauve'a göre dış yardımların büyüme üzerindeki etkisi her zaman pozitif değildir ve yararlanıcı ülkenin koşullarına bağlıdır. Uygulanan politikaların iyileştirilmesinin kendi başına büyüme üzerinde olumlu etkisi vardır, ancak yardımlar politikaların iyileşmesini sağlamamaktadır. Bunun yanı sıra çevresel koşullar çok önemlidir. Bir ülkedeki çevresel koşullar ne kadar olumsuzsa dış yardımların büyüme üzerindeki etkisi o derece fazladır. Yardımların tahsis kararları da uygulanan politika kalitesinden ziyade çevresel koşullara göre alınmaktadır (Guillaumont & Chauvet, 2001, p. 87).

Durberry ve arkadaşlarına göre dış yardımların büyüme üzerindeki pozitif etkisi istikrarlı bir makroekonomik çerçeveye bağlıdır. Dış yardımların seviyesi de ayrıca önem arz etmektedir. Dış yardımlar optimal bir seviyede olduğunda büyümeye pozitif katkıda bulunmaktadır. Dış yardımların çok az olması, ya da çok fazla olması halinde pozitif katkı gözlenmemektedir (Durberry et al., 1998).

2.1.4. Karma Sonuçlar Bulan Çalışmalar

Son zamanlarda yapılan ilginç çalışmalardan birisi Ekanayaka ve Chatrana'nın (2010) çalışmasıdır. Aynı çalışma içinde farklı sonuçlara ulaşılmıştır. 1980-2007 dönemi arasında, 85 gelişmekte olan ülkenin verileri kullanılarak Asya, Afrika, Latin Amerika ve Karayipler'de dış yardımların büyüme üzerindeki etkilerini ölçmüşlerdir. Çalışmada etkiler zaman dilimlerine, bölgelere ve gelir seviyesine göre ayrı ayrı ölçülmüş, dış yardımların büyüme üzerindeki etkisine ve etkinin zaman içindeki değişime bakılmıştır.

Zaman dilimlerine göre yapılan analizde, 1980-1989, 1990-1999, 2000-2007 dönemlerine bakılmış ve dış yardımların bazı gelişmekte olan ülkelerde büyümede negatif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bölgelere göre yapılan analizde dış yardımların büyüme üzerinde Afrika kıtası hariç negatif etkisi olduğu, Afrika'da ise pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gelir seviyesine göre ülkeler düşük gelirli, düşük-orta gelirli, yüksek-orta gelirli ve tüm gelir grupları olarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak, dış yardımların gelişmekte olan ülkelerde büyüme üzerinde pozitif etkide bulunduğu, ancak düşük gelirli ülkelerde negatif etkide bulunduğu tespit edilmiştir.

Yakın zamanda yapılan diğer bir çalışma da dış yardımların büyüme üzerindeki etkisinin gelişmekte olan ülkelerin gelir seviyesine göre farklılık gösterdiğini bulmuştur. Rahnama ve arkadaşları (2017) Dünya Bankası tanımına göre Düşük Gelirli Gelişmekte Olan Ülkeler (LIDCs) ve Yüksek Gelirli Gelişmekte Olan Ülkeler (HIDCs) üzerinde ayrı ayrı yaptıkları çalışmada dış yardımların HIDCs'lerde büyüme pozitif katkı sağladığını, ancak LIDCs'lerde büyümeye negatif etkide bulunduğunu bulmuşlardır. Bunun yanısıra yüksek işsizlik, yüksek enflasyon ve yolsuzluğun hem HIDCs'lerde hem de LIDCs'lerde büyümeyi azalttığını bulmuşlardır.

Görüleceği üzere literatürdeki çalışmaların sonuçları karışıktır. Bunun sebepleri üzerinde literatürde geniş yorumlar yapılmıştır. Sonuçların farklı çıkma sebepleri hala belirsizliğini korurken yorumların büyük bir kısmı örneklemin büyüklüğü ve

kompozisyonu, veri kalitesi, ekonometri tekniği ve spesifikasyonu üzerine yapılmıştır. Eleştirilerin büyük çoğunluğu seçilen büyüme modeli üzerinde ve modelin çoğu zaman açıkça belirtilmemiş olmasında yoğunlaşmıştır (Durbarry et al., 1998).

2.1.5. Makroekonomik Çalışmaların Tarihsel Seyri

Büyüme ve dış yardım literatürü hakkında daha fazla bilgi almak için Hansen and Tarp'ın (2000) , Clemens vd.'nin (2004), McGillivray'ın vd. (2006)' ve Arnd (2010) nin çalışmalarına bakılabilir. Hansen ve Tarp (2000), Clemens vd. (2004), Arnd vd.(2010) dış yardımların büyüme üzerindeki etkisi hakkındaki literatürü geniş bir şekilde dönemlere ayırarak incelemişlerdir.

Arnd vd. (2010)'ye göre 1970'li yıllardan sonra yapılan çalışmaları üç nesil altında tasnif etmek mümkündür. İlk iki nesil basit büyüme modellerinden olan Harrod-Domar ve Chenery-Strout'un ikiz açık modellerinden esinlenmiştir. Harrod-Domar modeli büyüme ve fiziki sermaye yatırımı arasındaki sabit doğrusal ilişkiye dayanmaktadır. Bütün yardımların yatırıma yönlendirildiği varsayıldığında, hedef büyümeye ulaşmak için ne kadar yardım gerektiği hesaplanabilmektedir. Yardımların etkisi pozitif olmakta ve tasarruf ya da döviz açığını kapatmaktadır. Bu alandaki yapılan çalışmalar, daha sonraları hangi tür yardımların yararlanıcı ülkelerde tasarrufları ve yatırımları artırdığı konusunda yoğunlaşmıştır. Genel olarak birinci nesil çalışmalar, yardımların tasarrufları artırdığını, ancak artışın yardım miktarından daha az olduğunu tespit etmiştir. Bu da yardımların ihmal edilemeyecek kadar kısmının yatırım yerine tüketime gittiğini göstermektedir (Arndt et al., 2010, pp. 2-4).

İkinci nesil çalışmalar, sermaye birikimine odaklanarak, yardımların yatırımlar aracılığıyla büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. 1980'ler ve 1990'larda yapılan birçok çalışma ülkeler arası kıyaslamalar yapmıştır. Bu çalışmalar mütemadiyen yardımlar ve yatırımlar arasındaki pozitif ilişkiye işaret etmektedir. Bu nesilde yapılan yardımlar ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların çoğunluğu pozitif ilişki olduğunu tespit ederken, en dikkat çekici çalışma Paul

Mosley'in mikro-makro paradoksunu ortaya koyan çalışma olmuştur. Bu nesil içinde etkili bir akım Harrod-Domar ve ikiz açık yaklaşımını eleştirerek büyümenin fiziki sermaye yatırımları ile varsayıldığından daha az ilişkili olduğu argümanını savunmuştur. Yardımların, üretim etkisi daha çok teşvik ve nispi fiyatlardan ve genel politika ortamından kaynaklanıyorsa, bu geniş etkenlerin dikkate alınması daha çok önem arz etmektedir. İkinci nesil çalışmalar ayrıca fakir ülkelerin daha fazla yardım alıyor olmalarının sebebinin bizatihi düşük büyüme performansları olabileceği problemini de gündeme getirmiştir. Yardımların dışsallığını dikkate almayan ampirik çalışmalar yardımların sebep-sonuç etkisini açıklayamazlar. İkinci nesil çalışmaların büyük çoğunluğu bu sorun üzerinde durmamıştır (Arndt et al., 2010, pp. 2-4).

1990'lardan itibaren üçüncü nesil diyebileceğimiz daha karmaşık ekonometrik modelleri kullanan çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Panel verilere erişim imkânı, ekonomik büyümedeki yeni teoriler bu çalışmaların esin kaynağı olmuştur. Önceki çalışmaların zayıf yönlerinden elde edilen tecrübeler dikkate alınarak, yardımlar ve büyüme arasındaki ilişkinin lineer olmadığı ortaya konulmuş ve yardımların dışsallığı konusu daha ciddi şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar içinde en etkili olanlardan biri Burnside ve Dollar'ın (2000) yaptığı çalışmadır. Bu araştırmacılar yukarıda da ifade ettiğimiz üzere yardımların koşullu etkililiği argümanını geliştirmişlerdir. Yardımların, gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi olumlu etkilemesinin iyi uygulanan mali, para ve ticari politikalara bağlı olduğunu savunmaktadırlar. Bunun aksi durumlarda, yani kötü politika ortamında yardımların büyüme üzerinde etkisi olmadığını ortaya koymuşlardır. Ancak bu argümanları eleştiren çalışmalar da yapılmıştır. Eleştirel çalışmalara Hansen ve Tarp'ın (2001), Easterly vd.'nin (2004), Dalgaard vd.'nin (2004) çalışmaları örnek olarak verilebilir. Bu çalışmaları Roodman (2007)'de gözden geçirmiş ve sonuçların seçilen metodolojiye göre aşırı hassas olduğunu göstererek, bazı yardımların yatırım ve büyümeyi artırdığını, ancak yardımların kalkınma üzerinde temel belirleyici bir faktör olmadığını savunmuştur (Arndt et al., 2010, pp. 2-4)

Yakın zamanda literatürde dördüncü nesil diyebileceğimiz çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların ayırt edici yönü yardımların büyüme üzerinde toplam etkisi olmadığı görüşüdür. Bu görüşe öncülük eden çalışmalardan biri Rajan ve Subramanian'ın (2008) çalışmasıdır. Yazarlar, tahmin yönteminden, zaman aralığından ve yardım türünden bağımsız olarak yardımların büyüme üzerinde sistematik olarak etkisi olmadığını bulmuşlar ve çoğunlukla bunun sebebini politik ekonomi dinamiklerine bağlamışlardır (Arndt et al., 2010, pp. 2-4)

McGillivray vd. dış yardımların makroekonomik etkileri hakkında son elli yılda yapılan araştırmaların önemli bir kısmını incelemiştir. Bu çalışmaya göre, 1990'lara kadar yapılan araştırmalar birbirine tezat sonuçlara ulaşmış yada sonuçsuz kalmıştır. Ancak Dünya Bankasının (1998) dış yardımların etkilerini inceleyen raporu yayınlandıktan sonra literatürde bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu yayından sonra yapılan çalışmalar dış yardımların yokluğu halinde büyümenin daha az olacağı sonucunda mutabık kalmışlardır. Ancak rapor hangi tip yardımların büyümeyi artırdığı ya da dış yardımların etkili olmasının yararlanıcı ülkenin uyguladığı politikalara bağlı olup olmadığı konusundaki tartışmaları tetiklemiştir (McGillivray et al., 2006).

2.2. MİKROEKONOMİK ÇALIŞMALAR

Dış yardımların büyük çoğunluğu tekil kalkınma projelerinin finansmanı için sağlanmaktadır. Örneğin proje bazında en büyük veri setine sahip AidData son 50 yılda bir milyonun üzerinde dış yardımla finanse edilen tekil proje finansmanı aktivitesi olduğunu kaydetmektedir (Denizer, Kaufmann, & Kraay, 2013, p. 288). Bu gerçekten hareketle, dış yardımların istenilen amaçlara ulaşmada etkili olup olmadığı konusunda proje seviyesinde önemli araştırmalar yapılmıştır.

Mikroekonomik seviyede yapılan bu çalışmalar dış yardımların etkililiğini proje seviyesinde incelemektedir. Makroekonomik çalışmalarda bağımlı değişken olarak ekonomik büyüme gibi değişkenler kullanılırken, mikroekonomik çalışmalarda bağımlı değişken olarak proje sonuçları ya da proje başarı seviyesi gibi değişkenler ele alınmaktadır. 1970 ve 1980'lerde yapılan çalışmalarda

ekonomik getiri oranı hesaplamaları kullanılmaktaydı. Son yıllarda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu daha hassas olan etki değerlendirme teknikleri kullanılmaktadır. Bu tekniklerle proje seviyesinde farklı değişkenlerin proje başarısına etkileri incelenmektedir. Bu çalışmalarda açıklayıcı değişkenler genellikle ülke düzeyinde değişkenler ve proje seviyesinde değişkenler olmak üzere iki kategoride karşımıza çıkmaktadır. Bağımlı değişken olarak Dünya Bankasının Bağımsız Değerlendirme Birimi (IEG - Independent Evaluation Group)⁴ tarafından verilen ekonomik getiri oranı (ERR) veya proje başarı notu (başarılı/başarısız) kullanılmaktadır.

2.2.1. Ülke Düzeyinde Açıklayıcı Değişken Kullanan Çalışmalar

Ülke düzeyindeki değişkenlerin projeler üzerindeki etkileri inceleyen çalışmalar içinde Isham vd. (1997), Isham ve Kaufmann (1999), Kaufmann and Wang (1995), Dollar and Levin (2005), Guillaumont and Laajaj (2006), Chauvet vd. (2010) ve Dreher vd. (2010)'in çalışmaları öne çıkmaktadır.

Kaufmann ve Wang (1995), ekonomi politikaları ile sosyal sektör projelerinin başarı seviyesi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ekonomi politikaları olarak, mali, parasal, döviz kuru, ticaret ve fiyatlandırma politikalarını ele almışlar, sosyal projeler olarak DB'nin eğitim ve sağlık alanındaki projelerine odaklanmışlardır. Proje başarısını IEG'nin verdiği başarı seviyesi (başarılı/başarısız) notuna göre ölçmüşlerdir. Çalışma sonucuna göre, yüksek bütçe açığı, ticaret engelleri, aşırı değerlenmiş kur, fiyat istikrarsızlığı gibi olumsuz makroekonomik ortamlarda sosyal projelerin başarısız olma ihtimali iki veya üç kat daha fazla olmaktadır.

Isham vd. (1997) demokrasi ve temel haklar ile proje performansı arasında bir ilişki olup olmadığını incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda temel haklar ile proje başarısı arasında güçlü bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Vatandaşlarına daha geniş temel hakların tanındığı ülkelerdeki ekonomik getiri oranlarının temel

---

⁴ DB Bağımsız Değerlendirme Biriminin adı 2006 yılında Independent Evaluation Group (IEG) olarak değiştirilmiştir. Önceki ismi Operations Evaluation Department (OED) idi.

hakların daha kısıtlı olduğu ülkelere göre 8-22 puan daha yüksek olduğu bulunmuştur.

ERR kullanılarak yapılan başka bir çalışma Isham ve Kaufman'ın (1999) ülkelerin uyguladıkları ekonomi politikaların proje performansı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmasıdır. Çalışmaya göre, güçlü makroekonomik, döviz kuru, ticaret ve fiyatlama politikaları uygulayan ülkelerde yatırımların verimliliği yüksek olmaktadır. Zayıf politikaların uygulandığı ülkelerde ekonomik getiri oranlarının yaklaşık on puan daha düşük olduğu bulunmuştur. Uygulanan politikalardaki iyileşmenin yatırımlarda verimlilik artışına yol açtığı gözlenmiştir.

Isham vd.'ne (1997) benzer bir çalışma Dollar ve Levin (2005) tarafından yapılmıştır. Dollar ve Levin önceki çalışmadan farklı olarak ERR yerine bağımlı değişken olarak 1990'lı yıllarda 100 farklı gelişmekte olan ülke için IEG'nin proje notunu (başarılı/başarısız) kullanmışlardır. Çalışmada kurumsallaşma ile proje başarısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Her ülkede başarı seviyesinin farklı olduğunu bulmuşlardır. Çin'de projelerin yüzde 90'ı başarılı olurken, bu oran Pakistan'da 67'ye, Nijerya'da yüzde 47'ye düşmektedir. Bu farklılığın kullanıcı ülkenin kurumsal kalitesi ve uyguladığı politikalardan kaynaklandığını savunmaktadırlar. Kurumsal kalite, Uluslararası Ülke Risk Rehberi (ICRG-International Country Risk Guide)'nin hukukun üstünlüğü endeksine (rule of law index) ve Freedom House'un yayınladığı siyasal ve temel haklar raporlarına göre ölçülmektedir. Bu ölçümlere göre etkili siyasal kurumlar, güçlü yargı sistemi kurumsal kalitenin yüksek olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, kurumsal kalite ile proje başarısı arasında güçlü bir ilişki bulmuşlardır.

Guillaume and Laajaj (2006) bazı makroekonomik çalışmaların, ekonomik istikrarsızlığın dış yardımların etkililiğini artırdığı yada başka bir deyişle dış yardımların şokların etkisini azaltmak suretiyle istikrarsızlığın olumsuz sonuçlarını azalttığı savını mikroekonomik açıdan teyit eden bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada bağımlı değişken olarak IEG'nin proje başarı notları kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları proje başarısının kırılgan ülkelerde azalacağı beklentisiyle çelişmektedir. Çalışmada istikrarsız bir ortamın beklendiği

şekilde proje başarısını azaltacağı, ancak bu azalmanın dış yardım seviyesi arttıkça azaldığı ortaya konulmaktadır. Yani dış yardım seviyesi ne kadar çok artarsa, proje başarı seviyesindeki azalma yavaşlamaktadır, bu da yardımların ekonomik istikrarsızlığın negatif etkilerini azalttığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Neticede hem makroekonomik analizler hem de mikroekonomik analizler dış yardımların, istikrarsızlığın olumsuz etkilerini azalttığını gösterdiğine göre, kırılgan ülkelere daha fazla yardımda bulunulması gerektiği önerilmektedir.

Chauvet vd. (2010) iç savaş ve çatışma yaşayan ülkelerde savaş sonrası ortaya çıkan ortamın proje başarısı açısından bir fırsat oluşturup oluşturmadığını incelemiştir. Analizin sonuçlarına göre;

- Projenin başlama zamanının çatışma sonrasına denk gelmesi projenin başarılı olma ihtimalini artırmakta, ancak zaman geçtikçe bu avantajdan kaynaklanan pozitif etki azalmaktadır.
- Çatışma sonrası ortamlarda proje başarısı açısından denetimin önemi artmaktadır. Denetimin yetersiz olması halinde çatışma sonrası ortam avantaj olmaktan ziyade dezavantaja dönüşmekte ve projenin başarılı olma ihtimali projenin ilk yıllarında bile azalmaktadır.
- Çatışma sonrası projelerin başarılı olması için iyi bir uygulama kapasitesi olması gerekmektedir. Bunun sağlanması için DB personelinin uygulamaya bizzat katılarak teknik yardım sağlaması gerekmektedir.

Dreher vd. (2010) dış yardımların politik sebeplerle verilmesi halinde proje performansını etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Politik sebep ölçütü olarak kullanıcı ülke açısından iki parametre kullanmışlardır. Birincisi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (UNSC) Geçici Üyeliği, diğeri Dünya Bankası Yönetim Kurulu (WBEB) üyeliği. Dünya Bankası'nın büyük ortağı olan ülkelerin UNSC üyelerinin desteğini alabilmek için bu ülkelere proje kredisi verilmesini destekledikleri ve WBEB üyeliği olan ülkelerin bu pozisyonları sayesinde proje kredilerini daha rahat kullandıkları argümanından yola çıkmaktadırlar. Sonuç olarak, politik kayırmacılıkla verilen kredilerin ortalamada performansının olumsuz etkilendiğine dair bulguların sınırlı olduğunu, ancak UNSC üyesi olan yararlanıcı ülkede

ekonomik kırılmanın yüksek olması ya da kötü ekonomik yönetimin olması gibi istisnai durumlarda proje performansının diğer projelere göre daha olumsuz etkilendiğini bulmuşlardır. Yararlanıcı ülkenin toplam borçları içinde kısa vadeli borçların oranının yüzde 40'tan daha fazla olması halinde, projenin başarısız olma ihtimali diğer projelere göre yüzde 15 daha fazladır. Benzer şekilde borç servisinin milli gelire oranı yüzde 11'den yüksek olması halinde projenin başarılı olma ihtimali yüzde 8 azalmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle, söz konusu kredilerin politik nedenlerle kayırlan ülkelere değil de diğer ülkelere verilmiş olması halinde DB kredilerinin başarı ortalamasının daha yüksek olabileceğini önermektedirler.

2.2.2. Proje Düzeyinde Açıklayıcı Değişken Kullanan Çalışmalar

Proje düzeyinde açıklayıcı değişken kullanan çalışmalar içinde Deininger vd. (1998), Pohl ve Mihaljek (1992), Dollar ve Svensson (2000), Kilby (2000), Chauvet vd. (2006), Kilby (2012), Khawaja (2009), Denizer vd. (2013) , Geli vd. (2014) Bulman vd. vd.(2015) ve Lee (2016), dikkat çekmektedir.

Deininger vd. (1998) temel olarak yararlanıcı ülkenin kredi kullanımından önce, DB tarafından yapılmış olan ekonomik ve sektörel analiz çalışmalarının proje performansına etkisini araştırmakta ve bu araştırmanın sonuçlarını proje düzeyindeki değişkenlerin etkisiyle mukayese etmektedir. Analiz çalışmalarının miktarını, DB personelinin bu raporların hazırlanmasında geçirdiği hafta sayısına göre ölçmektedirler. Proje düzeyindeki değişken olarak, DB personelinin proje hazırlanması ve denetimi için harcadığı süreyi kullanmaktadır. Araştırmalarında üç soruya cevap aramışlardır. Bu soruların ilki, ekonomik analizlerin proje başarısını artırıp artırmadığıdır. İkinci soru, DB'nin ekonomik analizlere yeterince kaynak ayırıp ayırmadığı ile ilgilidir. Üçüncü soru ise ekonomik analiz ile kredi verme faaliyetlerine ayrılan kaynakların hangisinin daha yararlı olduğudur. Çalışma sonunda, ekonomik analiz çalışmalarının proje başarısı üzerinde belirgin şekilde pozitif etkisi olduğunu, DB'nin ekonomik analizlere yeterince kaynak ayırmadığını tespit etmişler ve proje başarısını ve toplam kullanım düzeyini

artırmak için proje hazırlığı ve denetimi için ayrılan kaynakların ekonomik analize kaydırılması gerektiğini önermişlerdir.

Dollar ve Svensson (2000), az sayıda program kredisi üzerinde yoğunlaşarak ülke düzeyindeki politik iktisadi faktörlerin ve proje düzeyindeki değişkenlerin proje başarısı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Ülke düzeyinde, demokratik seçimler, siyasi istikrar, etnikdilsel ayırım (ethnolinguistic fractionalisation), iktidarın görevde kalma süresi gibi politik ekonomik değişkenleri ele almışlardır. Proje düzeyindeki değişken olarak, projenin hazırlanması ve denetimi için harcanan süreler, proje büyüklüğü ve proje koşullarını kullanmışlardır. Çalışmada politik ekonomik değişkenlerin program kredilerinin başarılı olma ihtimalini yüzde 75 ihtimalle tahmin edebildiğini bulmuşlardır. Buna mukabil DB'nin kontrolünde olan proje hazırlama ve denetim süreleri gibi faktörlerin proje başarısı üzerinde bir etkisi olmadığını bulmuşlardır.

Kilby (2000), DB personelinin izleme, danışmanlık ve denetim faaliyetlerinin proje sonuçları üzerindeki rolünü araştırmış, bunu yaparken de proje bitiminden sonraki sonuçlardan ziyade proje uygulaması sırasındaki ara sonuçları kullanmıştır. Veri olarak 1981 ve 1991 yılları arasında tamamlanmış 1426 proje bilgisini, denetim ölçütü olarak DB personelinin bir yılda harcadığı hafta sayısını kullanmıştır. Denetimin, özellikle erken aşamalarda ve küçük projelerde proje başarısı üzerinde çok etkili olduğunu ve denetimin marjinal maliyetinin, marjinal faydasından çok daha az olduğunu bulmuştur.

Chauvet vd. (2006) proje kredilerinde kreditor ile kullanıcısının çıkarlarının farklılaşabileceğinden hareketle, kreditorün denetim faaliyetlerinin bu durumdan kaynaklanan sorunlara çözüm olup olmadığını araştırmışlardır. Kreditor ve kullanıcının çıkarlarının farklı olması beklenen bir durumken, bu farklılıkların fazla olduğu ülkeler, DAC tarafından zor ortaklıklar (difficult partnerships), DB tarafından stres altındaki düşük gelirli ülkeler (Low-Income Countries Under Stress-LICUS) olarak tanımlanmıştır. Çalışmada, teoriyle uyumlu olarak, çıkarların birbirinden çok farklı olduğu durumlarda, kreditorün denetimi artırmasının proje performansını belirgin şekilde artırdığı, ancak bu gibi

durumlarda kreditorün denetime yeterince ağırlık vermediği görülmüştür. Denetime yeterince ağırlık verilmemesinin sebebi olarak ise, denetimin artırılması halinde maliyetinin beklenen faydadan daha fazla olacağı ya da kreditorün idari bütçesi hazırlanırken proje başarısının fazla dikkate alınmadığı görüşünü savunmuşlardır.

Kilby (2012), politik etkinin DB proje hazırlama süreleri üzerindeki etkisini analiz etmiş ve daha sonra proje hazırlama sürelerinin proje performansına etkisini incelemiştir. Politik etkiyi, kullanıcı ülkenin UNSC geçici üyeliğine ve WBEB'da yer alıp almadığına göre ölçmüştür. Proje hazırlama süreleri daha uzun olan projelerin başarılı olma ihtimalinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu pozitif etkinin borç problemi yaşayan kırılgan ülkelerde daha fazla olduğunu bulmuştur. Çünkü borç sorunu yaşamayan ülkeler, uygulayacağı proje konusunda daha seçici davranabilmekte, iyi hazırlanmamış projeleri kabul etmemektedir. Ancak kırılgan ülkeler kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamak için, yeterince iyi hazırlanmamış projeleri bile kabul etmektedirler. Bu da gelişmekte olan ülkelerde, proje hazırlamaya ağırlık verilmesinin dış yardımların etkililiğine belirgin şekilde katkı yapacağını göstermektedir.

Çalışmanın, DB'nin kredilendirme sürecinin politik ekonomik yönüyle ilgili bulguları Dreher'in (2009) sonuçlarıyla da uyumludur. Amerika gibi güçlü kreditorler, DB kredilendirme süreçleri üzerindeki politik güçlerini kendi çıkarları için kullanabilmektedirler. Bu sayede, UNSC geçici üyeliği yada WBEB üyeliği gibi kurumsal olarak yada bölgesel olarak önemli pozisyona sahip olan borçlanıcı ülkeler daha fazla fonlara ulaşabilmekte yada kullanımlarını daha hızlı yapabilmektedirler (Kilby, 2012, p. 26).

Pohl ve Mihaljek (1992), 1015 adet DB projesini inceleyerek, proje düzeyinde önceden (ex ante) ve sonradan (ex post) hesaplanan ekonomik getiri oranlarının uyumsuzluklarını ortaya çıkarmışlardır. Ülke ve proje düzeyinde birçok değişken kullanarak önceden ve sonradan hesaplanan ERR'lerin arasında neden ciddi farklılık olduğunu araştırmışlardır. Ancak bu farklılığın sadece küçük bir kısmını açıklayabilmişlerdir. Çalışma ekonomik getiri oranlarının hesaplanması

sırasındaki yüksek belirsizlik oranlarına dikkat çekmektedir. Bu belirsizlikler tarım ve sanayi sektörlerinde daha yüksektir, bu nedenle ERR dışsal piyasa koşullarına veya milli politika şoklarına göre değişim gösterebilmektedir. Yazarlara göre DB ERR hesaplamaları fazla iyimser tahminlere dayanmaktadır. Çalışma, projelerin başarılı şekilde uygulanmasında milli politikaların önemine dikkat çekmektedir ve DB uzmanlarının yanlış ekonomi politikalarından kaynaklanan olumsuz etkileri yeterince dikkate almadığını savunmaktadır.

Khawaja (2009) “iyi projeler kötü toplumlarda başarılı olabilir mi” başlıklı çalışmasında, Pakistan örneğini inceleyerek, sorunlu toplumlarda iyi projelerin başarılı olması için projede bulunması gereken faktörlerin neler olduğunu incelemiştir. Diğer çalışmalardan temel farkı tek ülke örneğini incelemiş olması ve DB dışında diğer alt yapı projelerini incelemesidir. Çalışmasında, Kuzey Pakistan’da uygulanan altyapı projeleriyle ilgili hazırladığı detaylı anketleri kullanmıştır. Sonuç olarak, toplumsal faktörlerin proje sonuçları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ancak bu etkilerin projelerin daha iyi tasarlanmasıyla azaltılabileceğini bulmuştur. Eşitsizlik, toplumsal bölünme, toplumda lider eksikliği gibi unsurların proje başarısı üzerinde negatif etkileri olduğunu, ancak bu etkilerin tasarım aşamasında, proje karmaşıklığı, toplumsal katılım, fayda dağıtımını gibi konularda değişiklik yapılarak azaltılabileceğini savunmaktadır.

Denizer vd. (2013), Geli vd. (2014) Bulman vd. vd.(2015) ve Lee’nin (2016), çalışmaları proje/kredi düzeyinde kullandıkları değişkenler itibarıyla tez çalışmamızın konusuna en çok benzeyen çalışmalardır.

Denizer vd. hem ülke düzeyinde hem de mikro düzeyde değişkenlerin proje performansına etkisini araştırmışlardır. Çalışmada, 1983-2011 yılları arasındaki 6000’den fazla Dünya Bankası proje verileri kullanılmıştır. Öncelikle ülke düzeyindeki makro değişkenlerin proje başarısı üzerindeki etkilerini ölçmüşlerdir. Makro değişkenler olarak, ülkelerin reel büyüme oranlarını, DB’nin Ülke Politika ve Kurumsal Değerlendirme (Country Policy and Institutional Assessment (CPIA) notlarını, Freedom House’un temel hak ve hürriyetler ile siyasi haklar alanlarında verdikleri ülke notlarını kullanmışlardır. Yaptıkları analizlerde yüksek büyüme

oranları, kurumsal kapasite, daha iyi politika performansı, temel hak ve hürriyetler ile siyasi hakların proje başarısı ile pozitif ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Büyüme oranları ile kurumsal kapasitenin proje başarısı ile olan ilişkisi daha güçlü iken temel hak ve hürriyetler ile siyasi hakların proje başarısı ile ilişkisi daha azdır. Araştırmada, ülke düzeyindeki değişkenlerin proje sonuçlarının ancak beşte birini açıklayabildiğini gördüklerinde, proje seviyesindeki mikro değişkenlerin etkisini araştırmaya karar vermişlerdir. Bu çalışma, proje performansı konusunda ülkeler arası karşılaştırmaya nazaran ülke içi farklılıkların önemini vurgulayan ilk çalışma olmuştur (Denizer et al., 2013, p. 3).

Bulman vd.'nin (2015) çalışması yöntem ve sonuçları itibarıyla Denizer vd.'nin (2013) çalışmasına benzerlik arz etmektedir. Bulman vd. DB projelerinin yanı sıra analize Asya Kalkınma Bankası (AKB)'nin verilerini de dahil etmişler ve iki bankanın sonuçlarını karşılaştırmışlardır. Yazarlar, hem ülke düzeyindeki değişkenlerin hem de proje düzeyindeki değişkenlerin proje başarısına etkisini araştırmışlar ve ülke düzeyindeki değişkenlerin başarı faktörlerinin ancak yüzde 10-25'lik kısmını açıklayabildiğini görmüşlerdir.

Geli vd.'nin (2014) çalışması, proje uygulaması devam ederken, proje tamamlandığında başarı düzeyinin ne olacağını tahmin eden bir model önermektedir. Proje düzeyinde çalışma yapan diğer yazarlar proje tamamlandıktan sonra başarısı seviyesi üzerinde hangi değişkenlerin etkili olduğunu araştırırken, Geli vd. proje özelliklerinden yola çıkarak, devam eden projelerin başarı düzeyini proje bitmeden tahmin eden model geliştirmişlerdir. Çalışma sonunda, DB personelinin projenin uygulanması sırasında yaptıkları değerlendirmelerin bir kısmın iyimser olduğu anlaşılmıştır. Çalışmada tahmin modeli kullanılarak önce modelin mevcut başarısız notların yüzde kaçını yakalayabildiği test edilmiş, daha sonra model devam eden projelere uygulanmıştır. Çalışmada yazarlar, proje özellikleri olarak, proje büyüklüğü, proje hazırlık süresi, yürürlüğe girme süresindeki gecikme, planlanmış proje süresi, ülke performansı (CPIA rating), proje yöneticisinin (task team leader) geçmiş performansını ele almışlardır.

Sonuç olarak yapılan çalışma, proje özellikleri ile proje başarı düzeyi arasındaki ampirik ilişki kullanılarak proje başarı düzeyini tahmin etmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Sonuçlar mükemmel değildir, önceden verilen başarı notları üzerinden yapılan testte başarısız projelerin tamamını tahmin etmemektedir. Hatta başarılı projeleri riskli olarak tahmin etme hatası yapmaktadır. Ancak iki önemli özelliği vardır; ilki, aktif portföydeki her bir proje için başarı düzeyi öngörebilmektedir. İkincisi, başarısız olma ihtimali olan projeleri erken tespit ederek, zamanında tedbir alınması ve projenin başarısız olmasının önlenmesinin mümkün olduğunu ortaya koymasındır.

Lee'nin (2016) çalışmasının diğerlerinden en önemli farkı eğitim projelerine yoğunlaşmış olması ve karma metodoloji kullanmasıdır. DB tarafından finanse edilen eğitim projelerinin başarı faktörlerini analiz etmektedir. Metodoloji olarak kantitatif ve kalitatif verileri kullanarak karma bir yöntem izlemektedir. Kantitatif veriler olarak 1996 ile 2011 yılları arasında onaylanan 742 adet Dünya Bankası eğitim projelerinin özelliklerini, kalitatif veri olarak ise projelerde görev alan DB çalışanları ile yaptığı mülakatlardan elde ettiği bilgileri kullanmaktadır. Proje performansı olarak (bağımlı değişken) IEG'nin proje notlarını kullanmaktadır. Proje düzeyinde ele aldığı değişkenler, projenin uygulama süresi, maliyeti, sektörü, tekrarlayan proje olup olmadığı, kredi türü ve sektörü gibi verilerdir.

2.3. PROJE YÖNETİMİ ALANINDAKİ LİTERATÜR

Uluslararası kalkınma projeleri yönetimi literatüründe proje başarı unsurlarını inceleyen çalışmalara bakmak proje sonuçlarının bu alanda nasıl değerlendirildiği konusunda genel bir bakış açısı kazanmamızı sağlayacaktır. Proje yönetimi literatürüne baktığımızda, proje tasarımı, yönetimi ve denetiminin proje sonuçlarını nasıl etkilediğinin üzerinde durulduğu dikkat çekmektedir (Ika, Diallo, & Thuillier, 2010, 2012).

Ika vd.(2010), proje yöneticilerinin uygulama, izleme ve denetim için kullandıkları araçların, tekniklerin ve yöntemlerin proje sonuçları üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. 26 Afrika ülkesinde yaptıkları 600 adet anket

sonuçlarını kullanarak, uluslararası kalkınma projelerinde kullanılan araç ve yöntemleri belirlemek için faktör analizi yapmışlardır. Çalışmalarında, proje yöneticilerinin kullandıkları araç ve yöntemler ile proje başarısı arasındaki ilişkiyi ölçmek için korelasyon analizi yapmışlar ve proje hazırlama ve proje özellikleri ile proje izleme ve denetim tekniklerinin projenin başarılı olmasında çok etkili olduğunu bulmuşlardır.

İka vd. (2012), DB projelerinin başarı faktörlerini incelemiştir. Çalışmada anket yöntemini kullanmışlar ve 178 proje için DB proje liderleri ve onların amirleriyle yaptıkları anketlerden elde ettikleri bilgileri kullanmışlardır. Projelerin başarı unsurlarını tespit etmek için faktör analizi yapmışlar ve bu faktörlerin proje sonuçlarıyla ilişkisi ölçmek için regresyon analizi yapmışlardır. Sonuç olarak, izleme, koordinasyon, tasarım, eğitim ve kurumsal ortam gibi değişkenlerin proje sonuçları üstündeki etkisinin yüzde 64'ünü açıkladığını bulmuşlardır. Bu değişkenler arasında, özellikle proje tasarımı ve izlemenin başarı üzerinde ayrı bir önemi olduğunu tespit etmişlerdir. Diğer yandan, proje büyüklüğü, proje uygulama süresi, proje bütçesi gibi genel proje özellikleri ile proje başarısı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir.

Diallo ve Thullier (2005) ve Khang ve Moe'nin (2008) çalışmaları, proje ekibi ve projenin diğer paydaşları arasındaki güven, iletişim ve görüş alışverişinin proje başarısı üzerinde belirleyici bir rolü olduğunu göstermektedir. Diallo ve Thullier'in (2005) çalışması, özellikle güven ve iletişim üzerinde durarak, Afrika ülkelerinde uygulanan uluslararası kalkınma projelerinin başarı faktörlerini incelemiştir. Çalışmada 93 proje koordinatörü ile yapılan anketlerden elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Sonuç olarak, proje koordinatörü ile proje yöneticisi arasındaki güven ve iletişimin proje başarısı üzerindeki en belirgin etken olduğunu, ekip uyumunun ise en önemli ikinci faktör olduğunu bulmuşlardır.

Khang ve Moe'nin (2008) çalışmasında, uluslararası kalkınma projelerinde başarı faktörleri proje döngüsünün her aşamasında ayrı ayrı ele alınmıştır. Vietnam ve Myanmar'da saha araştırmasında yaptıkları anketlerden elde ettikleri bilgileri kullanarak, proje döngüsü için kavramsal çerçevesini çizdikleri yeni bir proje

döngüsü önermektedirler. Proje döngüsünde, her bir aşama için ana faaliyetleri, önemli oyuncularını ve çıktılarını tarif etmişlerdir. Proje yöneticileri, proje ekibi ve hükümet, kreditor kuruluş ve diğer uluslararası kuruluş çalışanlarıyla yaptıkları anketlerden elde ettikleri bilgilerle, önerdikleri kavramsal döngüyü doğrulamaya çalışmışlardır. 368 anketten elde ettikleri bilgilerle, proje döngüsünün her aşamasında proje sonuçları ile başarı faktörleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve projenin genel başarı sonuçlarıyla da karşılaştırma yapmışlardır. Regresyon analizinin sonuçları, başarı üzerindeki en önemli faktörün proje paydaşları ile ilişkiyi yapılıması olarak çıkmıştır. Hatta paydaşlarla ilişkiyi, proje yöneticilerinin iyiliklerinden daha önemli olduğunu tespit etmişlerdir.

Proje yönetimi literatüründe yer alan çalışmalar, proje başarısı üzerinde proje tasarımı ya da hazırlığı, proje izleme ve denetim faaliyetleri, güven, iletişim ve paydaşlarla ilişkiyi önemini vurgulamaktadır. Ancak, bu çalışmalarda yapılan başarı tanımının anketlerden elde edilen kişisel değerlendirme verilerine dayanması, tanımları subjektif hale getirmektedir.

3. BÖLÜM

DÜNYA BANKASINCA SAĞLANAN KREDİ TÜRLERİ VE PROJE DÖNGÜSÜ

3.1. KREDİ TÜRLERİ

Dünya Bankası tarafından sağlanan krediler, kullanım amaçları, vadeleri, faiz yapıları, kullanım şekillerine bağlı olarak farklı türlerde olabilmektedir. Kredilerin kullanım şekilleri zaman içinde kredilerin etkinliğini ölçen çalışmalar ve ülkelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak değişim göstermiştir. Krediler, yatırım (investment) kredileri ve kalkınma politikası kredileri (development policy loan) olarak ikiye ayrılmaktadır. Yatırım kredileri proje kredileri, kalkınma politikası kredileri ise program kredileri olarak anılmaktadır. Program kredilerine önceden uyum kredileri denmekteyken, mevcut haline kalkınma politikası kredileri (DPL) denmektedir (WorldBank, 2019). DPL kredileri daha önceden kullanılan, yapısal uyum kredileri, sektörel uyum kredileri, programlı yapısal uyum kredilerinin yerine geçmiştir (Lee, 2016, p. 97).

Analizler için kullandığımız krediler içinde önceden sağlanan uyum kredilerinin yanı sıra kalkınma politikası kredileri de yer almaktadır. Kredi türleri arasındaki farkların daha iyi anlaşılması için kredilere ilişkin bilgiler DB tarafından hazırlanan borç verme enstrümanları ve türleri hakkında detaylı bilgi içeren rehberden ve Halisçelik'ten (2008) yararlanılarak anlatılmaktadır (Halisçelik, 2008, pp. 50-70; WorldBank, 2001, pp. 1-19).

Dünya Bankası kredileri temel olarak yatırım ve uyum (DPL) kredileri olmak üzere iki türlü olmaktadır. Yatırım kredilerinin vadesi 5 ila 10 yıl arasında olmakta ve çeşitli sektörlerde ekonomik ve sosyal kalkınma projelerinde mal ve hizmet alımları ile yapılacak işlerin finansmanında kullanılmaktadır. Uyum kredileri 1 ila 3 yıl arasında değişebilen kısa vade yapısına sahip olan ve yapısal reformların

desteklenmesi için hızlı kullanılabilen bir dış finansman yöntemidir. Yatırım ve uyum kredileri proje veya programın amacına uygun şekilde esnek kullanılabilen yapıda olup, nadir de olsa hibrit şekilde de kullanılabilir.

Krediler belli aşamalardan geçerek oluşturulmaktadır. Projeler, kullanıcı ülke tarafından tespit edilip hazırlandıktan sonra, projenin uygunluğu DB tarafından değerlendirilmektedir. Kredi müzakerelerinde borçlanıcı ve banka arasında projenin hangi kalkınma amacı için kullanılacağı, bileşenlerinin neler olduğu, projeden beklenen çıktılar, performans göstergeleri, uygulama planı, kullanım takvimi üzerinde mutabakata varılırlar. Kredi banka tarafından onaylanarak yürürlüğe girdikten sonra krediyi kullanan ülke projenin veya programın uygulamasını kredi anlaşmasından yer alan kurallara göre yapar. Banka kredinin uygulanmasını denetler ve sonuçlarını değerlendirir. Proje döngüsüyle ilgili daha detaylı bilgiye bir sonraki bölümde yer verilmektedir.

3.1.1. Yatırım Kredileri

Yatırım kredileri, yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması için fiziksel ve sosyal alt yapıyı oluşturmayı amaçlayan çeşitli aktivitelerin finansmanında kullanılan kredilerdir. Kredilerinin kullanım alanları zaman içinde değişim göstermiştir. İlk önceleri donanım, mühendislik hizmetleri, yapı ve harç malzemeleri alımı için kullanılmaktayken, zaman içinde kurumsal yapılanma, sosyal kalkınma ve özel sektörün geliştirilmesi için kamu politikaları altyapısı için kullanılır hale gelmiştir. Projeler, kentsel yoksulluğun azaltılması, kırsal kalkınmanın sağlanması, içme suyu ve sıhhi tesisat, doğal kaynakların yönetimi, eğitim ve sağlık gibi çeşitli alanlarda uygulanmaktadır. Yatırım Kredileri türleri şunlardır:

- Özel yatırım kredileri (SIL-specific investmen loan)
- Sektör yatırım ve koruma kredileri (SIM-sector investment and maintenance loan)
- Uyarlanabilir program kredileri (APL-adaptable program loan)

- Hazırlık kredileri (LIL-learning and innovation loan)
- Teknik yardım kredileri (TAL-technical assistance loan)
- Finansal aracı kurum kredileri (FIL-financial intermediary loan)
- Acil iyileştirme kredileri (ERL-emergency recovery loan)

3.1.1.1. Özel Yatırım Kredileri

Özel yatırım kredileri (SIL), ekonomik, sosyal ve kurumsal alt yapının oluşturulması, rehabilite edilmesi ve bakımı için kullanılan kredilerdir. Bu kredilerin, esnek yapıya sahip olmaları nedeniyle geniş yelpazede projeler için kullanılması mümkündür. Belirlenmiş bir yatırımın teknik, finansal, ekonomik, çevresel ve kurumsal yapısını güçlendirmeye yardımcı olan kredilerdir. Ayrıca yatırımın verimliliğini artırmaya yönelik reform politikalarının desteklenmesi için de kullanılabilir.

3.1.1.2. Sektör Yatırım ve Koruma Kredileri

Sektör Yatırım ve Koruma Kredileri belirli sektörlerdeki kamu harcama programları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Sektörel harcamaların, politikaların ve performansın kalkınma öncelikleriyle uyumlu hale getirilmesini amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için yeni sermaye yatırımları, rehabilitasyon, yeniden yapılanma ve bakım harcamaları arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Bunların yanı sıra, borçlanıcı ülkenin harcama ve yatırım programlarının etkin bir şekilde planlanması, uygulanması ve izlenmesi için kurumsal kapasitesini güçlendirmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu kredilerin uygulanabilmesi sektörel yatırım programları ve sektörel politika reformları üzerinde uzlaşılmasına bağlıdır. Genellikle birden fazla kreditorün olduğu ve etkin bir koordinasyona ihtiyaç duyulduğu durumlarda kullanılırlar.

3.1.1.3. Uyarlanabilir Program Kredileri

Uyarlanabilir Program Kredileri (APL), uzun dönemli kalkınma programları için aşama aşama destek sağlayan kredilerdir. Seriler şeklinde uygulanan ve önceki kredilerden çıkarılan derslerin serinin devamındaki kredilerin uygulanmasında dikkate alınmasına imkân tanıyan kredilerdir. Kredilerin uygulanabilmesi için, uzun dönemli kalkınma programlarının aşamaları, sektör politikaları ve sektör yatırımlarının öncelikleri konularında bankanın ve borçlanıcı ülkenin uzlaşması gerekmektedir. Uygulama sırasında bir sonraki aşamaya geçebilmek için önceki aşamalardaki ilerlemeler gözden geçirilerek değerlendirilmekte ve gerektiğinde ilave analizler yapılmaktadır. Bir programın başarılı şekilde uygulanabilmesi için kurumsal, organizasyonel ve davranışsal değişiklikler yapılması gerekebilir. Bu durumlarda APL söz konusu değişikliklerin süreklilik arz edecek şekilde zamana yayılarak yapılmasında yardımcı olur. APL bir sektörün yeniden yapılandırılmasının aşamalı şekilde uygulanmasında kullanılabilmesi gibi enerji, su, sağlık, eğitim ve doğal kaynak yönetimi gibi sektörlerde sistemik reformların uygulanmasında da kullanılabilir. Söz konusu reformların uygulanması siyasi ve ekonomik nedenlerle zorluklar içerebilmekte ve ilgili taraflar arasında mutabakat sağlanması zaman alabilmektedir. APL söz konusu reformların başarılı şekilde uygulanabilmesine yardımcı olmaktadır.

3.1.1.4. Hazırlık Kredileri

Hazırlık Kredileri (LIL), küçük ölçekli pilot projelerin ve kapasite geliştirme projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. Söz konusu projelerin başarıya ulaşması halinde elde edilen tecrübelerden yararlanılarak daha büyük ölçekli projelerin hayata geçirilmesi mümkün olmaktadır. LIL ile desteklenen projeler DB tarafından desteklenen birçok yatırım projesine nazaran daha küçük bütçeli olmakta ve daha kısa sürelerde uygulanmaktadır. Genellikle 5 milyon dolardan az olmakta ve 2 ila 3 yıl gibi sürelerde uygulanmaktadır. Etkili şekilde uygulanan izleme ve değerlendirme sistemleri sayesinde projelerden elde edilen dersler kaydedilmektedir.

LIL kredileri genellikle yeni borçlanıcı ülkelerle, başlangıç durumlarında yeni yaklaşımları denemek için tercih edilirler. Paydaşlar arasında güveni artırmak için, kurumsal kapasiteyi ölçmek için, daha büyük projelerin hazırlanmasına yönelik pilot projelerde, yerel kalkınma çabalarını desteklemek için kullanılırlar. Ayrıca başlangıçta elde edilen sonuçlara dayanarak hazırlanacak olan ve esnek planlama gerektiren önemli projelerin başlatılmasında kullanılırlar.

3.1.1.5. Teknik Yardım Kredileri

Teknik Yardım Kredileri (TAL), borçlanıcı ülkelerde kurumsal kapasiteyi artırmak için kullanılırlar. Organizasyonel düzenlemeler, personel yönetimi, teknik, fiziki ve finansal kaynaklar üzerinde yoğunlaşırlar. TAL uygulanabilmesi için DB ve borçlanıcı ülkenin mutabık kalacağı özel eylem planları hazırlanmalıdır. Bu planlar kurumsal yapının güçlendirilmesine yöneliktir. Ayrıca programların uygulanmasında görev alacak danışman ve yerel uzmanların teknik şartnameleri üzerinde de uzlaşılması gerekmektedir.

TAL reformlardan, stratejilerinden ve uygulama politikalarının oluşturulmasından doğrudan sorumlu olan kurumların kapasite artırımı için kullanılan kredilerdir. Ayrıca kamu yönetimi reformlarında kapasite oluşturulmasında ve yatırımların hazırlanması, uygulanması ve korunmasında kullanılabilirler. TAL genellikle yatırım ve uyum programlarıyla ilgili spesifik görevlerin hazırlık ve uygulamasını desteklemek için kullanılırlar.

3.1.1.6. Finansal Aracı Kurum Kredileri

Finansal Aracı Kurum Kredileri (FIL), reel sektörün yatırım ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılmak üzere yerel finansal aracı kurumlara sağlanan uzun vadeli kaynaklardır. Reel sektörün kullandığı kaynaklarla ilgili kredi riski, kredinin kullanılmasına aracılık eden finansal kurum tarafından üstlenilmektedir.

FIL kredilerinin bir ülkede uygulanabilmesi için, ülkenin makroekonomik ve sektörel koşullarının DB tarafından uygun görülen kriterleri taşıması gerekmektedir. FIL doğrudan finansal aracı kurumların operasyonel verimliliğinin iyileştirilmesine katkı sağlayan finansal sektör reformlarının uygulanmasını destekleyen kredilerdir. Söz konusu reformlar genellikle faiz ve sübvansiyon politikalarının belirlenmesi, rekabetin geliştirilmesi ve kurumsal gelişimin sağlanmasını amaçlamaktadır. FIL kredilerinin, teknik yardım bileşenleri de olan finansal sektör uyum programlarının beraberinde kullanıldığı sıklıkla görülmektedir.

Borçlanıcı ülke FIL kredilerini, finansal aracı kuruma kredi olarak ya da öz sermaye olarak aktarabilmektedir. Finansal aracı kurumlar da bu kaynakları alt kullanıcılara, mal ve hizmetlerin üretimini artıracak projelerin finansmanında kullanılmak üzere kredi ya da öz sermaye olarak kullanılabilmektedir. Kredi operasyonlarının başarılı olmasını sağlamak için kredilerin kullanılacağı projelerin önceden belirlenmiş olan kalkınma kriterlerine uygun olarak seçilmesi gerekmektedir. Banka kaynakları mal, hizmet ve işler için yapılan harcamalar ile teknik yardım bileşenlerinin uygun görülen koşulları sağlaması halinde kullanılabilir. Yapılan harcamaların kriterlere uymaması halinde kaynakların kullanılması mümkün olmamaktadır. Görüleceği üzere projeler kapsamında önce harcamaların yapılması gerekmekte, kredi kullanımları ancak yapılan harcamaların kriterleri taşıması halinde yapılabilir.

FIL kredileri finansal kurumların ve finansal sektör politikalarının iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır. Kurumların operasyonel verimliliğinin ve rekabetin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu vesileyle şirketlere ve hane halklarına kullanılacak kredilerin şartlarının iyileştirilmesi ve özel yatırımın geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

3.1.1.7. Acil İyileştirme Kredileri

Acil İyileştirme Kredileri (ERL), borçlanıcı bir ülkenin ekonomisini ciddi şekilde olumsuz etkileyen savaş, iç karışıklık veya doğal afet gibi beklenmedik bir olay sonrasında malların ve üretim seviyelerinin eski haline getirilmesine yardımcı olan kredilerdir. ERL ayrıca, yeniden inşa çalışmalarının yönetimi ve uygulamasının güçlendirilmesi, felaketsel dayanıklı teknolojilerin geliştirilmesi ve gelecekte ortaya çıkacak acil durumların önlenmesi veya etkisinin azaltılması için erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır.

ERL genellikle acil durumlarda kullanıldığı için hızlandırılmış prosedürler uygulanabilmektedir. Etkili bir iyileştirme ya da kurtarma programının uygulanabilmesi için gerekli olan malzemelerin hızlıca ithal edilmesini sağlayan mekanizmalar içerebilmektedir.

ERL ekonomik, sosyal ve fiziksel altyapının genellikle 2 ya da 3 yıl gibi kısıtlı bir zaman içinde hızlı bir şekilde yeniden inşa edilmesine odaklanmaktadır. ERL tüketim ihtiyaçları yerine yatırım ve üretim faaliyetlerini finanse etmektedir. Her yıl yaşanan sel felaketleri gibi tekrar eden olaylarda ya da kuraklık gibi yavaş seyreden olaylarda SIL kredilerinin kullanımı daha uygun düşmektedir.

3.1.2. Program Kredileri

Program kredileri dış finansman ihtiyacı duyan borçlanıcı ülkelerin hızlı şekilde kullanabileceği kredilerdir. Genellikle bir sektördeki ya da ekonominin tümünü ilgilendiren yapısal reformları desteklemek amacıyla sağlanırlar. Sürdürülebilir ve adil büyümeyi sağlamak için gerekli ortamın oluşmasını hedefleyen politik ve kurumsal değişikliklerin yapılmasını destekleyen kredilerdir.

Program kredileri ilk başlarda ticaret ve tarım politikaları gibi alanlardaki makroekonomik reformları desteklemek için tasarlanmaktaydı. Zaman içinde daha çok finansal sektör, yapısal reformlar ve sosyal politika reformlarına ve

kamu kaynaklarının yönetiminin iyileştirilmesi konularına odaklanmaya başladılar. Program kredileri artık genellikle,

- Rekabete açık piyasaların oluşturulması için gerekli regülasyon ve yasal reformların desteklenmesi,
- Teşvik sisteminin iyileştirilmesi için vergi ve ticaret reformlarının desteklenmesi,
- Etkin izleme ve koruma sistemlerinin kurulması için finansal sektör reformlarının desteklenmesi,
- Özel sektör yatırımlarına elverişli ortamların oluşturulması için yargı reformlarının desteklenmesi ve modern yatırım düzenlemelerinin yapılmasının sağlanması,
- Özelleştirme ve kamu özel iş birliği gibi özel sektörü teşvik edici modellerinin desteklenmesi,
- İyi yönetişimin sağlanması için kamu yönetimi reformlarının desteklenmesi,
- Uyum programlarının kısa vadeli olumsuz etkilerinin azaltılması için sosyal koruma fonlarının oluşturulması,

amaçlarıyla kullanılmaya başlamıştır.

Program kredilerinin kullanılabilmesi için DB ve borçlanıcı ülkenin izlenebilir bir reform programı üzerinde uzlaşmış olması gerekmektedir. Ayrıca böyle bir program kredisinin hazırlanmasında IMF ile koordinasyon içinde olunması önem arz etmektedir.

Program kredilerinin mevcut hali DPL kredileridir ve önceden uygulanan farklı kredi türlerinin yerini almıştır.

Program kredileri DPL'den önce genellikle yapısal uyum ya da sektörel uyum kredileri olarak ikiye ayrılmaktadır. Programlı yada özel yapısal uyum kredileri, rehabilitasyon kredileri gibi diğer program kredileri borçlanıcı ülkelerin özel ihtiyaçlarına göre tasarlanan kredilerdir. Borç azaltma kredileri uyum kredisi

sayılmamakla beraber genellikle uyum kredilerine eşlik eden kredilerdir. Program kredisi türleri şunlardır:

- Yapısal Uyum Kredileri (SAL-Structural Adjustment Loans)
- Sektör Uyum Kredileri (SECAL-Sector Adjustment Loan)
- Programlı Yapısal Uyum Kredileri (PSAL-Programmatic Structural Adjustment Loan)
- Özel Yapısal Uyum Kredileri (SSAL-Special Structural Adjustment Loan)
- Rehabilitasyon Kredileri (RIL-Rehabilitation Loan)
- Borç Azaltma Kredileri (DRL-Debt Reduction Loan)

3.1.2.1. Yapısal Uyum Kredileri

Yapısal Uyum Kredileri (SAL), orta ve uzun dönemde büyümenin desteklenmesi, kaynakların etkin kullanılmasının temini ve ödemeler dengesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve uygulanan reformların desteklenmesi amaçlarıyla kullanılan kredilerdir. SAL genellikle, ticaret politikası, kaynak yönetimi, kamu yönetimi, özel sektörün geliştirilmesi ve sosyal güvenlik gibi birçok sektörü ilgilendiren temel makroekonomik ve yapısal konulara odaklanmaktadır.

3.1.2.2. Sektör Uyum Kredileri

Sektör Uyum Kredileri (SECAL), belirli bir sektördeki politika değişikliklerinin ve kurumsal reformların desteklenmesi amacıyla kullanılan kredilerdir. SECAL temel sektörel konulara odaklanmaktadır. Özel sektör gelişimin desteklenmesi için teşvik ve regülasyon düzenlemeleri, kurumsal kapasite ve sektör harcama programları bu tür kredilere örnek olarak verilebilir.

3.1.2.3. Programlı Yapısal Uyum Kredileri

Programlı Yapısal Uyum Kredileri (PSAL), çok yıllık olarak tasarlanan, aşamalandırılmış orta vadeli hükümet programların desteklenmesi ve kurumsallaşmanın sağlanması için verilen kredilerdir. PSAL kredileri seri şeklinde uygulanan 3 ila 5 yıla kadar uzanan kredilerdir. Her bir kredi kendinden öncekinin devamı olarak sürdürülebilir ve ardışık yapısal ve sosyal reformların desteklenmesi için kullanılırlar. Her bir kredi genellikle bir yıllık programların desteklenmesi için kullanılır ve kredi kullanımları önceden belirlenmiş spesifik hedefler gerçekleştikçe yapılır. Program gerçekleştirmeleri önceden belirlenen göstergeler aracılığıyla izlenir. PSAL'nin temin edilme ve kullanım koşulları SAL kredisi ile aynıdır.

3.1.2.4. Özel Yapısal Uyum Kredileri

Özel Yapısal Uyum Kredileri (SSAL), ekonomik krize girme ihtimali olan ya da ekonomik kriz yaşamakta olan ve acil dış finansman ihtiyacı duyan güvenilir bir borçlanıcı ülkenin yapısal ve sosyal reform programlarını desteklemek amacıyla tasarlanan kredilerdir. SSAL ülkelerin ekonomik krize girmesinin önlenmesi ya da yaşanmakta olan bir krizin olumsuz etkilerinin azaltılması için kullanılan kredilerdir. Genellikle çok taraflı ya da ikili donörler tarafından hazırlanan uluslararası destek paketinin bir parçası olarak tasarlanırlar. Bu programlarda IMF'nin dahil olması bir zorunluluktur.

3.1.2.5. Rehabilitasyon Kredileri

Rehabilitasyon Kredileri (RIL), özel sektöre elverişli yatırım ortamı oluşturmak amacıyla, hükümetler tarafından uygulanan reform programları kapsamında kilit konuma sahip altyapı ve üretim tesislerinin rehabilitasyonu için acil döviz ihtiyacının karşılanması amacıyla verilen kredilerdir. Altyapı ve üretim kapasitesindeki azalmayı tersine çevirmek için hazırlanan kısa vadeli

makroekonomik ve sektörel reformlar üzerinde yoğunlaşırlar ve genellikle geçiş ekonomiler ve çatışma sonrası durumlar için daha uygundurlar.

3.1.2.6. Borç Azaltma Kredileri

Borç Azaltma Kredileri (DRL), kredi kullanmaya elverişli olan aşırı borçlu ülkelerin ticari kredilerini ve borç servisini yönetilebilir bir seviyeye kadar azaltmalarına yardımcı olmak için verilen kredilerdir. Genellikle sürdürülebilir büyümenin sağlanması amacıyla hazırlanan orta vadeli finansman planı çerçevesinde kullanırlar. DRL aşırı ticari kredi sorunlarını çözmeye odaklanırlar ve borcun daha düşük faizli enstrümanlara dönüştürülmesi ya da iskonto edilerek geri alınması gibi yöntemleri kullanırlar.

DRL bir uyum kredisi olmamakla beraber, genellikle bir uyum kredisi bağlamında verilirler ve borç azaltma işleminde kullanılırlar. DB personeli krediyi kullanan ülkenin borç azaltma işlemlerini DB'nin kriterlerine uygun şekilde yapmalarına yardımcı olmakla beraber, borçlu ile ticari krediyi verenler arasında yürütülen kredi koşullarıyla ilgili müzakerelerde yer almazlar.

3.1.3. Örneklemin Kredi Türü Dağılımı

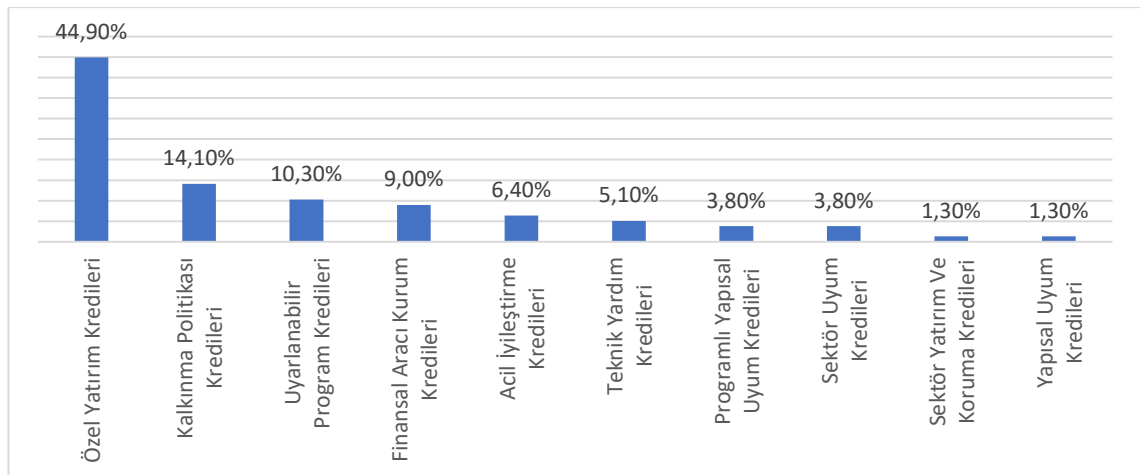
Tablo 1. Kredi türü

	n	%
Özel Yatırım Kredileri	35	44,90%
Kalkınma Politikası Kredileri	11	14,10%
Uyarlanabilir Program Kredileri	8	10,30%
Finansal Aracı Kurum Kredileri	7	9,00%
Acil İyileştirme Kredileri	5	6,40%
Teknik Yardım Kredileri	4	5,10%
Programlı Yapısal Uyum Kredileri	3	3,80%
Sektör Uyum Kredileri	3	3,80%
Sektör Yatırım Ve Koruma Kredileri	1	1,30%
Yapısal Uyum Kredileri	1	1,30%

Örnekleme içinde yer alan 78 adet kredinin 60 tanesi proje kredisi, 18 tanesi program kredisidir.

Proje kredileri içindeki en büyük paya özel yatırım kredileri sahiptir. 60 adet kredinin 35 tanesi özel yatırım kredisidir. İkinci büyük pay 8 krediyle uyarlanabilir program kredilerine aittir. Geri kalan kredilerin 7 tanesi finansal aracı kurum kredisi, 5 tanesi acil iyileştirme kredisi, 4 tanesi teknik yardım kredisi ve 1 tanesi sektör yatırım ve koruma kredisidir.

Program kredileri içindeki en büyük pay kalkınma politikası kredilerine aittir. 18 adet program kredisinin 11 tanesi kalkınma politikası kredisi, 3 tanesi programlı yapısal uyum kredisi, 3 tanesi sektör uyum kredisi ve 1 tanesi de yapısal uyum kredisidir.

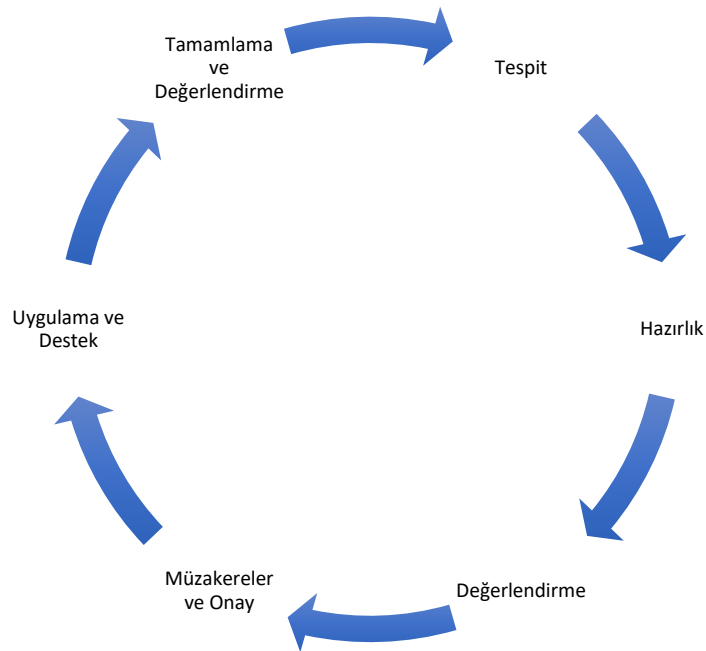
Şekil 1. Kredi türü

3.2. PROJE DÖNGÜSÜ

Çalışmamızda kredi performansının ölçümü için bağımlı değişken olarak Dünya Bankası IEG birimi tarafından her bir proje için yapılan değerlendirme sonucunda verilen başarıları seviyesini gösteren notlar kullanılmaktadır. Bu nedenle, kredilere bu notun hangi aşamalardan sonra verildiğinin daha iyi anlaşılması için proje süreçlerinin anlatılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dünya Bankası kredileri ile finanse edilen kalkınma projeleri DB'nın belirlediği kural ve prosedürler çerçevesinde kullanıcı ülke tarafından uygulanmaktadır. Böylelikle kredinin amacına uygun şekilde kullanılması sağlanmaktadır. Proje döngüsü, projenin tasarımı, hazırlanması, uygulanması ve denetiminin nizami şekilde yapılmasını sağlayan çerçeve yapıdır. Ticari kredilerle kıyaslandığında DB projelerinin döngüsü oldukça uzun olabilmektedir. Bir projenin tespit edilmesinden tamamlanmasına kadar geçen sürenin dört yılı aşması beklenen bir durumdur. Proje döngüsü altı aşamadan oluşmaktadır:

- Projenin tespit edilmesi
- Projenin hazırlanması
- Projenin değerlendirilmesi
- Müzakereler ve onay
- Uygulama ve destek
- Tamamlanma ve sonuçların değerlendirilmesi

Şekil 2. Proje döngüsü

3.2.1. Projenin Tespit Edilmesi

Dünya Bankası yetkilileri bir ülkede uygulanacak projelerin tespit edilmesi için öncelikle ilgili kamu kurumları ve diğer paydaşlarla birlikte çalışır. Türkiye’de iç ve dış borçlanmadan sorumlu kurum olması nedeniyle DB kredilerinin koordinasyonundan Hazine ve Maliye Bakanlığı sorumludur. DB’nin Türkiye ofisi Ankara’da bulunmaktadır. DB yetkilileri başta Hazine ve Maliye Bakanlığı olmak üzere projelerle ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları ile yakın iş birliği içinde çalışmaktadır.

Ülke yetkilileri ve DB temsilcileri, DB Bankası finansmanının ve diğer desteklerin nasıl ve nerelerde kullanılacağı konusunda birlikte çalışarak bir strateji belirlemektedirler. Bu strateji belgesine Ülke İşbirliği Çerçevesi (CPF-Country Partnership Framework)⁵ denmektedir. DB CPF’nin ilgili ülke tarafından sahiplenilmesine önem vermektedir. Bu nedenle söz konusu belge yakın işbirliği içinde ve karşılıklı mutabakata dayalı olarak hazırlanmaktadır. Belgenin temel amacı DB’nin ikiz hedef dediği, sürdürülebilir şekilde yoksulluğun azaltılması ve ortak refahın artırılması hedeflerine katkı sağlamasıdır. CPF DB’nin ülkedeki faaliyetleri için rehber görevi görmektedir.

Tespit edilen projeler, ekonomik ve sosyal alanlarda, altyapı, eğitim, sağlık, kamu mali yönetimi gibi çeşitli sektörlerde olabilmektedir. DB ve ülke yetkilileri, proje konsepti ve projenin yararlanıcıları üzerinde uzlaştıktan sonra DB’nin ilgili ekibi proje hakkında bir konsept notu (project concept note) hazırlar. Söz konusu notta, projenin amaçlarına, risklere, alternatif senaryolara ve yaklaşık olarak projenin onaylanma takvimine yer verilir.

3.2.2. Projenin Hazırlanması

Projenin hazırlanmasından borçlanıcı ülke sorumludur. İlgili kamu idaresi projeye ilgili fizibilite, mühendislik ve teknik tasarım gibi tüm çalışmaları yapmakla

⁵ CPF’ten önce Ülke Destek Stratejisi (CAS-Country Assistance Strategy) kullanılmaktaydı.

yükümlüdür. Söz konusu hazırlıklar birkaç yıl sürebilmektedir. Projenin gerek hazırlık aşamasında gerekse uygulama aşamalarında danışmanlık hizmetlerinden yararlanılması mümkündür. Projenin yararlanıcıları ve paydaşlarıyla istişare edilerek hazırlanması önem arz etmektedir. Projeye ayrılan kaynaklar, harcanan zaman ve emek göz önünde bulundurulduğunda borçlanıcı ülkenin projeyi sahiplenmesi proje başarısı için şarttır.

Hazırlık aşamasında DB yetkilileri genellikle danışmanlık rolü üstlenmektedir. Projeye ilgili kamu kurumunun talep etmesi halinde analizler ve tavsiyeler yoluyla destek olmaktadır. Ancak projenin uygulanmasından sorumlu kurumun uygulama kapasitesinin yeterli olup olmadığı konusunda değerlendirmeler yapmaktadır. Proje yönetimi konusunda karşılıklı anlaşmanın sağlanması için uygulayıcı kurumun finansal yönetim, satın alma, raporlama, izleme ve değerlendirme konusunda kapasitesinin yeterli olduğunun DB yetkilileri tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Projeye ilgili erken aşamalarda DB yetkilileri tarafından DB çevre koruma politikaları çerçevesinde projenin çevresel ve sosyal etkileri belirlenmiş olabilir. Gerekli olması halinde, hazırlık aşamasında borçlanıcı ülkenin Çevre Değerlendirme Raporu (Environmental Assesment Report) hazırlaması gerekebilir. Söz konusu raporda projenin muhtemel çevresel etkileri ve bu etkilerin muhtemel zararlarının azaltılması için alınacak önlemlere yer verilmelidir. Projenin uygulanacağı ülkede önemli çevre sorunları varsa uygulayıcı ülkenin Çevresel Eylem Planı (Environmental Action Plan) hazırlaması gerekmektedir. Eylem planında sorunların neler olduğu, sorunlara temel olarak nelerin yol açtığı ve sorunların çözümü için geliştirilen politikalar ve somut eylemler yer almalıdır. Ayrıca projenin hazırlık aşamasında, sosyal açıdan, yöre halkının sağlık, üretim kaynakları, ekonomileri ve kültürleri üzerinde olumsuz etkilerinin olup olmayacağı konusunda çalışmalar yapılabilir. Yöre Halkı Planı (Indigeneous Peoples Plan), projenin yöre halkı üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak veya azaltmak için alınacak tedbirleri içermektedir. Söz konusu tedbirler, hazırlık aşamasında proje tasarımına dahil edilmelidir.

DB tarafından finanse edilen projelerin ekonomik, finansal, sosyal ve çevresel açıdan güçlü olabilmesi için DB'nin operasyonel kural ve prosedürlerine uygun

şekilde hazırlanması gerekmektedir. DB sosyal ve çevresel koruma politika ve kuralları yenilenmiş ve Çevre ve Sosyal Çerçeve (Environmental and Social Framework) adıyla 4 Ağustos 2016 tarihinde DB Yönetim Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 1 Ekim 2018 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

3.2.3. Projenin Değerlendirilmesi

Projenin değerlendirilmesi aşaması, projenin tüm paydaşlarına proje tasarımının detaylı bir şekilde incelenmesi ve varsa soruların açığa kavuşturulması için önemli bir fırsat sunar. Bu aşamada borçlanıcı ülke ve DB yetkilileri, projenin tespiti ve hazırlığı aşamalarında yapılanları gözden geçirip, projenin beklenen sonuçlarını, hedeflenen yararlanıcıları ve izleme aşaması için değerlendirme yöntemlerini teyit ederler. Ayrıca, projenin hayata geçirilmesi ile ilgili tüm konuları gözden geçirerek mutabakata varırlar. DB yetkilileri, projenin tüm yönleriyle bankanın kural ve prosedürlerine uygunluğu ile borçlanıcı ülkenin projenin etkili şekilde uygulanmasına yönelik kurumsal düzenlemelerinin yerinde olduğunu teyit ederler. Projeye ilgili tüm taraflar projenin zaman çizelgesi ve kamuya açıklanacak temel dokümanlar üzerinde anlaşmaya varırlar.

Ayrıca değerlendirme aşamasında varsa henüz tamamlanmamış ve bankanın nihai onayını bekleyen konuların tespiti yapılır. Bu aşamanın son adımı olarak da projenin uygulama aşamasına geçmeye hazır olup olmadığına bakılır ve projenin yürürlüğe girmesi için gereken adımlarda mutabakat sağlanır.

3.2.4. Projenin Müzakere Edilmesi ve Onaylanması

Projeye ilgili tüm detaylar müzakere edilip, borçlanıcı ülke ve DB yetkilileri tarafından kabul edildikten sonra projeden sorumlu banka ekibi tarafından yatırım kredileri için Proje Değerlendirme Belgesi (Project Appraisal Document), program kredileri için Program Belgesi (Program Document) ve diğer finansal ve hukuki belgeleri hazırlanarak Banka Yönetim Kurulunun (Board of Executive Directors) onayına sunulur. Yönetim Kurulu krediyi onayladıktan sonra projenin yürürlüğe

girmesi için gerekli koşulların yerine getirilmesi beklenir. Daha sonra borçlanıcı ülke ile DB yetkilileri arasında kredi anlaşması ve diğer hukuki belgeler imzalanır ve uygulama aşaması başlar.

3.2.5. Proje Uygulaması

Borçlanıcı ülke DB tarafından sağlanan finansmanı kullanarak projenin uygulamasını yürütür. Uygulama aşamasında DB'nin projeden sorumlu ekibi teknik yardım ve destekte bulunur. Uygulayıcı kurum projenin hayata geçirilmesi için gereken mal ve hizmet alımı ve diğer işler için ihale prosedürlerini yerine getirir. Uygulama sırasında önceden mutabık kalınan çevresel ve sosyal konularla ilgili tedbirler uygulamaya konulur. DB'nin finansal yönetim ve satın alma uzmanları kredinin DB'nin mali kontrol sistemleriyle uyumlu şekilde kullanılmasını gözetirler. Projenin uygulama sırasında gecikmeler olması veya beklenmeyen durumlarla karşılaşılması halinde proje amaçlarının yeniden yapılandırılmasını gerekebilir.

Uygulama sırasında projenin uygulanmasından sorumlu kamu kuruluşu, proje faaliyetleriyle ilgili bankayı düzenli olarak bilgilendirir. Ayrıca uygulayıcı kuruluş ve bankanın proje ekibi yılda iki defa bir araya gelerek projenin gidişatını değerlendirirler ve bu değerlendirmelerini rapor haline getirirler. Bu raporlara Uygulama Durum ve Sonuç Raporu (Implementation Status and Results Report) denir.

Uygulama süresi boyunca hem uygulayıcı kuruluş hem de banka ekibi proje ilerlemesini, projenin çıktılarını ve yararlanıcılar üzerindeki etkilerini yakından izleyerek veri toplarlar. Bu verileri projenin nihai etkililiğini değerlendirmek ve ölçmek için kullanırlar.

3.2.6. Projenin Tamamlanması ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Bir projenin tamamlanması ve kredi kullanımlarının bitiminden sonra kapatılması projeden projeye farklı sürelerde olmaktadır. Bu süreler 1 ile 10 yıl arasında değişebilmektedir. Proje kapatıldıktan sonra DB ve borçlanıcı ülkenin projeden sorumlu ekipleri, proje sonuçlarını, proje uygulaması sırasında karşılaşılan sorunları, projeden elde edilen dersleri ve süreç içinde öğrenilen tüm bilgileri rapora dönüştürürler. DB'nın proje ekibinin bu bilgileri topladığı rapora Uygulamanın Tamamlanması ve Sonuç Raporu (ICR-Implementation Completion and Results Report) denmektedir. Ekip, bu raporu hazırlarken kendi topladığı bilgi ve verilere ilave olarak borçlanıcı ülkenin proje uygulayıcı kuruluşundan, varsa eş finansman sağlayan kreditorlerden ve diğer paydaşlardan elde ettiği bilgileri de kullanmaktadır. Raporda proje sonuçları hakkında bilgi verilerek sonuçlar değerlendirilmektedir. Nihai sonuçlar beklenen sonuçlarla karşılaştırılmaktadır. Bu süreçte elde edilen bilgiler, projeden elde edilen faydaların sürdürülebilir kılınması için yapılması gerekenlerin tespitinde kullanılmaktadır.

Bunlara ilave olarak, bankanın değerlendirme ekibi banka kaynaklarının proje için kullanılması sırasında bankanın kural ve prosedürlerine uyulup uyulmadığını da değerlendirmektedir. Bu değerlendirmenin sonucunda elde edilen bilgiler gelecekte uygulanacak benzer projelerin daha başarılı olması için fayda sağlamaktadır.

Bankanın Bağımsız Değerlendirme Birimi olan IEG, proje ekipleri tarafından hazırlanan ICR'lerin tamamını dosya üzerinden incelemekte ve performansını ölçmektedir. Dosya üzerinden incelenen projeler için hazırlanan rapora Uygulamanın Tamamlanması ve Sonuç Raporunun Değerlendirilmesi (ICRR-Implementation Completion and Results Report Review) denmektedir. İncelenen projelerin yaklaşık dörtte birini projenin uygulandığı ülkeye giderek yerinde incelemekte ve performansını ölçmektedir. Bu da yaklaşık yılda 70 projeye tekabül etmektedir. Yerinde incelenen projeler için hazırlanan rapora

Proje Performans Değerlendirme Raporu (PPAR-Project Performance Assesment Report) denmektedir.

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMA SORUSU: KREDİ BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER NELERDİR?

4.1. VERİ

Tez konusu araştırma IBRD tarafından Türkiye'ye verilen ve 1987 ve 2014 yılları arasında onaylanan 78 adet kredi/hibe⁶ bilgileri kullanılarak yapılmıştır. Söz konusu kredilerin tamamlanma yılları 1997 ile 2017 arasında değişmektedir. Kredilere ilişkin bilgiler kamuya açık olan DB internet sitesinden indirilen ICR, ICRR ve PPAR raporlarından elde edilmiştir. DB tarafından her bir krediye özgün kredi numarası verilmektedir. Bu numaralar ve kredi isimleri ile ICR, ICRR ve PPAR raporları eşleştirilmiştir ve kredilere ilişkin her üç rapordan bilgiler toplanmıştır. Veriler 1997-2018 tarihleri arasında hazırlanan rapordan elde edilmiştir.

Söz konusu raporlar 1994 yılından itibaren DB internet sitesinde yayınlanmaktadır. Türkiye'ye kullandırılan kredilerle ilgili yayınlanmış olan tüm raporlar araştırmada dikkate alınmıştır. 78 kredinin her biri için program veya projenin uygulamasından sorumlu ekip tarafından ICR raporu hazırlanmıştır. Daha sonra hazırlanan bu raporlar IEG Birimi tarafından incelenerek ICRR Raporu hazırlanmıştır. ICRR raporları dosya üzerinden yapılan inceleme sonucunda hazırlanmaktadır. Ayrıca IEG birimi tarafından, uygulanan program/projenin yaklaşık yüzde 20-25'i için yerinde detaylı inceleme yapılarak PPAR raporları hazırlanmaktadır. Türkiye'de uygulanan bu 78 krediden sadece 9 kredi için PPAR raporu hazırlanmıştır. ICR raporları DB'nin dokümanlar ve raporlar (documents and reports) internet sayfasından (WorldBank), ICRR ve

---

⁶ Örneklem içinde yer alan 78 adet DB finansmanından 73 tanesi kredi, 5 tanesi hibe şeklinde sağlanmıştır. Bundan sonraki bölümlerde örneklemde bahsedilirken DB kredileri ya da krediler ifadesi kullanılacaktır.

PPAR raporları IEG'nin internet sayfasından (WorldBank) temin edilerek kullanılmıştır⁷.

Temin edilen raporlarda, proje ve programlarla ilgili tüm bilgiler yer almaktadır. Raporlar detaylı şekilde incelenerek elde edilen bilgiler proje veya program bazında excel tablosunda bir araya getirilmiştir. Araştırmada kullanılan bilgilerin tamamına tabloda yer verilmiştir.

Bilgiler başlıklar halinde şunlardır: Proje/Program adı, proje/program numarası, maliyet bilgileri, kredi türü, kredinin finansörleri, varsa ulusal katkı tutarları, sektörü, uygulayıcı yerel kuruluş bilgileri, projenin tekrarlayan proje olup olmadığı, uygulama sırasında revizyon geçirme durumu, proje süreçlerinin tarihsel bilgileri (tespit, değerlendirme, onaylanma, yürürlüğe girme, kredi kullanım, tamamlanma ve rapor tarihleri), proje hazırlık ve denetimi için kullanılan kaynaklar (personel sayısı ve maliyetleri), proje ekip liderlerinin isimleri ve kredi değerlendirme notları.

Literatürde kredi bazında yapılan çalışmalarda proje performansı kavramı kullanılmaktadır. Bu çalışmada analizde kullanılan veriler içinde hem program hem de proje kredileri yer aldığından dolayı her iki kredi türünü de kapsamı amaçlandığından proje performansı yerine kredi performansı ya da kredi başarısı kavramlarının kullanılması tercih edilmiştir. Sadece proje kredilerinden oluşan veriyle yapılan analizde proje başarısı, ya da sadece program kredilerinden oluşan veriyle yapılan analizlerde program başarısı kavramları kullanılabilir.

---

⁷ DB ve IEG sayfaları projeler tamamlandıkça ve yeni raporlar hazırlandıkça sürekli olarak güncellenmektedir. Çalışmada 2018 yıl sonu itibariyle güncel olan raporların tamamı kullanılmıştır.

4.2. DEĞİŞKENLER

4.2.1. Bağımlı Değişken

Araştırmanın bağımlı değişkeni kredi için IEG birimi tarafından verilen başarı notudur. Gözlem birimi (unit of observation) her bir proje için ayrı ayrı yapılan değerlendirme sonucuna dayanmaktadır. Kredilerin başarı durumları ICRR ve PPAR raporlarında değerlendirilmektedir. Raporlarda aynı kredi için farklı notların verilmesi durumu söz konusu olabilmektedir, ancak değerlendirme kriterleri değişmemektedir. Böyle durumlarda kredinin DB tarafından kabul edilen resmi notu en son tarihli raporun notudur (IEG, 2015). IEG tarafından da tavsiye edildiği üzere yaptığımız analizlerde kredi başarı notu olarak en son tarihli raporun notu kullanılmıştır.

IEG faaliyete geçtiği 1970'lerden itibaren DB kredilerinin performans değerlendirmesini yapmaktadır. IEG performans değerlendirmesini yaparken standart bir ölçek kullanmaktadır ve zaman içinde hem kriterler hem de not ölçekleri değişime uğramıştır. Tekli not sistemi değişerek günümüzde çoklu not sistemine dönüşmüştür (IEG, 2015).

IEG değerlendirme süreci kronolojik olarak aşağıda özetlenmiştir (IEG, 2015):

- 1976-1981 tarihleri arasında ilk proje değerlendirme raporları (PAR-Project Assessment Reports) hazırlanmıştır. İlk başlarda örnek olarak seçilen projelerin performans değerlendirmesi yapılırken, 1981 itibarıyla projelerin tamamı değerlendirmeye tabi tutulmaya başlanmıştır. Bu raporlar, uygulamadan sorumlu birimler ile değerlendirme birimi tarafından ortaklaşa olarak hazırlanmıştır.
- 1982-1994 tarihleri arasında proje uygulama ekipleri tarafından hazırlanan Proje Tamamlama Raporları (PCR-Project Completion Reports) IEG tarafından tasdik edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde uygulama ekipleri tarafından hazırlanan raporlara IEG tarafından hazırlanan değerlendirme yazıları kapak olarak eklenmeye başlamıştır. Değerlendirme yazılarında

ayrıca proje notu da yer almıştır. Bu dönemde seçilmiş bazı projeler için yerinde detaylı inceleme yaparak proje değerlendirme raporları (PAR-Project Assesment Report) hazırlanmaya devam edilmiştir.

- 1995-1997 tarihleri arasında, ilk defa uygulama ekipleri tarafından ICR raporları hazırlanmaya başlamıştır. ICR raporları IEG tarafından bağımsız şekilde incelenerek Değerlendirme Bilgi Notları (EVM-Evaluation Memoranda) hazırlanmıştır.
- 1998-2005 tarihleri arasında ICR'lerin sayılarının artmaya başlamasıyla IEG süreçlerini bilgisayar ortamına taşıyarak, bağımsız değerlendirmelerini standart formlar aracılığıyla yapmaya başlamıştır. Bu yeni elektronik formlara Değerlendirme Özetleri (ES-Evaluation Summaries) adı verilmiştir.
- 2005-2010 yılları arasında uygulama birimleri ile IEG, performans değerlendirme kriterlerini karşılıklı olarak uyumlu hale getirmişlerdir. Bu dönemde yenilenen elektronik formlara ICR Review denmeye başlamıştır.
- 2011 yılından itibaren değerlendirme yöntemleri geliştirilerek yatırım projeleri ile kalkınma politikası kredilerinin değerlendirme yöntemleri ayrıştırılmıştır.

IEG veri setinin araştırmacılara sağladığı birçok avantaj bulunmaktadır. En önemli avantajı mevcut veriler arasında en büyük ve en tutarlı veri seti olmasıdır. Ülkeler ve sektörler arası kıyaslamalarda oldukça tutarlı sonuçlar vermektedir (Kilby, 2000, p. 235). Ayrıca IEG'nin performans değerlendirme verileri, ülkeler arası kıyaslama yapma imkânı sağlayan proje düzeyinde doğrudan girdi çıktı ilişkisini veren tek veri setidir. Bu avantajlar nedeniyle, birçok araştırmacı dış yardımlarda donörlerin ve kredi kullanıcı ülkelerdeki makroekonomik ve kurumsal özelliklerin proje başarısı üzerindeki etkilerini ölçen çalışmalarında bu verileri baz almışlardır (Chauvet et al., 2006; Dollar & Levin, 2005; Dollar & Svensson, 2000; Isham & Kaufmann, 1999; Kilby, 2000; Lee, 2016).

Projenin veya programın başarı durumu, kalkınma hedefinin ne derece gerçekleştiğine bakılarak değerlendirilmektedir. Kredi notu üç temel kritere göre verilen notların birleşimi olarak ortaya çıkmaktadır:

- Projenin/programın hedeflerinin uygunluğu (relevance)
- Hedeflerin gerçekleşme durumu (etkililik) (efficacy)
- Verimlilik (efficiency)

Kredi notlarının güncel hali 6 ölçektedir:

- Çok Başarılı (Highly Satisfactory): Projenin/Programın kalkınma hedeflerinin yerine getirilmesinde, verimliliğinde ve uygunluğunda **hiçbir** eksikliği (**no** shortcomings) bulunmamaktadır.
- Başarılı (Satisfactory): Projenin/Programın kalkınma hedeflerinin yerine getirilmesinde, verimliliğinde ve uygunluğunda **çok az** eksikliği (**minor** shortcomings) bulunmaktadır.
- Az Başarılı (Moderately Satisfactory): Projenin/Programın kalkınma hedeflerinin yerine getirilmesinde, verimliliğinde ve uygunluğunda **az** eksikliği (**moderate** shortcomings) bulunmaktadır.
- Az Başarısız (Moderately Unsatisfactory) : Projenin/Programın kalkınma hedeflerinin yerine getirilmesinde, verimliliğinde ve uygunluğunda **kayda değer** eksikliği (**significant** shortcomings) bulunmaktadır.
- Başarısız (Unsatisfactory): Projenin/Programın kalkınma hedeflerinin yerine getirilmesinde, verimliliğinde ve uygunluğunda **önemli** eksikliği (**major** shortcomings) bulunmaktadır.
- Çok Başarısız (Highly Unsatisfactory): Projenin/Programın kalkınma hedeflerinin yerine getirilmesinde, verimliliğinde ve uygunluğunda **çok önemli** eksikliği (**severe** shortcomings) bulunmaktadır.

DB tarafından 1995 yılından önceki kredi değerlendirmelerinde başarılı/başarısız olmak üzere ikili not sistemi (başarılı/başarısız) kullanılırken, 1995 yılından sonra altılı not sistemi kullanılmıştır. Denizer vd. (2013) analizlerini hem ikili hem de

çoklu not sistemine göre yapmışlardır. Ancak hem ikili hem de kategorik (çoklu) notlar kullanılarak yapılan araştırmalarda altılı not sistemi sonuçları dikkat çekici şekilde etkilememiştir (Kilby, 2012). Hatta bugüne kadar yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu ikili not sistemini kullanmıştır (Lee, 2016).

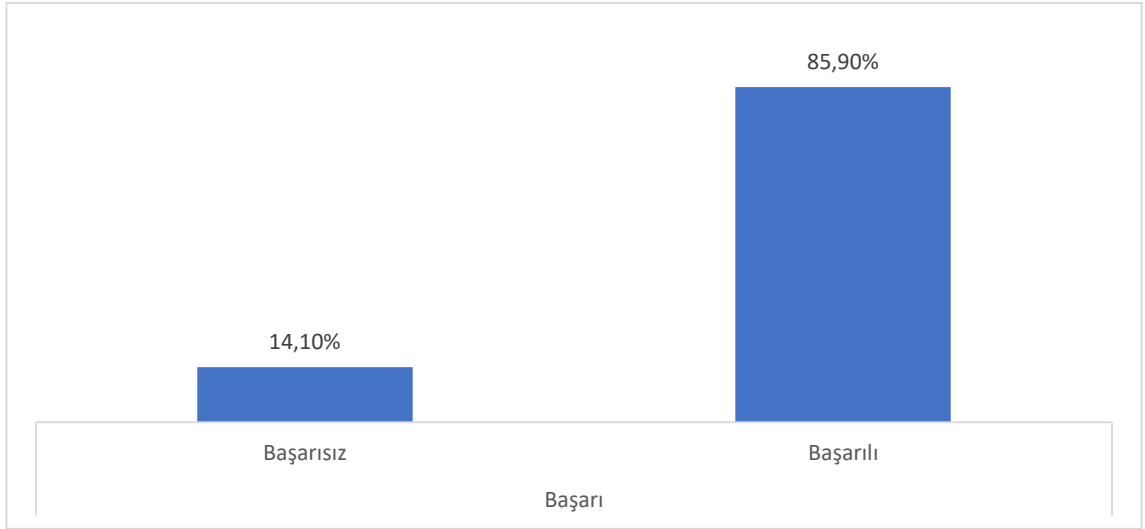
Bu bilgiler ışığında çalışmada analizler yapılırken, 6 ölçekli olan başarı notu, başarılı ve başarısız olmak üzere iki ölçekli hale çevrilerek kullanılmıştır. Çok Başarılı, Başarılı, Az Başarılı notları Başarılı olarak kabul edilmiş, Az Başarısız, Başarısız, Çok Başarısız notları Başarısız olarak kabul edilmiştir.

Veri setimizde 78 adet kredi bulunmaktadır. Kredilerin çoğunluğu başarılı olarak değerlendirilmiştir. 78 adet krediden 67 tanesi başarılı, 11 tanesi başarısız notu almıştır. Bu kredilerin 60 tanesi proje kredisi, 18 tanesi program kredisidir⁸. Program kredilerinin tamamı başarılı olarak değerlendirilmiştir. Proje kredilerinin ise 49 tanesi başarılı, 11 tanesi başarısız notu almıştır.

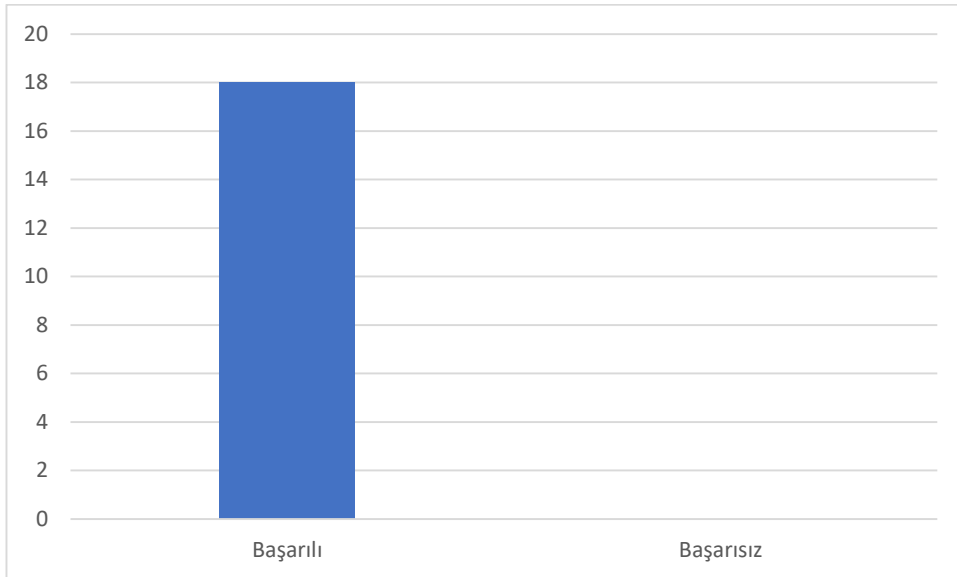
Tablo 2. Başarı durumu

		n	%
Başarı Durumu	Başarısız	11	14,10%
	Başarılı	67	85,90%

⁸ Örneklem içinde yer alan iki adet hibrit kredi proje/program bileşenlerinden büyük olan grup altında sınıflandırılmıştır.

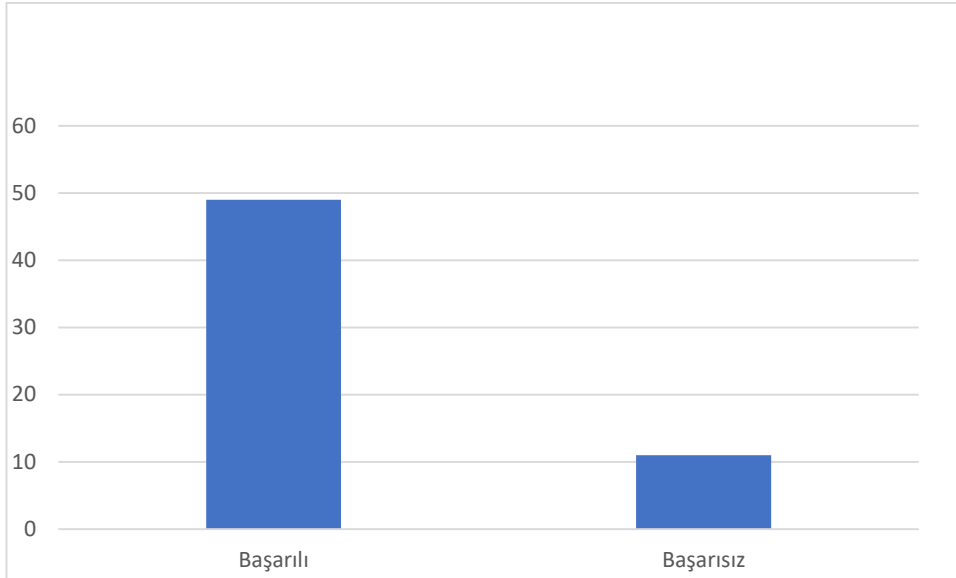

Şekil 3. Başarı durumu

Şekil 4. Program kredileri

Şekil 5. Proje kredileri

4.2.1.1. Kredi Notlarının Güvenilirliği

Kredilerinin değerlendirme notlarının DB bünyesinde olan değerlendirme birimi personeli tarafından veriliyor olması, ortak standartlar kullanılmaması ve sübjektifliği nedenleriyle kredi notlarının güvenilirliği sorgulanabilmektedir. Notların güvenilirliği konusu literatürde DB veri setini kullanan araştırmacılar tarafından sorgulanmıştır. Bu konuda Dollar ve Svensson (2000, p. 897), Denizer vd.(2013, pp. 290-292) ile Lee (2016, p. 80) DB kredi notlarının proje başarısını ölçme konusunda güvenilir olduğu konusunda argümanlarını ortaya koymuşlardır. Bu araştırma kapsamında söz konusu argümanlarla aynı görüş paylaşılmakta ve kredi notları güvenilir kabul edilmektedir. Bu görüşlere göre;

- Bankanın değerlendirme birimi olan IEG, Bankanın Yönetim Kurula bağlı olarak çalışması ve ayrı bir bütçesi olması nedenleriyle Bankanın üst yönetiminden bağımsız olarak çalışmaktadır. IEG değerlendirme süreçlerini ve prosedürlerini bağımsız olarak oluşturmaktadır, personeli değerlendirme konusunda uzmanlaşmış ve gereken tecrübeye sahip personeldir. Diğer ülkeler ve projeler hakkında bilgi sahibi olmaları nedeniyle projelerin tamamı için geçerli olabilecek ortak standartlar oluşturma kabiliyetine sahiptirler. Bir başka deyişle, bu çalışmada

kullanılan IEG değerlendirme notları, bankanın uygulama ekibinin öz değerlendirmesinin (self-assessment) bağımsız olarak yeniden değerlendirilmesi sonucunda verilmektedir.

- 1990 yılından itibaren IEG değerlendirmelerinin büyük çoğunluğu kamuya açıktır ve sivil toplumun, akademisyenlerin ve dış uzmanların görüşleri IEG tarafından önemsenmektedir.
- Kredi notları ile enflasyon ya da bütçe fazlası gibi göstergelerle ölçülen ekonomik performans iyileşmeleri arasında güçlü bir korelasyon olduğu görülmektedir. Bu da “kredi başarısının” bir ülkenin ekonomik kalkınmasını ölçme kabiliyetine sahip bir gösterge olduğunu ortaya koymaktadır.
- IEG'nin kredi dosyası üzerinden verdiği notların, proje uygulama sahasında çok daha detaylı inceleme yapılarak PPAR raporları aracılığıyla verilen notlardan çok da farklı olmadığı görülmektedir. PPAR raporlarının değerlendirmeyi yapan uzmanlar tarafından bizzat yerinde incelemeler yapılarak hazırlandığı dikkate alındığında, proje sonuçlarının objektif bir şekilde değerlendirildiği sonucuna varılabilir.

4.2.2. Bağımsız Değişkenler

Araştırmamızda bağımsız (açıklayıcı) değişken olarak program/proje kredisi düzeyindeki veriler kullanılmıştır. Söz konusu veriler ICR, ICRR ve PPAR raporlarından elde edilmiştir. Söz konusu veriler kategorik değişkenler ve nicel değişkenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Veri setinden elde edilen kredi düzeyinde 22 adet değişkenin kredi başarısı ile istatistiksel ilişkisi ve kredi başarısını tahmin gücü araştırılmaktadır. Değişkenlerden 8 tanesi kategorik değişken, 14 tanesi nicel değişkendir. Değişkenlerin listesi aşağıda sıralanmakta olup, her bir değişkenle ilgili açıklamalara ilerleyen sayfalarda yer verilmektedir.

Kategorik Değişkenler:

- Finansman tipi
- İlave finansman alma durumu

- Sektör sayısı
- Uygulayıcı kuruluşun niteliği
- Uygulamadan sorumlu kuruluş sayısı (tek kuruluş/çok kuruluş)
- Kredinin Tekrar Etme Durumu
- Revizyon geçirme durumu
- Uygulama ekibinde değişiklik durumu

Nicel Değişkenler:

- Planlanan Kredi Büyüklüğü
  - Planlanan DB Finansmanı
  - Planlanan Milli Bütçe Katkısı
- Gerçekleşen Kredi Büyüklüğü
  - Gerçekleşen DB Finansmanı
  - Gerçekleşen Milli Bütçe Katkısı
- İlave Finansman Miktarı
- Kredi Uygulama Süresi
- Kredinin Yürürlüğe Girmesindeki Gecikme Süresi
- Kredinin Uygulama Süresindeki Gecikme
- Kredinin Hazırlığı İçin Harcanan Süre
- Kredinin Hazırlığı İçin Harcanan Tutar
- Kredinin Denetimi İçin Harcanan Süre
- Kredinin Denetimi İçin Harcanan Tutar

4.2.2.1. Kategorik Değişkenler

4.2.2.1.1. Finansman Tipi

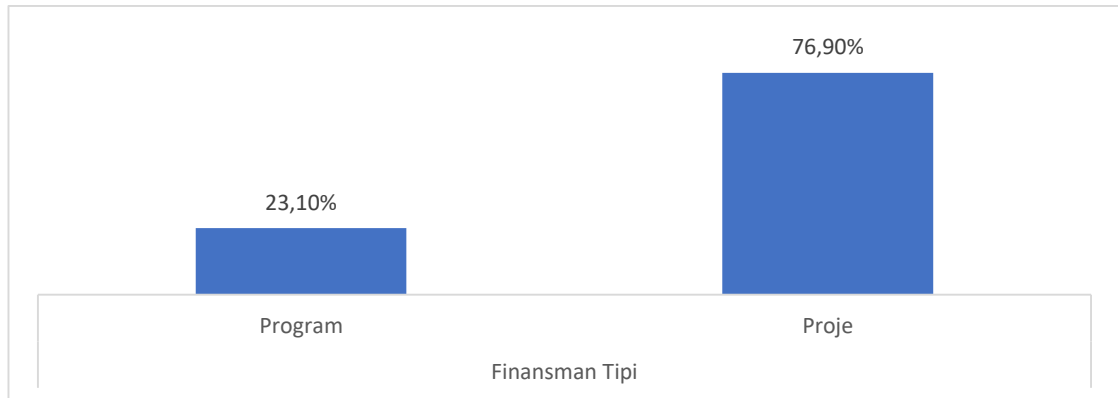
Kredilerin finansman tipi genel olarak program ve proje kredisi olarak ikiye ayrılmaktadır. Finansman tipinin kredi başarısı üzerinde etkisi olup olmadığının araştırılması amaçlanmaktadır. Bir başka deyişle program kredileri proje

kredilerine göre daha mı başarılıdır, ya da proje kredileri program kredilerine göre daha mı başarılıdır sorusuna cevap aranmaktadır.

Tablo 3. Finansman tipi

		n	%
Finansman Tipi	Program	18	23,10%
	Proje	60	76,90%

Kredilerin 60 tanesi proje kredisi, 18 tanesi program kredisidir. Yüzdesel olarak baktığımızda örneklemdaki kredilerin yüzde 77'sinin proje kredisi, yüzde 23'ünün program kredisi olduğu görülmektedir.

Şekil 6. Finansman tipi

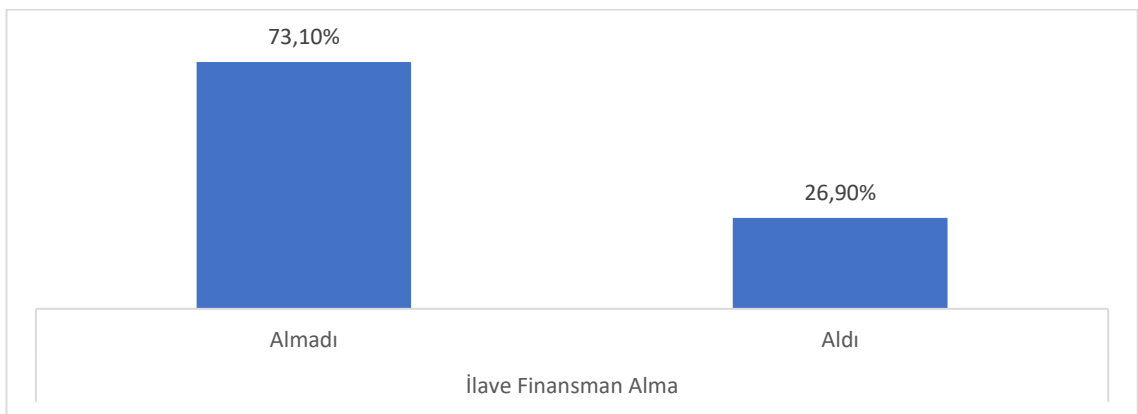
4.2.2.1.2. İlave Finansman Alma Durumu

Bu değişkenle, proje hazırlık aşamasında planlanan kredi büyüklüğünün uygulama sırasında çeşitli nedenlerle değişmesi ve programa/projeye başlangıçta öngörülenden daha fazla kaynak ayrılmasının başarıyı etkileyip etkilemediğine bakılmaktadır. Gerçekleşen kredi büyüklüğü ile planlanan kredi büyüklüğü arasındaki fark ilave finansman olarak hesaplanmaktadır. Bir başka deyişle, ilave finansman kullanılması durumunda gerçekleşen kredi büyüklüğü planlanan kredi büyüklüğünden fazla olmaktadır.

Tablo 4. İlave finansman alma durumu

		n	%
İlave Finansman Alma	Almadı	57	73,10%
	Aldı	21	26,90%

Kredilerin yüzde 73'ü ilave finansman almamış, kredi kullanımları anlaşma tarihinde öngörülen finansman tutarı sınırı içinde kalmıştır. Kredilerin yaklaşık yüzde 27'si için ilave finansman kullanılmıştır.

Şekil 7. İlave finansman alma durumu

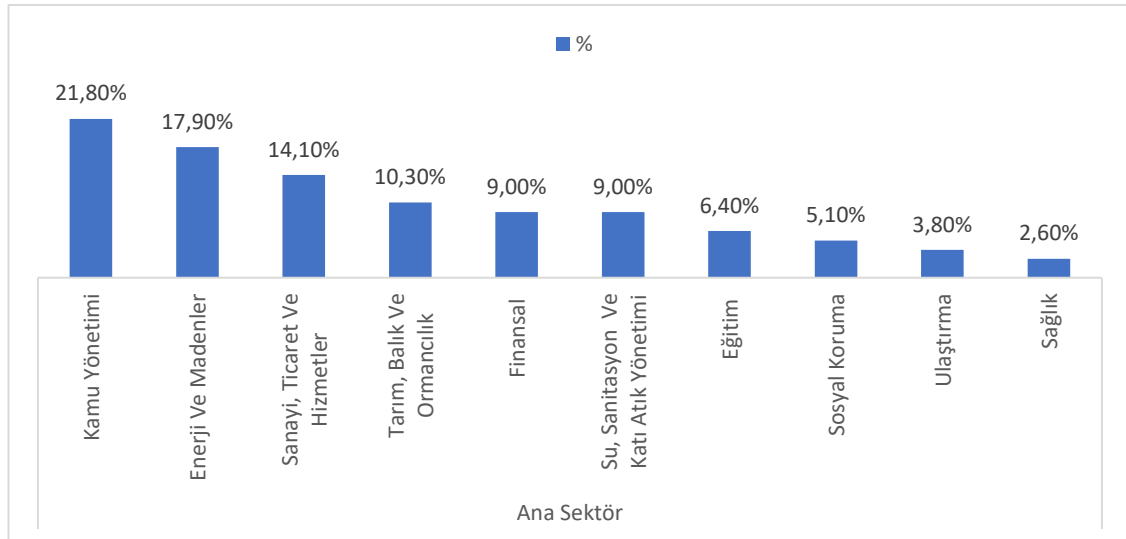
4.2.2.1.3. Sektör sayısı

Örneklemdaki kredilerin sektörel dağılımına baktığımızda en büyük paya kamu sektörünün sahip olduğunu görüyoruz. Kredilerin yüzde 22'si kamu sektörü, yüzde 18'i enerji ve madenler, yüzde 14'ü sanayi ticaret ve hizmetler, yüzde 9'u finansal sektör, yüzde 9'u su, sanitasyon ve katı atık yönetimi, yüzde 6'sı eğitim, yüzde 5'i sosyal koruma, yüzde 4'ü ulaştırma ve yüzde 3'ü sağlık sektöründe kullanılmıştır.⁹

⁹ Kredilerin birden fazla sektör için kullanıldığı durumlarda, ilgili kredi en büyük paya sahip olan sektör adı altında sınıflandırılmıştır.

Tablo 5. Kredilerin sektörel dağılımı

	n	%
Ana Sektör		
Kamu Yönetimi	17	21,80%
Enerji Ve Madenler	14	17,90%
Sanayi, Ticaret Ve Hizmetler	11	14,10%
Tarım, Balık Ve Ormancılık	8	10,30%
Finansal	7	9,00%
Su, Sanitasyon ve Katı Atık Yönetimi	7	9,00%
Eğitim	5	6,40%
Sosyal Koruma	4	5,10%
Ulaştırma	3	3,80%
Sağlık	2	2,60%

Şekil 8. Ana sektör

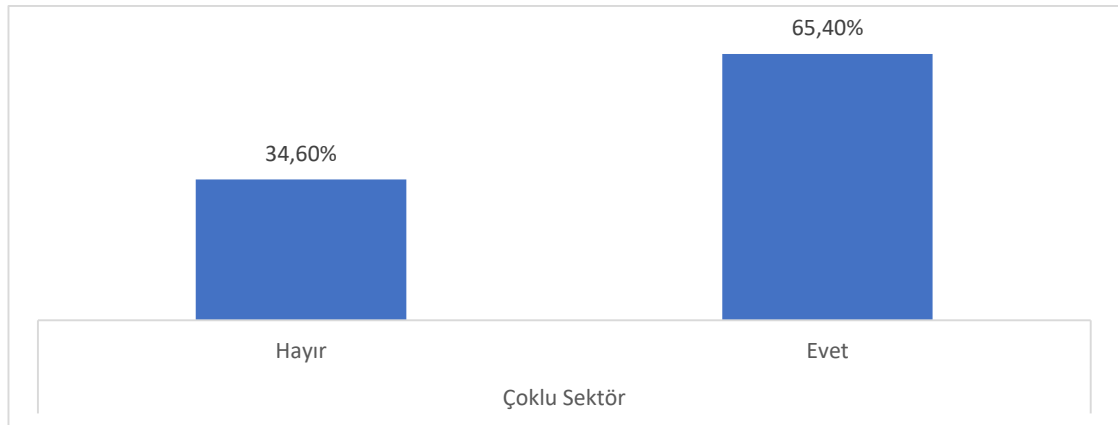
Krediler tek bir sektör için kullanılabildiği gibi, birden fazla sektör için de kullanılabilmektedir. Sektör sayısı projenin/programın birden fazla sektörü kapsayıp kapsamadığını göstermektedir. Bu değişkenle kredilerin kullanıldığı sektör sayısının başarı üzerinde etkisi olup olmadığı araştırılmaktadır. Tek bir sektör için kullanılan kredilerin birden fazla sektör için kullanılan kredilere göre daha mı başarılı olduğu incelenmektedir. Kredilerin sektör bilgileri, ICR, ICRR ve PPAR raporlarından temin edilmiştir. İki veya daha fazla sektör için kullanılan

krediler çoklu sektör olarak alınmıştır. Ancak iki sektörlü kredilerde sektörlerden birinin büyüklüğünün yüzde 90'nın üzerinde olduğu durumlarda kredi tek sektörlü kredi kategorisinde kabul edilmiştir.

Tablo: Çoklu sektör durumu

		n	%
Çoklu Sektör mü?	Hayır	27	34,60%
	Evet	51	65,40%

Kredilerin çoğunluğu birden çok sektörü ilgilendiren projelerde kullanılmıştır. Kredilerin sadece 27 tanesi tek bir sektör için kullanılmıştır.

Şekil 9.Çoklu sektör

4.2.2.1.4. Uygulayıcı Kuruluşun Niteliği

DB bir ülkede faaliyet gösterirken, tüm aktivitelerini koordine etmek üzere temel bir paydaş kurum ile çalışmaktadır. Bu kurumlar genellikle ülkenin dış finansmanından ya da dış ekonomik ilişkilerden sorumlu olan birimlerdir. Bu bağlamda DB'nin Türkiye'deki paydaşı Hazine ve Maliye Bakanlığıdır.

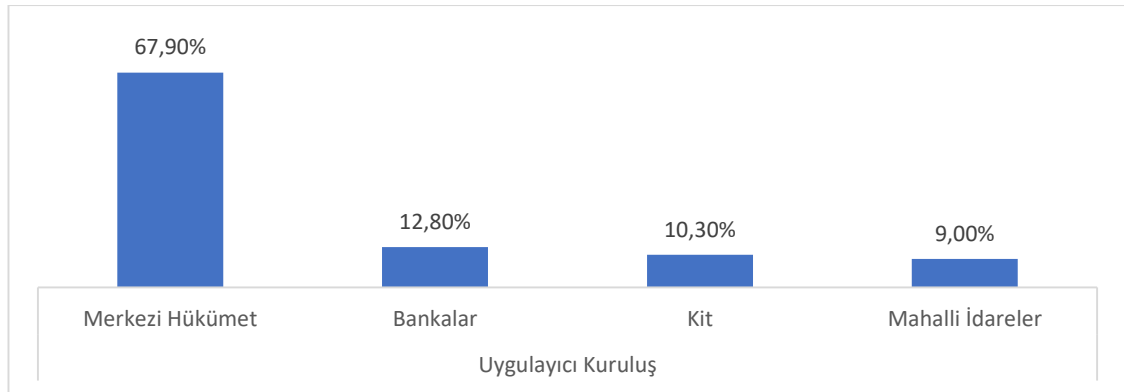
Diğer yandan DB sağladığı kredi bazında uygulanacak program/projenin içeriğine göre farklı kurumlarla çalışabilmektedir. Program/proje hangi kurumun görev alanı içindeyse DB bu kurumlarla yakın iş birliği içinde çalışmaktadır. Kredinin uygulama alanına göre, bazen tek bir kuruluş uygulamadan sorumlu

olarak belirlenirken, bazen de birden fazla kuruluş uygulamadan sorumlu olabilmektedir. Bu değişken ile uygulayıcı kuruluşun niteliğinin başarı üzerinde etkisi olup olmadığı araştırılmaktadır. Örneklem içinde yer alan kuruluşlar, bankalar, merkezi hükümet kuruluşları, mahalli idareler ve KİT'ler olmak üzere dört guruba ayrılmıştır.

Tablo 6. Uygulayıcı kuruluş bilgisi

	n	%	
Uygulayıcı Kuruluş	Merkezi Hükümet	53	67,90%
	Bankalar	10	12,80%
	KİT'ler	8	10,30%
	Mahalli İdareler	7	9,00%

Kredilerin yüzde 68'ini merkezi hükümet kuruluşları, yüzde 13'ünü bankalar, yüzde 10'unu KİT'ler, yüzde 7'sini ise mahalli idareler uygulamıştır.

Şekil 10. Uygulayıcı kuruluşun niteliği

4.2.2.1.5. Uygulamadan Sorumlu Kuruluş Sayısı

Kredi uygulamasından bazen tek bir kurumun bazen de birden fazla kurumun sorumlu olabileceği yukarda ifade edilmişti. Bu değişken ile krediyle ilgili uygulamadan sorumlu kuruluş sayısının başarı üzerinde etkisi olup olmadığı araştırılmaktadır. Bir başka deyişle tek bir kuruluşun uygulamadan sorumlu

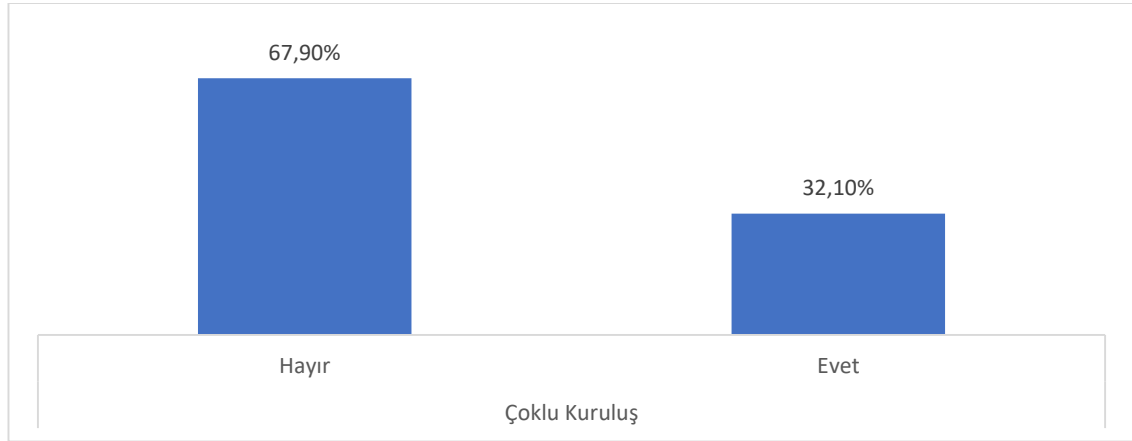

olmasının birden fazla kuruluşa göre bir avantaj oluşturup oluşturmadığı sorusuna cevap aranmaktadır.

Tablo 7. Çoklu kuruluş durumu

		n	%
Çoklu Kuruluş mu?	Hayır	53	67,90%
	Evet	25	32,10%

Örneklemdaki kredilerin büyük çoğunluğu tek bir kuruluş tarafından uygulanmıştır. Program veya projelerin yüzde 68'i tek bir kuruluş tarafından uygulanırken, yüzde 32'si birden fazla kuruluş tarafından koordinasyon içinde uygulanmıştır.

Şekil 11. Çoklu kuruluş

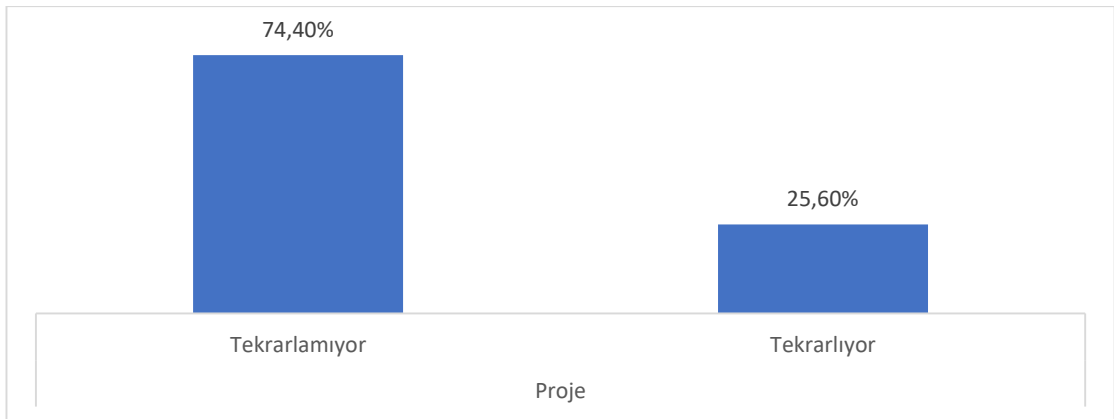
4.2.2.1.6. Kredinin Tekrarlama Durumu

Bu değişken ile kredinin bir önceki kredinin devamı niteliğinde olmasının kredi başarısını etkileyip etkilemediği araştırılmaktadır. Tekrarlayan kredilerin isimlerinin yanında kaçınıcı kredi olduğunu gösteren numara yer almaktadır. Örnekleimde kredi isimlerinin yanında 2 ve 3 gibi önceki bir kredinin devamı olduğunu gösteren rakam yer alması durumunda bu kredi tekrarlayan kredi olarak kabul edilmiştir.

Tablo 8. Tekrar etme durumu

			n	%
Projenin Durumu	Tekrarlayan Olma	Tekrarlamıyor	58	74,40%
		Tekrarlıyor	20	25,60%

Program veya projelerin yüzde 74'ü ilk defa uygulanırken, yüzde 26'sı önceki bir program veya projenin devamı şeklinde uygulanmıştır.

Şekil 12. Proje

4.2.2.1.7. Revizyon Geçirme Durumu

Kredilerin bir kısmı uygulama sırasında ortaya çıkan ihtiyaçlardan, çevresel koşullardan, krediyi kullanan ülkenin taleplerinden, ya da DB'nin tavsiyesi nedeniyle revize edilmektedir. Bazı krediler ise hiç revize edilmeden kredi anlaşmasının imzalandığı tarihteki öngörülen koşullara göre uygulanarak tamamlanmaktadır. Bu değişkenle, kredinin revize edilmesinin başarı üzerinde etkisi olup olmadığı araştırılmaktadır.

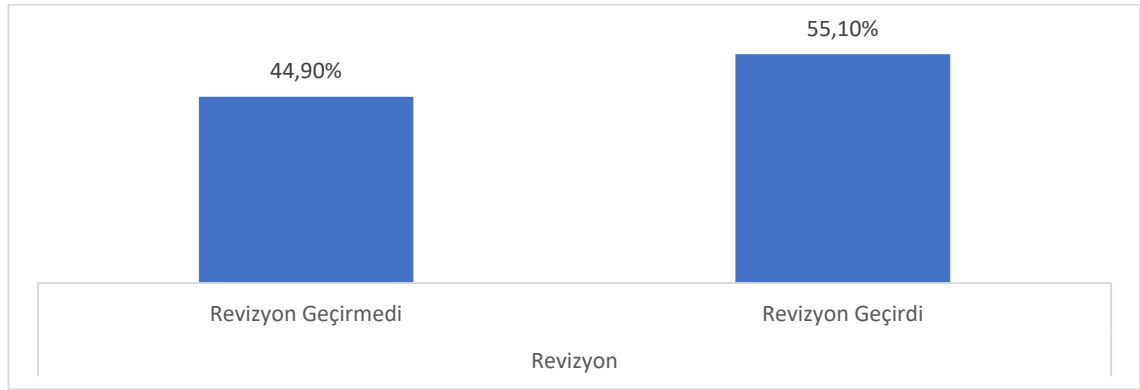
Kredinin revizyona uğraması değişik şekillerde olabilmektedir. Bazı kredilerin sadece kalkınma amacı (development objective) değişebilmekte, bazılarında bileşen (component) değişikliği olmakta, bazılarında yeniden yapılandırma (restructuring) olmakta, ya da bu durumlar bir arada gerçekleşmektedir. Söz konusu değişikliklerin yapılmış olması halinde, raporlarda her biri ayrı başlık altında

açıklanmaktadır. Analizimiz kapsamında kredi uygulamasında bu durumlardan herhangi biri varsa kredinin revizyona uğradığı kabul edilmektedir.

Tablo 9. Revizyon geçirme durumu

		n	%
Revizyon Geçirme Durumu	Revizyon Geçirmedi	35	44,90%
	Revizyon Geçirdi	43	55,10%

Örnekleme içinde yer alan kredilerin yüzde 55'i revizyon geçirirken, yüzde 45'i revizyon geçirmemiştir.

Şekil 13. Revizyon

4.2.2.1.8. Uygulama Ekip Liderinin Değişme Durumu

DB kredilerinin gerek hazırlık aşaması gerekse uygulaması, konusunda uzman teknik ekipler tarafından yürütülmektedir. Söz konusu ekipler, kullanıcı ülkenin uzmanlarına uygulama sırasında destek olmakta, uygulamayı izlemekte ve uygulama sonuçlarını raporlamaktadır. Her ekibin bir lideri (task team leader) bulunmaktadır. Kredilerin uygulama aşamasında, ekip liderinde değişiklik yapıldığına rastlanmaktadır. Bazen de kredinin hazırlığından uygulama ve tamamlanmasına kadar ekip lideri değişmemektedir. ICR raporlarında ekip liderlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Kredinin onaylandığı aşamada ve ICR raporunun hazırlanma aşamasında ekip liderinin ismine raporda yer

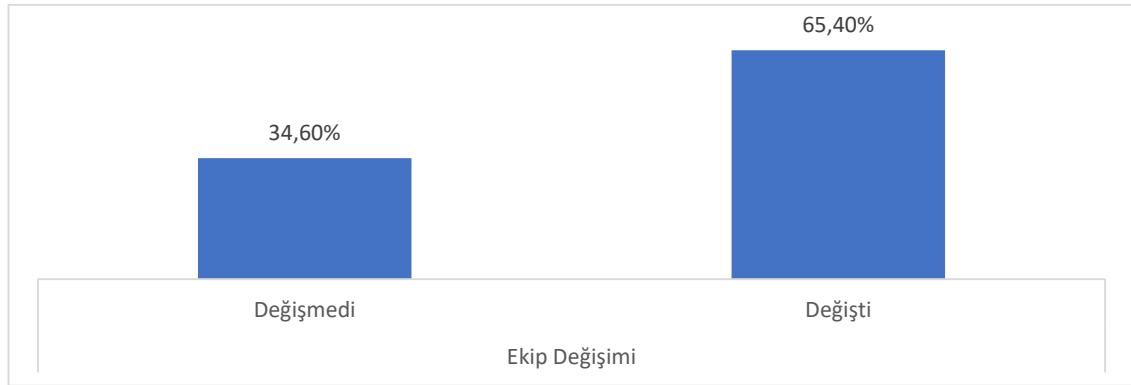
verilmektedir. Her iki aşamada ekip lideri aynı ise, ekip liderinin değişmediği, ancak farklı ise ekip liderinin değiştiği kabul edilmektedir.

Bu değişken kullanılarak, proje/programın hazırlık, uygulama ve tamamlanma aşamalarında ekip liderinde değişiklik olmasının başarı üzerinde etkisi olup olmadığı araştırılmaktadır.

Tablo 10. Ekip değişim durumu

		n	%
Ekip Değişim Durumu	Değişmedi	27	34,60%
	Değişti	51	65,40%

Program veya projelerin çoğunluğunda hazırlık, uygulama ve değerlendirme aşamalarında ekip lideri değişikliği olmuştur. Kredilerin yüzde 66'sında ekip lideri değişikliği yaşanırken, yüzde 35'inde hazırlık, uygulama ve değerlendirme aynı ekip lideri tarafından yönetilmiştir.

Şekil 14. Ekip lideri değişimi

4.2.2.2. Nicel Değişkenler

4.2.2.2.1. Planlanan Kredi Büyüklüğü

Planlanan kredi büyüklüğü, kredinin onaylandığı aşamadaki öngörülen finansman miktarıdır. Finansman ihtiyacının genellikle bir kısmı DB tarafından¹⁰ kalan kısmı ise milli bütçe tarafından karşılanmaktadır. Bu nedenle kredi büyüklüğü ile ilgili analiz yapılırken kredinin toplam büyüklüğü, DB kısmı ve milli bütçe kısmı için ayrı ayrı analizler yapılmıştır. Söz konusu ayırım gerçekleşen tutarlar için de aynı şekilde ele alınmıştır.

Bu değişkenler ile planlanan kredi büyüklüğünün, planlanan DB finansmanının ve planlanan milli bütçe katkısının başarı üzerindeki etkisi araştırılmaktadır.

Örneklemdaki tüm kredilerin planlanan kredi büyüklüğünün ortalaması 422 milyon dolardır. Başarısız kredilerin planlanan kredi büyüklüğünün ortalaması 464 milyon dolar, başarılı kredilerin planlanan kredi büyüklüğünün ortalaması 415 milyon dolardır.

Planlanan DB finansman miktarı, kredinin imzalanması aşamasında öngörülen DB finansman miktarıdır. Örneklemdaki tüm kredilerin planlanan DB finansman ortalaması 324 milyon dolardır. Başarısız kredilerin planlanan DB finansman ortalaması 183 milyon dolardır. Başarılı kredilerin planlanan DB finansman ortalaması 348 milyon dolardır.

DB ile finanse edilen program/projenin maliyetinin bir kısmı kredi kullanıcı ülkenin kendi bütçesinden karşılanmaktadır. Örneklemdaki tüm kredilerin planlanan milli bütçe katkısı ortalaması 89 milyon dolardır. Başarısız kredilerin planlanan milli bütçe katkısı ortalaması 285 milyon dolardır. Başarılı kredilerin planlanan milli bütçe katkısı ortalaması 57 milyon dolardır.

---

¹⁰ Bazı projelere DB'nin yanısıra diğer uluslararası donörler de finansman sağlamaktadır.

4.2.2.2. Gerçekleşen Kredi Büyüklüğü

Gerçekleşen kredi büyüklüğü, program/yada proje tamamlanana kadar DB'ndan ve milli bütçeden yapılan kredi kullanımlarının toplamını göstermektedir. Bu değişkenler ile gerçekleşen kredi büyüklüğünün, gerçekleşen DB finansmanının ve gerçekleşen milli bütçe katkısının kredi başarısına etkisi olup olmadığı incelenmektedir.

Örneklemdaki kredilerin gerçekleşen büyüklüğünün ortalaması 424 milyon dolardır. Ortalamada proje/programlar için öngörülenden daha fazla kullanım yapılmıştır. Başarısız kredilerin gerçekleşen kredi büyüklüğünün ortalaması 370 milyon dolardır. Başarılı kredilerin gerçekleşen kredi büyüklüğünün ortalaması 429 milyon dolardır.

Gerçekleşen DB finansman miktarı proje/program tamamlanana kadar yapılan DB kredi kullanım tutarlarıdır. Örneklemdaki tüm kredilerin gerçekleşen DB finansman miktarı ortalaması 290 milyon dolardır. Başarısız kredilerin gerçekleşen DB finansman miktarı ortalaması 124 milyon dolardır. Başarılı kredilerin gerçekleşen DB finansman miktarı ortalaması 317 milyon dolardır.

Gerçekleşen milli bütçe katkısı, proje/program tamamlanana kadar milli bütçeden yapılan katkı miktarını ifade etmektedir. Örneklemdaki tüm krediler için gerçekleşen milli bütçe katkısı ortalaması 120 milyon dolardır. Başarısız krediler için gerçekleşen milli bütçe katkısı ortalaması 251 milyon dolar, başarılı krediler için gerçekleşen milli bütçe katkısı ortalaması 99 milyon dolardır.

4.2.2.3. İlave Finansman Miktarı

Gerçekleşen kredi büyüklüğü ile planlanan kredi büyüklüğü arasındaki fark ilave finansman olarak hesaplanmaktadır. Kategorik değişkenler arasında ilave finansman kullanma durumu yer almaktadır. Hatırlanacağı üzere bu değişken ile ilave finansmanın miktarına bakılmadan, ilave finansman alınmış olması halinde, bu durumun başarıyı etkileyip etkilemediğinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bu

defa ilave finansman büyüklüğünün başarı üzerinde bir etkisi olup olmadığının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Örneklemede planlanan kredi büyüklüğünün ortalaması 422 milyon dolar, gerçekleşen kredi büyüklüğünün ortalamasının 424 milyon dolar olduğunu ifade etmiştik. Bu durumda bütün krediler için kullanılan ilave finansman miktarı ortalamasının 2 milyon dolar olduğu görülmektedir. Ancak bu her kredi için ilave finansman kullanıldığı anlamına gelmemektedir. Bazı krediler için öngörülenden daha az, bazıları için öngörülenden daha fazla kullanım yapılmıştır. Nitekim başarısız kredilerin ilave finansman ortalaması 95 milyon dolarken, başarılı kredilerin ortalama öngörülenden 14 milyon dolar daha az kullanım yaptığı görülmektedir.

4.2.2.2.4. Kredi Uygulama Süresi

Proje uygulama süresi, yürürlüğe girme (actual effectiveness) tarihi ile proje tamamlanma (actual project completion) tarihi arasında kaç ay olduğunu gösteren değişkendir. Bu değişken ile proje uygulama süresi ile başarı/başarısızlık arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmaktadır. Bir başka deyişle daha kısa sürede tamamlanan projelerin daha uzun süren projelere göre başarılı olma ihtimali arasında fark olup olmadığına bakılmaktadır.

Örneklemedeki başarısız krediler ortalama olarak 78 ayda tamamlanırken, başarılı krediler 63 ayda tamamlanmaktadır.

4.2.2.2.5. Kredinin Yürürlüğe Girmesindeki Gecikme Süresi

Kredilere ilişkin verilerin elde edildiği raporlarda kredi süreçlerine ilişkin tarihler yer almaktadır. Kredinin yürürlüğe girmesindeki gecikme süresi, kredi onaylama (approval) tarihi ile kredinin yürürlüğe girdiği (actual effectiveness) tarih arasındaki geçen süreyi (ay) ifade etmektedir. Bu değişken ile kredinin yürürlüğe

girmesinde gecikme olmasının kredi başarısını etkileyip etkilemediği incelenmektedir.

Örnekleme yer alan başarısız kredilerin yürürlüğe girmesinin ortalamada 8,2 ay sürdüğü, başarılı kredilerin ise ortalamada 3,8 ayda yürürlüğe girdiği görülmektedir.

4.2.2.2.6. Kredinin Uygulama Süresindeki Gecikme

Projenin/programın hazırlık aşamasında hangi tarihte tamamlanacağı planlanmaktadır. Ancak proje/program uygulama sırasında ortaya çıkan nedenlerden dolayı her zaman öngörülen tarihte tamamlanamamaktadır. Planlanan tamamlanma tarihi (planned completion date) ile gerçekleşen planlama tarihi (actual completion date) arasında sapma olmaktadır. Kredinin uygulama süresindeki gecikme, projenin/programın planlanan süreden kaç ay sonra tamamlandığını göstermektedir. Bu değişken ile uygulamada ortaya çıkan gecikme ile kredi başarısı arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmaktadır.

Örnekleme yer alan başarısız krediler ortalamada planlandığı tarihten 23 ay sonra tamamlanırken başarılı krediler 14 ay sonra tamamlanmıştır.

4.2.2.2.7. Kredi Hazırlığı İçin Harcanan Süre

DB, finansman sağladığı kredilerin hazırlanması ve denetlemesi için ne kadar kaynak ayrıldığını banka içinde kullanılan bir sistem aracılığıyla takip etmektedir. Söz konusu sisteme veriler banka çalışanları tarafından kaydedilmektedir. Bu bilgiler ICR raporlarındaki banka kaynaklarıyla ilgili tablodan¹¹ elde edilmiştir. Tabloda projenin/programın her aşaması için personelin kaç hafta harcadığı ve bunun parasal maliyeti yer almaktadır.

¹¹ Banka kaynakları: personel katkısı (bank resources: staff input) tablosu

Denetime kadar tüm süreçler için kullanılan kaynaklar hazırlık maliyeti olarak kabul edilmiştir. Denetim için harcanan kaynaklar tabloda ayrı şekilde verilmektedir¹². Bu değişkenle program/projenin hazırlığı için DB ilgili personelinin harcadığı süre ile kredi başarısı arasındaki ilişki analiz edilmektedir.

Örneklemdaki başarısız kredilerin hazırlanması ortalamada 107 hafta, başarılı kredilerin hazırlanması 84 hafta sürmüştür.

4.2.2.2.8. Kredi Hazırlığı İçin Harcanan Tutar

Proje/programın hazırlığı için harcanan tutar, hazırlık aşamasında DB'nca kullanılan kaynakların parasal karşılığını göstermektedir. Bu değişken ile hazırlık aşamasının maliyeti ile kredi başarısı arasındaki ilişki incelenmektedir.

Örnekleme içinde yer alan başarısız kredilerin hazırlık aşamasının maliyeti ortalama 459 bin dolarken, başarılı kredilerin hazırlık maliyeti 370 bin dolardır.

4.2.2.2.9. Kredi Denetimi İçin Harcanan Süre

Proje/programın denetimi için harcanan süre denetim için ilgili personelin kaç hafta harcadığını göstermektedir. Bu değişken ile denetim süresi ile kredi başarısı arasındaki ilişki incelenmektedir.

Örneklemdaki başarısız kredilerin denetimi ortalama 213 hafta sürerken, başarılı kredilerin denetimi 120 hafta sürmüştür.

---

¹² Tabloda proje tamamlama (completion) süreci için harcanan kaynaklar ayrıca verilmiş, bu süreler analize dahil edilmemiştir.

4.2.2.2.10. Kredi Denetimi İçin Harcanan Tutar

Proje/programın denetimi için harcanan tutar, denetim aşamasında DB'nca kullanılan kaynakların parasal karşılığı göstermektedir. Bu değişken ile denetim aşamasının maliyeti ile kredi başarısı arasındaki ilişki incelenmektedir.

Örnekleme içinde yer alan başarısız kredilerin denetim aşamasının maliyeti ortalama 802 bin dolarken, başarılı kredilerin denetim maliyeti 506 bin dolardır.

4.3. EKSİK VERİLER

Proje/program özellikleri ile kredi başarısı arasındaki ilişkiyi ve kredi başarısını hangi faktörlerin etkilediğini incelemek için mevcut veriler elverdiği ölçüde kredilerin özellikleri irdelenmiştir. ICR, ICRR ve PPAR raporlarından elde edilmesi mümkün olan verilerin tamamının analize dahil edilmesine özen gösterilmiştir. Ancak kredilere ilişkin bazı veriler yeterli düzeyde elde edilememiştir. Söz konusu rapor formatlarının zaman içinde değişikliğe uğraması nedeniyle bazı verilere belli tarihe kadar ulaşılrken, belli tarihlerden verilerde kesinti olduğu görülmüştür. Ayrıca bazı raporlarda verilerin eksik olduğu görülmüştür. Bu bölümde, raporlardan elde edilemeyen verilere, eksik olan verilere ve bazı verilerin nasıl elde edildiğine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

4.3.1. Kullanılan Verilerdeki Eksiklikler

Raporlarda kredi hazırlıkları ve denetim için kullanılan kaynaklara ilişkin bilgiler yer almaktadır. İlgili tablolarda her aşama için personelin kaç hafta çalıştığı ve bunun bankaya parasal maliyetinin ne kadar olduğu yer almaktadır. Kredi hazırlıkları ve denetim için kullanılan kaynaklara ilişkin bilgilerin yer aldığı tablolarda planlanan ve gerçekleşen maliyetler ayrı ayrı verilmiştir. Ancak bazı tablolarda planlanan kısmında veri bulunmamaktadır. Hazırlık ve denetime ilişkin analizler gerçekleşen süreler ve maliyetler kullanılarak yapılmıştır. Veri eksikliği

nedeniyle sürelerin ve maliyetlerin planlanan seviyesi ile gerçekleşen seviye arasındaki farkların kredi başarısını etkileyip etkilemediği incelenememiştir.

Hazırlık ve denetim için süre ve maliyet bilgilerinde eksiklik tespit edilmiş, söz konusu veriler ortalama atama yöntemi kullanılarak hesaplanmış ve analize dahil edilmiştir.

Tablo 11. Eksik veriler

Değişken	Eksik Veri Sayısı	Yüzdesi
Hazırlık Hafta Sayısı	20/78	0,25
Hazırlık Maliyeti	5/78	0,06
Denetim Hafta Sayısı	13/78	0,16
Denetim Maliyeti	1/78	0,01

4.3.2. Kullanılmayan Veriler

Çalışmada kredi kullanımlarının (disbursement) planlanan tarihlerden daha geç yapılması (disbursement delay) ile kredi başarısı arasında bir ilişki olup olmadığına bakılması planlanmış, ancak raporlardan yeterli veri elde edilmediği için söz konusu analiz yapılamamıştır. 2000 yılına kadar hazırlanan ICR raporlarında kullanımların yapılmasının planladığı tarih ile kullanımların gerçekleştiği tarih bilgilerine yer verilirken, bu tarihten sonra hazırlanan raporlarda söz konusu verilere yer verilmemiştir.

Raporlarda DB uygulama ekipleri tarafından yapılan gözden geçirme (mid-term review) tarihlerine yer verilmektedir. Ancak örnekteki kredilerin yarısından fazlasına ilişkin raporlarda bu veriler eksik olduğundan analize dahil edilememiştir.

Örnekteki 4506 numaralı İhracatın Finansmanı Kredisinin ilgili raporlarında yürürlüğe girdiği tarih bulunmamaktadır, ancak yürürlüğe girmesinin planlandığı tarih yer almaktadır. Bu krediyle ilgili uygulama süresinin ve yürürlüğe

girmesindeki gecikme süresinin hesaplanmasında yürürlüğe girmesinin planlandığı tarih esas alınmıştır.

2002 yılına kadar hazırlanan raporlarda, proje/program tamamlanma tarihleri (completion date) ve kredi kapanış (loan closing) tarihleri¹³ ayrı ayrı verilmekteyken, daha sonraki raporlarda kredi kapanış tarihleri yer almamaktadır.

2000 yılına kadar hazırlanan raporlarda kredi müzakere (negotiation) tarihleri ve kredi imza (signing) tarihleri yer alırken, sonraki raporlarda yer almamaktadır.

Örneklemede yer alan kredilerin sektörel dağılımı ile kredi başarısı arasındaki ilişki sektör başına düşen veri sayısının inceleme yapmaya yetecek sayıda olmaması nedeniyle analiz edilememiştir.

ICR raporlarında kredi hazırlık ve denetim amacıyla DB personeli tarafından yapılan saha ziyaretlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Saha ziyaretlerinin tarihleri, personel sayısı, personelin uzmanlık alanı, sahada geçirdikleri gün sayısına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ancak 2000 yılından sonra ilgili tablonun formatı değişmiş ve sahada geçirilen gün sayısına ilişkin bilgiler verilmemeye başlanmıştır. Hazırlık ve denetimin başarı üzerindeki etkiler incelenirken bu veri seti kullanılmamıştır.

4.4. YÖNTEM

Araştırma da üç ayrı yöntem kullanılmıştır. Ki kare testi ile kategorik değişkenler ile başarı durumu arasındaki istatistiksel ilişki analiz edilmiştir. Mann Whitney U testli ile başarılı krediler ile başarısız kredilerin nicel parametreler açısından karşılaştırması yapılmıştır. Veride uç değerler bulunduğu için parametrik test olan t testinin yerine non-parametrik test olan Mann Whitney U testinin kullanılması daha uygun olmuştur. Ayrıca lojistik regresyon yöntemi kullanılarak değişkenlerin başarı durumunu tahmin gücü incelenmiştir. Kullanılan nicel veriler

---

¹³ Raporlarda söz konusu tarihler hem planlanan hem de gerçekleşen olmak üzere ayrı ayrı verilmektedir.

normal dağılım eğrisi ile uyum göstermediğinden probit analizi yerine lojistik regresyon analizi tercih edilmiştir. Çalışmada SPSS paket programı kullanılmıştır.

4.4.1. Lojistik Regresyon

İstatistiki açıdan değerlendirildiğinde regresyon analizi, mevcut verilerden geleceğe yönelik bir çıkarımda bulunmaya yarayan tahmin yöntemidir (Demiroğlu, 2019, p. 114). Lojistik regresyon analizi, bağımlı bir değişken üzerinde etkili olan bağımsız değişkenler arasında modeli test eden ve bağımsız değişkenlerin anlamlılık durumu ile önem düzeyinin belirlenmesini amaçlayan bir test tekniğidir. Lojistik regresyon modellerinin yaygın bir şekilde kullanılabilir hale gelmesi katsayı tahmin yöntemlerinin geliştirilmesi ve lojistik regresyon modellerinin daha ayrıntılı incelenmesine sebep olmuştur. Cornfield (1962), lojistik regresyondaki katsayı tahmin işlemlerinde diskriminant fonksiyonu yaklaşımını ilk kez kullanarak popüler hale getirmiştir (Bircan, 2004, p. 186)

İstatistiksel veri analizlerinde en önemli hedeflerinden biri olan model oluşturma ve tahmin yapabilme konularında kullanılan lojistik regresyon analizi, regresyon analizlerinin bir türüdür. Lineer regresyon analizi, nicel bir bağımlı değişkeni etkileyen analiz türüdür.

Lojistik regresyon analizi, bağımlı veya çıktı değişkeninin kategorik olduğu durumlarda çoklu regresyon analizi tekniğinin bir uzantısıdır (Oğuzlar, 2005, p. 21).

Lojistik regresyon analizi, lineer regresyon gibi bir tahmin modeli oluşturma ve katsayıların önem düzeyinin ve etki yönünün belirlenmesini amaçlamaktadır.

Lojistik regresyon analizi, doğrusal modeller ailesine mensup olup; bağımlı değişkenin ikiden çok kategoride tasarlanmış araştırmalarda neden sonuç ilişkisinin saptanması için kullanılan bir modeldir (Demiroğlu, 2019, p. 118).

Elhan'dan (1997) aktaran Bircan (2004) Lineer regresyon ile lojistik regresyon yöntemi arasında üç önemli fark olduğunu ifade etmektedir:

1. Doğrusal regresyon analizinde tahmin edilecek olan bağımlı değişken sürekli iken, Lojistik Regresyon Analizinde bağımlı değişken kesikli bir değer almaktadır.
2. Doğrusal regresyon analizinde bağımlı değişkenin değeri, Lojistik Regresyon Analizinde ise bağımlı değişkenin alabileceği değerlerden birinin gerçekleşme olasılığı tahmin edilir.
3. Doğrusal regresyon analizinde bağımsız değişkenin çoklu normal dağılım göstermesi şartı aranırken, Lojistik Regresyon Analizinde böyle bir şart yoktur (Bircan, 2004, p. 187)

Literatürde DB kredilerinin performans analizi üzerine yapılan çalışmalarda da lojistik regresyon analizin kullanılan yöntemlerden biri olduğu görülmektedir (Lee, 2016, p. 109).

4.5. ANALİZ SONUÇLARI

Ki kare testi ile kategorik değişkenlerin başarı ile ilişkisi incelenmiştir. Mann Whitney U testi ile başarılı olanlar ile başarısız olanların nicel değişkenler açısından farklılık gösterme durumu incelenmiştir. Bu bölümde her bir değişkene ilişkin beklentinin ne olduğu ve analizde çıkan sonuç verilmekte ve sonuçlar beklentiyle kıyaslanmaktadır. Ayrıca her bir değişkenle ilgili varsa literatür bulgusu da paylaşılmaktadır. Bir sonraki bölümde analiz sonuçları literatür bulgularıyla karşılaştırılarak tartışması yapılmaktadır.

Tablo 12. Başarı durumu ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi (Ki Kare Testi)

			Başarı Durumu				İlişki Testi
			Başarısız		Başarılı		
			n	%	n	%	p
Finansman Tipi	Program		0	0,0%	18	100,0%	0,044*
	Proje		11	18,3%	49	81,7%	
İlave Finansman Durumu	Alma	Almadı	10	17,5%	47	82,5%	0,140
		Aldı	1	4,8%	20	95,2%	
Çoklu Sektör mü?	Hayır		4	14,8%	23	85,2%	0,573
	Evet		7	13,7%	44	86,3%	
Uygulayıcı Kuruluş	Bankalar		0	0,0%	10	100,0%	Test Yapılamaz**
	Merkezi Hükümet		7	13,2%	46	86,8%	
	Mahalli İdareler		2	28,6%	5	71,4%	
	KİT		2	25,0%	6	75,0%	
Çoklu kuruluş mu?	Hayır		9	17,0%	44	83,0%	0,243
	Evet		2	8,0%	23	92,0%	
Kredinin Tekrarlayan Olma Durumu	Tekrarlamıyor		9	15,5%	49	84,5%	0,424
	Tekrarlıyor		2	10,0%	18	90,0%	
Revizyon Durumu	Geçirme	Revizyon geçirmede	1	2,9%	34	97,1%	0,009*
		Revizyon geçirdi	10	23,3%	33	76,7%	
Ekip lideri durumu	değişim	Değişmedi	2	7,4%	25	92,6%	0,188
		Değişti	9	17,6%	42	82,4%	

*p<0,05

**Test Yapılamaz: Beklenen değeri 5'den küçük hücrelerin oranı tüm hücrelerin %20'sinden fazla olduğu için test geçersizdir. Hücrelere yeterli sayıda gözlem atanamamasından kaynaklanmaktadır.

Ki kare testi sonuçlarına göre, finansman tipi ve revizyon geçirme durumu ile başarı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken, ilave finansman durumu, çoklu sektör olma durumu, çoklu kuruluş olma durumu, projenin tekrarlayan olma durumu ve ekip lideri değişim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Analiz sonucuna göre başarı ile finansman tipi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0,05$). Program kredilerinin tamamı başarılı iken proje kredilerinin %81,7'si başarılıdır. Program kredilerinin proje kredilerine göre başarılı olma ihtimali daha yüksektir. Denizer vd. (2013) ile Lee (2016) çalışmasında finansman tipinin başarı üzerinde etkisi olup olmadığını incelemiş; Denizer vd. net bir sonuca ulaşamamış¹⁴, Lee (2016) ise program kredisi ile başarı arasında zayıf negatif ilişki bulmuştur.

Kredilerin uygulama sırasında revizyon geçirmesinin başarı durumunu olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Uygulamada ortaya çıkan sorunlara zamanında müdahale edilerek, kredilerin revize edilmesinin kredinin başarılı sonuçlanmasına yol açacağı düşünülmektedir. Analiz sonucuna göre başarı ile revizyon geçirme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır, ($p < 0,05$), ancak bu ilişki beklentinin aksine bir durumu işaret etmektedir. Revizyon geçirmeyenlerin %97,1'i başarılı iken revizyon geçirenlerin %76,7'si başarılı notu almıştır. Bu sonuca göre beklenenin aksine revizyon geçirmeyenlerde başarı oranı daha yüksektir. Bu sonuç, dışsallık sorunundan kaynaklanabilir. Başka bir ifadeyle etkisi tarafımızca ölçülmeyen değişkenlerin etkisi bu sonucu doğurmuş olabilir. Karmaşık ve zor projelerde ortaya çıkan sorunlara müdahale edilerek revizyon yapılırsa dahi kredinin başarısız sonuçlanmasının önüne geçilememiş olabilir. Bu analizde revizyonun uygulamanın hangi aşamasında yapıldığı da önem arz etmektedir. Veride revizyon zamanlamasına ilişkin yeterli bilgi olmadığı için söz konusu ayırım yapılamamıştır. Denizer vd. (2013)'nin analizinde erken aşamada yapılan revizyon ile başarı arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Analiz sonucuna göre başarı durumu ile ilave finansman durumu, çoklu sektör olma durumu, çoklu kuruluş olma durumu, projenin tekrarlayan olma durumu ve ekip lideri değişim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak, ilave finansman alma durumu (0,140), çoklu kuruluş olma durumu (0,243) ve ekip lideri değişim durumuyla (0,188) ilgili analiz

---

¹⁴ Denizer vd. iki örneklem için yaptıkları analizde farklı sonuçlara ulaşmıştır.

sonucunun diğer değişkenlerin sonucuna kıyasla referans değere (0,05) daha yakın çıktığı görülmektedir. Yeni veriler oluştukça daha büyük bir örnekleme sonuçlarının test edilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kredi kullanımlarının planlanan miktardan daha fazla olması olarak tanımlanan ilave finansman alma durumunun kredi başarısı ile pozitif bir ilişkisi olması beklenmektedir. İlave finansman ihtiyacının beklenmeyen durumların telafisi için ortaya çıkabileceği ve sağlanan ek finansman ile sorunların çözülerek kredinin başarılı sonuçlanacağı düşünülmektedir. Analizde ilave finansman alma durumu ile kredi başarısı arasında istatistiksel olarak bir ilişki tespit edilemezken, analizin sonraki bölümünde görüleceğe üzere başarılı krediler ile başarısız krediler arasında ilave finansman miktarına göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Her ne kadar ki kare testinde ilave finansman alma durumu başarı ile ilişkili çıkmasa da analiz sonucu (0,140) referans değere (0,05) çok yakın çıkmıştır. Bu durum örneklemin nispeten küçük olmasından kaynaklanıyor olabilir. Daha büyük bir örnekleme ile çalışmanın tekrar edilmesi halinde ilave finansman alma durumu ile başarı arasında istatistiksel bir ilişkinin ortaya çıkabileceği düşünülmektedir.

Kredinin tamamının tek bir sektör için kullanılması ya da birden fazla sektör için kullanılmasının başarı durumunu nasıl etkilediği incelenmiştir. Kredinin aynı anda birden fazla sektör için kullanılmasının beraberinde birtakım zorluklar getireceği, krediyi daha karmaşık yapacağı düşünüldüğünden tek sektörlü kredilerin daha başarılı olacağı düşünülmektedir. Ancak yapılan analizde sektör sayısı ile başarı arasında bir ilişki tespit edilememiştir ($p>0,05$). Denizer vd. (2013) tek sektöre yoğunlaşan kredilerin beklentilerinin aksine daha başarısız olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kredinin koordinasyonunun tek kuruluş ya da birden fazla kuruluş tarafından yapılmasının başarı ile ilişkisi incelenmiştir. Koordinasyonun tek bir kurum tarafından yapılmasıyla projenin daha etkin yürütüleceği düşünüldüğünden, tek kuruluş tarafından koordine edilen projelerin daha başarılı olacağı beklenmektedir, ancak analiz sonucuna göre kuruluş sayısı ile başarı arasında istatistiksel bir ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca uygulayıcı kuruluş niteliğinin

(kurumsal yönetim kapasitesinin) başarı üzerinde bir etkisi olup olmadığı inceleme konusu yapılmış, ancak veri sayısı yetersiz olduğu için test yapılamamıştır. Yeterli veri bulunması halinde bu testin tekrarlanması tavsiye edilmektedir.

Kredinin tekrar etme durumu ile başarı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Tekrar eden projelerin uygulamasının daha kolay ve sorunsuz olacağı düşünüldüğünden daha başarılı olması beklenmektedir. Ancak analiz sonucuna göre kredinin tekrar etme durumu ile başarı arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Denizer vd. (2013) ile Lee (2016) de çalışmalarında tekrar etme durumu ile başarı arasında bir ilişki tespit edememiştir.

Kredinin uygulamasından sorumlu ekip liderinin uygulama sırasında değiştirilmesinin başarıyı olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Yeni gelen kişinin kredinin geçmişi hakkında bizzat tecrübe sahibi olmamasının sorun teşkil edebileceği düşünülmektedir. Yapılan analizde ekip liderinin değişmesi ile başarı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Denizer vd. (2013) ekip lideri ile başarı arasında pozitif ilişki tespit etmiştir.

Tablo 13. Başarı durumuna göre niceliksel verilerin incelenmesi (Mann Whitney U Testi)

	Başarı Durumu				Karşılaştırma	
	Başarısız		Başarılı		Testi	
	Ort.	Ss	Ort.	ss	U Testi	p
Planlanan Kredi Büyüklüğü (Milyon \$)	464,13	797,94	415,04	350,09	306,000	0,370
Gerçekleşen Kredi Büyüklüğü (Milyon \$)	369,55	748,28	428,60	463,32	255,000	0,103
İlave Finansman Miktarı	94,58	109,19	-13,56	272,72	188,500	0,010*
Planlanan Dünya Bankası Finansmanı (Milyon \$)	183,35	105,74	347,98	338,20	300,500	0,329
Gerçekleşen Dünya Bankası Finansmanı (Milyon \$)	124,35	98,36	317,47	310,64	252,000	0,094
Planlanan Milli Bütçe Katkısı (Milyon \$)	285,04	746,27	57,30	93,02	281,500	0,198
Gerçekleşen Milli Bütçe Katkısı (Milyon \$)	251,88	682,79	98,87	292,01	357,000	0,864
Kredinin Süresi (Ay)	78,32	25,38	62,96	36,95	299,000	0,318
Yürürlüğe Girmesinin Gecikme Süresi (Ay)	8,23	5,84	3,88	3,53	183,500	0,008*
Uygulama Süresindeki Gecikme (Ay)	23,34	16,03	14,70	20,31	231,000	0,044*
Kredi Hazırlığı İçin Personelin Çalışma Süresi (Hafta)	107,21	38,71	83,90	57,52	228,500	0,044*
Kredi Hazırlığı İçin Personelin Toplam Maliyeti (Bin \$)	459,09	195,39	369,77	234,05	256,000	0,106
Denetim İçin Personelin Çalışma Süresi (Hafta)	212,90	108,94	119,60	88,10	182,000	0,007*
Denetim İçin Personelin Toplam Maliyeti (Bin \$)	802,32	279,25	505,99	417,64	2462,000	0,008*

*p<0,05

Mann Whitney U Testi sonuçlarına göre başarılı krediler ile başarısız krediler arasında ilave finansman miktarı, kredinin yürürlüğe girmesindeki gecikme süresi, uygulama süresindeki gecikme, kredi hazırlığı için personelin çalışma süresi, denetim için personelin çalışma süresi ve denetimin maliyeti açısından anlamlı fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Diğer yandan başarılı krediler ile başarısız krediler arasında kredi büyüklükleri, kredinin uzunluğu (süresi) ve kredi hazırlığı toplam maliyeti açısından anlamlı fark bulunmamaktadır ($p > 0,05$).

Ek finansman alan kredilerin ek finansman almayanlara göre daha başarılı olması beklenmektedir. Zira ilave finansman ihtiyacının beklenmeyen durumların telafisi için ortaya çıkabileceği ve sağlanan ek finansman ile sorunların çözülerek kredinin başarılı sonuçlanacağı düşünülmektedir. Bununla beraber, uygulaması başarılı olarak devam eden kredilere ilave finansman sağlanması eğiliminin ağır basacağı da değerlendirilebilir. Ancak analiz sonucu bu beklentiyle uyumlu değildir. Analizde başarılı krediler ile başarısız krediler arasında ilave finansman açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmakla beraber ($p < 0,05$), başarısız kredilerin daha fazla ek finansman aldığı görülmektedir. Ortalama değerler incelendiğinde başarısız projelerin ilave finansman ortalamasının 94,58 milyon dolar ve başarılı projelerin -13,56 milyon dolar olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre ortalamada başarılı krediler öngörülen bütçe sınırları içinde tamamlanmıştır. Bu sonuca göre projelerin hazırlık aşamasında öngörülerin isabetli yapıldığı yorumunda bulunulabilir. Başarısız kredilerin daha fazla ek finansmana ihtiyaç duyması, hazırlık aşamasındaki öngörülerin isabetsiz olmasına ya da sağlanan ek finansmanın proje uygulama sırasında ortaya çıkan zorlukları yeteri kadar telafi edemediğine bağlanabilir. Bulman vd. (2015) ilave finansman ile kredi başarısı arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir.

Kredilerin yürürlüğe girme süresinde gecikme olmasının kredi başarısını olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Bir başka deyişle yürürlüğe girme süresi daha uzun olan kredilerin daha erken yürürlüğe giren kredilere göre daha başarısız olma ihtimali vardır. Kredinin hazırlık sürecinde baş gösteren sorunlar nedeniyle kredi yürürlüğe geç girmekte, ortaya çıkan sorunlar uygulama sürecinde devam etmekte ve nihayetinde kredi başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Analiz sonuçları

bu beklentiyle örtüşmektedir. Başarılı krediler ile başarısız krediler arasında Yürürlüğe Girmesinin Gecikme Süresi (Ay) açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$). Ortalama değerler incelendiğinde başarısız projelerin yürürlüğe girmesinin gecikme süresi ortalamasının 8,23 ay iken başarılı projelerde bu değer 3,88 ay olduğu görülmektedir. Lojistik regresyon analizinde de bu değişkenin başarıyı açıklamada etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Denizer vd. (2013) yürürlüğe girmedeki gecikme ile başarı arasında güçlü negatif ilişki tespit ederken, Bulman vd. (2015) pozitif ilişki tespit etmiş, Lee (2016) ise bir ilişki bulamamıştır.

Planlanan süre içinde tamamlanan kredilerin, planlanan süreden daha geç biten kredilere göre daha başarılı olması beklenmektedir. Kredi tamamlanma süresinde gecikmenin uygulamada çıkan sorunlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Sorunlu şekilde yürütülen projelerin uygulama süresi uzamakta ve başarısız olma ihtimali artmaktadır. Hazırlığı iyi yapılan, yürütmesi etkin şekilde denetlenen kredilerin öngörülen zaman içinde (ya da daha kısa süreli bir gecikmeyle) başarılı bir şekilde tamamlanması beklenmektedir. Analiz sonucu bu beklentiyle uyumludur. Başarılı krediler ile başarısız krediler arasında Uygulama Süresindeki Gecikme Süresi (Ay) açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$). Ortalama değerler incelendiğinde başarısız kredilerin uygulama süresindeki gecikme süresi ortalamasının 23,34 ay iken başarılı projelerde bu değer 14,70 ay olduğu görülmektedir. Başarılı kredilerdeki gecikme süresi daha kısadır. Daha erken tamamlanan kredilerin başarılı olma ihtimali daha yüksektir. Bulman vd. (2015) da uygulama süresindeki gecikme ile başarı arasında negatif bir ilişki bulmuştur.

Kredi hazırlığı ve denetimi için ayrılan kaynaklar ile kredi başarısı arasında pozitif bir ilişki olması beklenmektedir. Bir başka deyişle hazırlık ve denetim için ayrılan süre ve bunların maliyeti arttıkça kredi başarısının da artması beklenir. Hazırlık ve denetim için ayrılan süre ve kaynakların yüksek olması hazırlığın daha iyi yapıldığını ve denetimin daha etkin yürütüldüğünü göstermektedir. Hazırlık ve denetim ne kadar iyiyse kredi başarısının da o denli yüksek olması gerekmektedir. Ancak analiz sonuçları bu beklentiyle uyumlu değildir. Başarılı

krediler ile başarısız krediler arasında Kredi Hazırlığı İçin Personelin Çalışma Süresi (hafta) açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$). Ancak bu farklılık beklentiyle test yönlüdür. Ortalama değerler incelendiğinde başarısız projelerin proje hazırlığı için personelin çalışma süresi ortalamasının 107,21 hafta iken başarılı projelerde bu değer 83,90 hafta olduğu görülmektedir. Başarısız kredilerin hazırlığı için daha fazla zaman ayrıldığı görülmektedir.

Kredi Hazırlık Maliyeti ile kredi başarısı arasında da kredi hazırlık süresine benzer bir şekilde ilişki olması beklendiği halde analizde istatistiksel bir ilişki tespit edilememiştir, ancak analiz sonucunun (0,106) beklentiyle uyumlu şekilde referans değere (0,05) çok yakın çıkması dikkat çekmektedir.

Başarılı krediler ile başarısız krediler arasında Denetim İçin Personelin Çalışma Süresi (Hafta) ve Denetim İçin Personelin Toplam Maliyeti (Bin \$) açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$). Ancak bu farklılık beklentiyle test yönlüdür. Ortalama değerler incelendiğinde başarısız projelerin denetim için personelin çalışma süresi 212,90 hafta ve denetim için personelin toplam maliyeti 802,32 Bin \$, iken başarılı projelerde bu değerlerin 119,60 hafta ve 505,99 Bin \$ olduğu görülmektedir. Başarısız kredilerin denetimi için daha fazla süre ve kaynak ayrıldığı görülmektedir. Denizer vd. (2013) de hazırlık/denetimin süresi ve maliyeti ile kredi başarısı arasında negatif ilişki bulmuştur.

Hazırlık ve denetim için analiz sonuçlarının beklenenden farklı çıkması dışsal nedenlere dayanıyor olabilir. Zor ve karmaşık kredilerin hazırlığı daha uzun sürebilmekte ve denetimi için daha fazla zaman ve kaynak ayrılma ihtiyacı doğabilmektedir. Bir başka deyişle hazırlık ve denetim için ayrılan kaynakların yüksekliği kredi zorluğu için bir gösterge olabilir. Bu çerçevede daha zor kredilerin de daha başarısız olması durumu ortaya çıkabilir.

Planlanan ve gerçekleşen kredi büyüklükleri ile kredi başarısı arasında ilişki olup olmadığını görmek için; toplam kredi büyüklüğü, DB finansman miktarı ve milli

bütçe katkısı için ayrı ayrı analiz yapılmıştır. Kredi büyüklüğü arttıkça kredinin uygulamaya yönelik zorluğunun artacağı ve kredinin başarı ihtimalinin azalacağı beklenmektedir. Ancak yapılan analizlerde başarılı krediler ile başarısız krediler arasında kredi büyüklüğü açısından anlamlı fark bulunmamaktadır. Ancak gerçekleşen kredi büyüklüğü (0,103), gerçekleşen DB finansmanı (0,094) ve planlanan milli bütçe katkısının (0,198) p değerlerinin referans değere (0,05) yakın çıkması dikkat çekmektedir. Denizler vd. (2013), kredi büyüklüğü ile başarı arasında açık belirgin negatif bir ilişki, Bulman vd. (2015) pozitif bir ilişki tespit ederken, Lee (2016) herhangi bir ilişki tespit etmemiştir.

Uygulama süresi daha uzun olan kredilerin uygulama süresi kısa olanlara nazaran daha başarısız olması beklenmektedir. Hazırlığı daha iyi yapılan, denetimi daha etkin olan ve uygulaması daha etkin olarak yürütülen kredilerin başarılı bir şekilde daha hızlı (daha kısa sürede) tamamlanması beklenmektedir. Analizde başarılı krediler ile başarısız krediler arasında uygulama süresi açısından anlamlı fark bulunmamaktadır. Denizler vd. (2013) ile Bulman vd. (2015) kredi süresi ile başarı arasında negatif bir ilişki tespit ederken, Lee (2016) herhangi bir ilişki tespit edememiştir.

4.5.1. Lojistik Regresyon Analizi

Ki kare testi ve Mann Whitney U testleri ile bağımsız değişkenlerin her birinin ayrı ayrı kredi başarısı ile istatistiksel ilişkisi analiz edilmiştir. Lojistik regresyon ile bağımsız değişkenlerden hangilerinin bir arada kredi başarısını tahmin edebileceği analiz edilmiştir.

Tablo 14. Bağımlı değişken

Orjinal Değer	İç Değer
Başarısız	0
Başarılı	1

Bir başka deyişle yapılan lojistik regresyon analizinde başarılı olma durumunda etkili olan değişkenler incelenmiştir. Bu kapsamda referans kategori olarak başarılı olma durumu seçilmiştir.

Tablo 15. Omnibus testi

		χ^2	sd	p
Adım 1	Adım	8,505	1	0,004
	Blok	8,505	1	0,004
	Model	8,505	1	0,004*
Adım 2	Adım	7,110	1	0,008
	Blok	15,615	2	0,000
	Model	15,615	2	0,000*
Adım 3	Adım	4,796	1	0,029
	Blok	20,411	3	0,000
	Model	20,411	3	0,000*

*p<0,05

Çalışmada ileriye doğru adımsal ekleme (forward stepwise (Likelihood Ratio)) metodu ile bağımsız değişkenler modele eklenmiş ve 3. Adımda model son haline ulaşmıştır. Yapılan analizde modellerin anlamlılığı incelendiğinde 1.adımdaki model, 2.adımdaki model ve 3.adımdaki model anlamlı bulunmuştur (p<0,05).

Tablo 16. Modelin uyum indeksi ve açıklama oranı

Adım	-2 LL	Cox & Snell R²	Nagelkerke R²
1	54,959	0,103	0,186
2	47,849	0,181	0,326
3	43,053	0,230	0,414

-2LL ya da -2log olabilirlik (-2log likelihood) bir model uyumu indeksidir. En çok olabilirlik tahmininin ne kadar uyumlu olduğuna dair temel kriter, çoklu regresyondaki kareler toplamına benzerlik gösteren “olabilirlik değeridir (likelihood value)”. Lojistik regresyon, öngörülen model uyumunu olabilirlik değerinin -2 log’unu alarak ölçer. -2LL’nin alabileceği en küçük değer “0” dır ve

tam uyum gösterir. $-2LL=0$ olduğunda, olabilirlik=1'dir. Cox & Snell R^2 ve Nagelkerke R^2 değerleri, lojistik modelce ortaya konan varyans miktarıdır ve 1,00 tam model uyumunu belirtir. Cox & Snell R^2 hiçbir zaman 1'e ulaşmaz ve bu nedenle yorumlanması oldukça zordur. Bu sebeple Nagelkerke R^2 değerine bakılmalıdır. Nagelkerke R^2 katsayısı, aralığın 0-1 arasında seyretmesi için Cox & Snell katsayısının transforme edilmiş halidir (Çokluk, 2010).

Çalışmada 3.adımdaki model için Nagelkerke R^2 değeri 0,414 olarak hesaplanmıştır. Buna göre modelde yer alan bağımsız değişkenler, bağımlı değişkeni %41,4 oranında etkilemektedir.

Tablo 17. Bağımsız değişkenlerin incelenmesi

			B	Sh	Wald	sd	p	Risk Katsayısı
Adım 1	Yürürlüğe Girmesinin Gecikme Süresi (Ay)		-0,202	0,072	7,832	1	0,005*	0,817
	Sabit		2,951	0,591	24,919	1	0,000*	19,134
	Yürürlüğe Girmesinin Gecikme Süresi (Ay)		-0,194	0,075	6,698	1	0,010*	0,824
Adım 2	Denetim İçin Personelin Çalışma Süresi (Hafta)		-0,010	0,004	6,306	1	0,012*	0,990
	Sabit		4,662	1,069	19,015	1	0,000*	105,798
	Revizyon Geçirdi		-2,207	1,204	3,359	1	0,067	0,110
Adım 3	Yürürlüğe Girmesinin Gecikme Süresi (Ay)		-0,222	0,087	6,553	1	0,010*	0,801
	Denetim İçin Personelin Çalışma Süresi (Hafta)		-0,009	0,004	4,291	1	0,038*	0,991
	Sabit		4,099	1,184	11,985	1	0,001*	60,260

*p<0,05

Yapılan lojistik regresyon analizinde 3.adım için kurulan modelde yer alan bağımsız değişkenler tabloda verilmiştir. Değişkenlerin katsayıları ve anlamlılık değerleri incelendiğinde Revizyon Geçirme durumunun başarıda etkili bir faktör

olmadığı, bununla birlikte Yürürlüğe Girmesinin Gecikme Süresi (Ay) ve Denetim İçin Personelin Çalışma Süresinin (Hafta) anlamlı olduğu belirlenmiştir. Yürürlüğe Girmesinin Gecikme Süresi (Ay) ve Denetim İçin Personelin Çalışma Süresinin (Hafta) katsayıları negatif işaretli bulunurken risk katsayıları 1'den küçük olarak hesaplanmıştır. Buna göre Yürürlüğe Girmesinin Gecikme Süresi (Ay) ve Denetim İçin Personelin Çalışma Süresinin (Hafta) artması başarı olasılığını azaltmaktadır.

Lojistik regresyon analizinde yürürlüğe girme süresinin artmasının başarı olasılığını azaltması beklentiyle uyumludur. Denizer vd. (2013) ile Lee (2016) de benzer şekilde negatif ilişki bulmuş, ancak Bulman vd. (2015) pozitif ilişki tespit etmiştir. Öte yandan denetim süresinin artmasının başarıyı azaltması beklentinin aksine bir durumu işaret etmektedir. Denizer vd. (2013) de denetim ile başarı arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir.

Analiz sonucunda aşağıda verilen değişkenler modele alınmış ancak analiz aşamasında modelden çıkmıştır.

- Finansman Tipi (1)
- İlave Finansman Miktarı
- Uygulama Süresindeki Gecikme (Ay)
- Kredi Hazırlığı İçin Personelin Çalışma Süresi (Hafta)
- Denetim İçin Personelin Toplam Maliyeti (Bin \$)

Ki kare testine göre finansman tipi ile başarı arasında ilişki tespit edildiği halde lojistik regresyon analizinde finansman tipinin başarıyı tahmin eden modelde yer almadığı görülmüştür. Benzer şekilde, Mann Whitney U Testi sonuçlarına göre başarılı krediler ile başarısız krediler arasında ilave finansman miktarı, uygulama süresindeki gecikme, kredi hazırlığı için personelin çalışma süresi ve denetimin maliyeti açısından anlamlı fark ($p < 0,05$) bulunmakla beraber, bu değişkenlerin başarıyı tahmin eden modele giremediği görülmüştür.

Lojistik regresyon modeline dahil edilecek olan bağımsız değişkenler arasında yüksek kuvvetli korelasyonlar ($r > 0,800$) olması halinde çoklu doğrusal bağlantı sorunu oluşacak ve parametre tahminlerinin güvenilirliği azalacaktır. Bir başka deyişle, bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı (multicollinearity) olmamalıdır. Bu nedenle, bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon incelenmiş ve katsayılarının $0,800$ 'den küçük olduğu görülmüştür. Ancak, kredi hazırlığı için harcanan süre ve maliyet ya da denetim için harcanan süre ve maliyet arasındaki ilişkinin yüksek çıkması, aynı konularla ilgili olması nedeniyle olağandır.

5. BÖLÜM

SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Çalışmada DB'nin Türkiye'ye sağladığı kredi verileri analiz edilmiştir. DB uluslararası donör kuruluşlarının en büyüklerinden biridir ve çok taraflı yardımların köşe taşıdır. Bu sadece yaptığı yardımların büyüklüğünden değil, aynı zamanda dünyada sağlanan "çok taraflı teknik desteğin" büyük bir kısmını sağlamasından da kaynaklanmaktadır. Dünya Bankasının fonksiyonları, DB'nı tüm sistem için önemli bir referans haline getirmektedir. Ülke raporları tüm donörler için ekonomik analiz ve istatistik açısından temel bilgi kaynağı haline gelmiştir. DB kalkınma alanında entelektüel lider konumundadır. Her ne kadar bazı uygulamaları diğer kuruluşlar tarafından eleştiri konusu yapılsa da, diğer kurumlar içinde DB'nin profesyonellik bakımından ayrı bir yeri vardır ve bu kuruluşların bir çoğu farklı şekillerde DB'nin desteğine ihtiyaç duymaktadır (Cassen, 1986, p. 277). DB'nin kalkınma yardımlarındaki bu önemli konumu nedeniyle, bu çalışmanın sonuçlarının kalkınma yardımlarının tamamı için yapılan politikalarının belirlenmesi çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, literatürde yapılan çalışmalar genelde tüm ülkeler ya da belli bir bölgenin ülkeleri için yapılan genel çalışmalardır¹⁵. Tek bir ülkenin verilerinin incelendiği mikro çalışmalar literatürde az sayıda bulunmaktadır. Türkiye'nin Dünya Bankasının en büyük kredi kullanıcı ülkelerinden biri olduğu düşünüldüğünde, bu çalışma, literatürde tüm ülkeler için yapılan çalışmaların sonuçlarının önemli bir ülke özelinde karşılaştırılması imkânı sunmaktadır. Ülke örnekleri çalışmalarının artması DB tarafından sağlanan tüm kredilerle yapılan analizlerin tutarlılığının test edilmesi olanaklarını artıracaktır. Bu nedenle diğer ülke örneklerinin de ayrıca ele alınarak incelenmesi araştırmacılara tavsiye edilmektedir.

---

¹⁵ Denizer vd. (2013) ve Bulman vd. (2015) ele aldıkları dönemlerdeki tüm ülkelerin bütün sektörlerdeki kredilerini, Lee (2016) ise ele aldığı dönemdeki tüm ülkelerin eğitim sektöründeki kredilerini incelemiştir.

Bu çalışmada DB'nın Türkiye'ye sağladığı kredilerin tamamı analiz edilmiştir. Program ve proje kredisi ayrımı yapılmamıştır çünkü program kredilerinin tamamı başarılı notu almıştır. Veride başarısız program kredisi bulunmadığı için program kredilerinin başarı faktörleri ayrıca analiz edilememiştir. Türkiye DB'ndan kredi kullanmaya devam etmektedir ve her yıl yeni veriler oluşmaktadır. Bu çerçevede oluşacak yeni veriler kullanılarak kredi seviyesindeki değişkenlerin başarı üzerindeki etkilerinin daha detaylı analiz edilebilmesi için proje ve program kredilerinin ayrı ayrı analiz edilmesi önerilmektedir.

Literatürde yapılan çalışmaların bazıları makro değişkenlerin (ülke düzeyinde) bazıları da mikro değişkenlerin (kredi düzeyinde) başarı üzerindeki etkisini, incelemiş, bazıları da her ikisinin de etkilerini analiz etmiştir. İki tür çalışma da kredi başarısının sadece bir kısmı açıklanabilmiştir. Verilerde kredi düzeyinde varyasyon yüksek olmasına rağmen, literatürde proje sonuçlarındaki farklılıkların proje seviyesindeki açıklayıcı değişkenlerle ilişkisini araştıran makale az sayıdadır. Ancak, ülke seviyesindeki araştırmaların proje başarısının yüzde 20'ye kadar olan kısmını açıklayabiliyor olması, kredi seviyesinde yapılan çalışmaların önemini artırmıştır. (Bulman et al., 2015; Denizer et al., 2013). Kredi başarısındaki farklılıkların ülkeler arası mukayeseye göre ülke içinde daha fazla olması, başka bir deyişle aynı ülkede hem başarılı hem de başarısız projelerin olması, ülke düzeyindeki makro değişkenlerin proje başarısı üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunun da bir göstergesidir (Bulman et al., 2015, p. 4)

Bulman vd. (2015) ile Denizer vd. (2013)'in, makro değişkenlerin kredi başarısındaki değişimlerin yüzde 20'ye kadar olan kısmını açıklayabildiğine dair tespitleri, kredi başarısındaki açıklanamayan kısmın kredi düzeyindeki değişkenlerle irdelenmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada kredi başarısındaki değişimler mikro değişkenler (kredi seviyesinde) kullanılarak analiz edilmiştir. Lojistik regresyon analizine göre modelde yer alan bağımsız değişkenler, kredi başarısını %41,4 oranında etkilemektedir. Bu sonuca göre kredi başarısındaki değişimlerin önemli bir kısmı hala açıklanamamaktadır. Bu çerçevede, araştırmacıların analize makro değişkenleri de dahil etmeleri açıklanamayan kısımların aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır.

DB tarafından sağlanan tüm kredilerle yapılan çalışmalarda ülke sayısının çok olması, ülke bazında değişken sayısında kısıtlılığa yol açmaktadır. Ülke bazında tekil çalışmalarda daha fazla sayıda değişken kullanabilme imkânı doğmaktadır. Bu çalışmada 22 tane değişkenin kredi başarısı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Her bir değişkenin başarıyla olan istatistiksel ilişkisine ya da başarılı krediler ile başarısız krediler arasında nicel değişkenler bakımından anlamlı bir fark olup olmadığına bakıldığında 8 tane değişkenle ilgili istatistiksel ilişki olduğu ya da başarılı krediler ile başarısız krediler arasında bu değişkenler bakımından anlamlı fark olduğu görülmüştür. 13 tane değişkenle ilgili istatistiksel ilişki olmadığı ya da başarılı krediler ile başarısız krediler arasında bu değişkenler bakımından anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Bir tane değişkenle (uygulayıcı kuruluş niteliği) ilgili de hücrelere yeterli sayıda gözlem atanamadığından test yapılamamıştır.

Finansman tipi ve revizyon geçirme durumu ile başarı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir. İlave finansman miktarı, yürürlüğe girmesinin gecikme süresi, uygulama süresindeki gecikme, hazırlık için personelin çalışma süresi, denetim için personelin çalışma süresi ve maliyeti açısından başarılı ve başarısız krediler arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu sonuçların bir kısmı literatürdeki sonuçlarla uyumlu çıkarken bir kısmı da çelişkili çıkmıştır.

İlave finansman alma durumu, sektör sayısı, uygulamadan sorumlu kuruluş sayısı, tekrar etme durumu ve ekip liderinin değişme durumu ile başarı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Gerçekleşen ve planlanan ayı ayrı olmak üzere toplam kredi büyüklüğü, DB finansman miktarı, milli bütçe katkısı, proje süresi (uzunluğu) ile hazırlık için personelin toplam maliyeti başarılı ve başarısız krediler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu değişkenlerin bir kısmı literatürde daha önce kullanılan değişken, bir kısmı ise yeni değişkendir. Literatürde daha önce kullanılmış değişkenlerin sonuçlarının da bir kısmı literatürdeki sonuçlarla uyumlu çıkarken bir kısmı da çelişkili çıkmıştır.

Yeni değişkenlerle yapılan analizlerden kredi büyüklükleri açısından başarılı krediler ile başarısız krediler arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Yine yeni değişken olan ilave finansman alma durumu ve uygulamadan sorumlu kuruluş

sayısı ile başarı arasında anlamlı bir istatistiksel ilişki tespit edilememiştir. Ancak analizde, gerçekleşen toplam kredi büyüklüğü (0,103), gerçekleşen DB finansman miktarı (0,094), planlanan milli bütçe katkısı (0,198), hazırlık için personelin toplam maliyeti (0,106), ilave finansman alma durumu (0,140), çoklu kuruluş olma durumu (0,243) ve ekip değişim durumu (0,188) referans değere yakın çıktığından, araştırmacılara bu değişkenlerle ve ilerde temin edecekleri yeni veriler elverdiği ölçüde yeni değişkenlerle kredi başarı faktörlerini analiz etmeleri tavsiye edilmektedir.

İstatistiksel analizde 22 değişkenden 8 değişkenle ilgili istatistiksel ilişki olduğu ya da başarılı krediler ile başarısız krediler arasında bu değişkenler bakımından anlamlı fark olduğu halde bu değişkenlerin tamamıyla yapılan lojistik regresyon analizinde sadece 2 tane değişken (kredinin yürürlüğe girmesinin gecikme süresi, denetim için personelin çalışma süresi) kredi başarısını tahmin etmede etkili çıkmıştır. Lojistik regresyon analizine göre modelde yer alan bağımsız değişkenler, kredi başarısını %41,4 oranında etkilemektedir.

Lojistik regresyon analiz sonucuna göre kredinin yürürlüğe girme süresinde gecikme olması kredi başarısını olumsuz etkilemektedir. Kredinin yürürlüğe girmesindeki gecikme uygulamadan sorumlu kuruluşun kurumsal kapasitesinden, personelin tecrübe ve niteliğinden kaynaklanıyor olabilir. Yürürlüğe girme süresindeki gecikme kredinin henüz daha başlama aşamasında sorunları olduğuna işaret etmektedir. Analiz sonucuna göre gecikmeli başlayan projenin başarısız olma ihtimali de artmaktadır. İlerde uygulanacak kredilerin başarı oranı arttırmak için, başlangıçta gecikme yaşanan kredilerin uygulamasından sorumlu kuruluş ve personelin tecrübe ve niteliği artırılarak başarısızlıkların önüne geçilebilir. Bu kurumlarda varsa altyapı ihtiyacının giderilmesi, personel sayısının artırılması, yeni alınacak personelin niteliğinin yüksek olmasına dikkat edilmesi ve mevcut personele hizmet içi eğitim ve uluslararası kuruluşlarda staj imkânı sağlanması gibi tedbirler alınarak sorunlar azaltılabilir. Yürürlüğe girmedeki gecikme proje detaylarının ya da satın alma prosedürlerinin zamanında hazırlanmamasından da kaynaklanabilir. Bu nedenle

ilerde uygulanacak projelerde gecikme yaşanmaması için bu tür detaylı işlerin daha sonraya ertelenmeden hazırlık aşamasında tamamlanması gerekmektedir.

Bu sonuçların DB perspektifinden bakıldığında kredilerin etkililiğini artırmak için yapılan çalışmalara önemli bir girdi oluşturduğu düşünülmektedir. Analiz sonucuna göre yürürlüğe geç giren kredilerde başarı oranı azalmaktadır. Gelecekte uygulanacak program/projelerin başarısını artırmak için gecikme yaşanan kurumlardaki sorunlara çözüm üretilmesi önem arz etmektedir. Gecikmeye sebep olan etkenler araştırılmalı ve bu etkenlerin iyileştirilmesi sağlanmalıdır. DB kurumların yönetim kapasitesinin artırılması, altyapı sorunlarının çözülmesi ve personel niteliğinin artırılması için kredi kullanıcı ülkelerle iş birliği yaparak destek sağlamalıdır.

Lojistik regresyon analizinde başarıda etkili olduğu bulunan ikinci değişken denetim için personelin çalışma süresidir. Ancak bu sonuç beklentiyle uyumsuz çıktığından bununla ilgili politika önerisinde bulunmak zorlaşmaktadır. Beklentiye göre denetim süresi arttıkça başarı düzeyinin de artması beklenmektedir. Ancak sonuca göre denetim süresi arttıkça başarı düzeyi azalmaktadır. Bu çelişki kredi kapsamındaki proje veya programın zorluğundan kaynaklanıyor olabilir. Projenin/programın karmaşık ve zor olması nedeniyle uygulayıcılar en başından itibaren daha yoğun denetim yapıyor olabilirler, ancak buna rağmen karmaşıklık ve zorluklar nedeniyle proje/program yine de başarısız olabilmektedir. Bu sonuç karmaşık projelerin iyi denetlemesi halinde bile istenilen sonuçlara ulaşılamamasına işaret ettiğinden, dikkatleri proje hazırlık aşamasına çekmektedir. DB'nin ve kredi kullanıcı ülkelerin program ve projelerin muhtemel zorluklarını hazırlık aşamasında dikkate almaları ve projeleri mümkün olduğu derecede karmaşıklıktan uzak şekilde hazırlamaları gerekmektedir.

Literatürde DB kredi özelliklerinin kredi başarısı üzerindeki etkisini inceleyen araştırma sayısı azdır (Lee, 2016, p. 52). Denizer vd.(2013), Bulman vd.(2015), ve Lee'nin (2016) çalışmaları kapsamı ve test edilen değişken seti itibarıyla bu çalışmaya benzerlik göstermektedir. Bu bölümün ilerleyen kısmında, analiz

sonuçları literatürdeki çalışmaların bulgularıyla mukayese edilerek değerlendirilmekte ve tartışılmaktadır.

Denizer vd (2013) kredi özellikleri ile başarı arasındaki ilişkiyi incelerken, temel kredi özellikleri (kredi türü, projenin büyüklüğü, sektörü, hazırlık ve denetim maliyetleri vb.) ve projeden sorumlu DB personelinin etkisini analiz etmiştir.

Öncelikli olarak kredinin program kredisi mi yoksa proje kredisi mi olduğuna bakmışlar ve karışık sonuçlara ulaşmışlardır. Bir örneklem üzerinde yapılan çalışmada yatırım projelerinin ortalamada daha başarılı olduğu sonucuna ulaşırken başka bir örneklemde aynı sonuca ulaşamamışlardır. Bizim yaptığımız analiz, program kredilerinin proje kredilerine göre başarı ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Sonuçlar arasındaki fark analizdeki örneklemin sadece Türkiye projeleri olmasından kaynaklanıyor olabilir. Türkiye’de ilgili kamu kurumlarının program kredilerini uygulama kapasitesinin yüksek olmasının program kredilerinin başarılı olması sonucunu doğurduğu düşünülmektedir. Burda ülkenin özellikleri devreye girmektedir. Finansman tipinin başarı üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılması için diğer ülke örneklerinin ayrıca incelenmesi konuya açıklık getirecektir.

Denizer vd’nin (2013) kredi özelliklerini kullanarak baktıkları başka bir konu proje karmaşıklığının proje başarısına etkisidir. Projenin karmaşık bir proje olup olmadığını projenin büyüklüğü, birden fazla sektörü kapsayıp kapsamadığı ve tekrarlayan proje olup olmadığına bakarak tanımlamışlardır. Daha büyük projeler, birden fazla sektörü kapsayan projeler ve tekrar etmeyen projeler karmaşık proje olarak tanımlanmıştır. Burda da karışık sonuçlara ulaşmışlardır. Proje büyüklüğü ile proje başarısı arasında açık ve belirgin bir negatif ilişki bulmuşlardır. Proje büyüdükçe başarısı azalmaktadır. Öte yandan, tekrarlayan projeler ile proje başarısı arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Sektörel yoğunluk konusunda ise sonuç beklenenin aksine tek sektörlü projeler daha başarısız çıkmıştır. Sonuç olarak, proje karmaşıklığını tanımlayan değişkenler ile proje başarısı arasında sistematik bir ilişki kurulamamıştır. Bizim analizlerimizde, başarılı krediler ile

başarısız krediler arasında proje büyüklüğü, sektör sayısı ve tekrar etme durumu açısından anlamlı fark bulunmamaktadır.

Denizer vd. (2013), ayrıca proje süresine, proje hazırlık ve denetim maliyetlerine bakmışlardır. Her üç değişkenle proje başarısı arasında negatif ilişki bulunmuştur. Ancak bu sonuç yazarların bekledikleri sonuçla tezatlık içermektedir. Çünkü bir projenin hazırlığı ve uygulama sırasında denetimi için ne kadar çok kaynak ayırırsanız daha başarılı olmasını ve daha kısa sürede bitmesini beklersiniz. Yazarlar bu tezatlığı ölçmedikleri diğer değişkenlerin etkisine bağlamışlardır. Örneğin zor bir projenin tamamlanması daha uzun sürebilir, hazırlanması ve denetlenmesi için daha fazla kaynak gerekebilir ve başarısız olma ihtimali daha yüksektir. Bu nedenle yazarlar bu dışsallık sorunu nedeniyle bu değişkenlerin kısmi negatif korelasyonundan bir sebep sonuç ilişkisi çıkarılmaması gerektiğini belirtmektedirler. Bizim sonuçlarımız da kısmen bu bulguları desteklemektedir. Başarılı krediler ile başarısız krediler arasında proje süresi açısından anlamlı fark bulunmamaktadır. Ancak hazırlık ve denetime ilişkin değişkenler ile başarı arasında Denizer vd. (2013)'i destekleyen bulgulara ulaşılmıştır. Başarısız kredilerde hazırlık/denetim için ayrılan süreler başarılı kredilere ayrılan sürelerden daha uzundur. Benzer şekilde başarısız kredilerde hazırlık/denetim faaliyetlerinin maliyeti başarılı kredilerin hazırlık/denetim maliyetinden daha fazladır. Bu çelişkili sonucun açıklanmasında Denizer vd. (2013)'in yukarıda verilen yorumlarına katılım sağlanmaktadır.

Denizer vd. (2013)'in kullandığı ve bizim analizlerimizde de yer alan diğer değişkenler; projenin yürürlüğe girmesindeki gecikme (project effectiveness delay)¹⁶ ve projenin yapılandırılıp yapılandırılmadığına ilişkin değişkenlerdir.

Denizer vd. projenin yürürlüğe girmesindeki gecikme ile proje başarısı arasında güçlü negatif korelasyon bulmuşlardır. Bu sonuçlar mantıksal beklentiyle uyumludur. Söz konusu gecikmeler başlangıçtan itibaren projede sorunlar

---

¹⁶ Projenin yürürlüğe girmesindeki gecikmeyi Denizer vd. (2013) projenin onaylandığı tarih ile ilk kullanım tarihi arasında geçen süre olarak hesaplamışlardır. Biz bu süreyi onaylama tarihi ile yürürlüğe girme tarihi arasındaki süre olarak hesapladık.

olduğunu ve bu sorunların uygulama sırasında devam ettiğini göstermektedir. Nitekim gecikme yaşanan projelerde başarı seviyesi daha düşük çıkmaktadır (Denizer et al., 2013, p. 296). Bizim analizimiz bu bulguyu teyit etmektedir. Başarılı krediler ile başarısız krediler arasında gecikme süresi açısından anlamlı fark bulunmaktadır. Başarılı kredilerde yürürlüğe girme süresindeki gecikme, başarısız kredilerdeki gecikmeden daha kısadır. Lojistik regresyon analizi de kredilerde yürürlüğe girme süresindeki gecikmenin başarı olasılığını azalttığını göstermektedir.

Denizer vd. (2013) projenin erken döneminde yeniden yapılandırma olması ile proje başarısı arasında pozitif korelasyon bulmuşlardır. Bizim analizlerimizde Ki kare testi sonucu bu bulguyla çelişirken, lojistik regresyon analizimiz revizyon geçirme durumunun başarıda etkili bir faktör olmadığını göstermektedir. Ki kare testine göre revizyon geçirmeyen kredilerde başarı oranı revizyon geçiren kredilerdeki başarı oranından daha yüksektir. Burada dikkat çeken bir husus Denizer vd. (2013) projenin erken aşamasında yapılan revizyonları dikkate alırken, bizim tanımda revizyonların tamamının dikkate alınmasıdır. Veri setimizde revizyonun hangi aşamada yapıldığına ilişkin bilgi olmadığından bu ayırım yapılamamıştır. Revizyon zamanına ilişkin verilere ulaşılmaması halinde, söz konusu çelişkinin revizyonun zamanından kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakmak için analizlerin tekrar edilmesi yararlı olacaktır. Ayrıca iki araştırma arasında revizyon geçirme durumunun tanımsal farklarının da sonuçları etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Denizer vd. (2013) gözlemedikleri değişkenlerin de proje başarısı üzerindeki etkileri olabileceğine yönelik dışsallık problemine dikkat çekerek, gözlemlenmeyen değişkenlerin proje başarısına olan doğrudan etkilerinin hafife alınıyor olabileceğine yönelik kaygılarını dile getirmişlerdir. Bu soruna yönelik olarak muhtemel önyargılarının etkisini ölçmüşler ve önyargıların makul olduğu ve çıktılarını ciddi şekilde etkileyecek büyüklükte olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Denizer vd. (2013) proje yöneticisinin özelliklerinin proje başarısı ile ilişkisini incelemişler ve proje yöneticisinin kişisel olarak başarılı bir profil olması ile proje

başarısı arasında belirgin bir ilişki bulmuşlardır. Bu çerçevede karar vericilerin kaynakları tahsis ederken proje yöneticilerinin özelliklerinin de dikkate alınması gerektiğini önermişlerdir. Veri setimizdeki proje yöneticilerine ilişkin bilgilerin kısıtlı olması nedeniyle, sadece proje süreci içinde uygulama ekibinde değişiklik olmasının kredi başarısını etkileyip etkilemediği analiz edilebilmiştir. Ancak ekip değişme durumu ile başarı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Bulman vd. (2015) proje özelliklerinden öncelikle proje büyüklüğüne¹⁷ ve proje süresine bakmışlardır. Bu iki değişkenin proje karmaşıklığının göstergesi olabileceğini düşünmüşlerdir. Yani yazarlara göre proje ne kadar büyük olursa ve uygulama süresi ne kadar uzun olursa o denli karmaşık bir proje olarak değerlendirilebilir. Hatırlanacağı üzere Denizer vd. projenin karmaşık bir proje olup olmadığını projenin büyüklüğü, birden fazla sektörü kapsayıp kapsamadığı ve tekrarlayan proje olup olmadığına bakarak tanımlamışlardır. Daha büyük projeler, birden fazla sektörü kapsayan projeler ve tekrar etmeyen projeler karmaşık proje olarak tanımlanmıştır. Her iki çalışmada karmaşıklığı tanımlayan değişkenlerden sadece proje büyüklüğü ortaktır.

Bulman vd. (2015)'nin sonuçlarına göre proje büyüdükçe proje başarısı artmaktadır. Kredi başarısı ile proje büyüklüğü arasında güçlü olmasa da pozitif yönlü ilişki vardır. Ancak bu sonuç kendi beklentileri ile çelişmektedir. Çünkü daha büyük projelerin daha karmaşık olduğu düşünüldüğünde başarılı olma ihtimali azalmaktadır. Ancak analiz sonuçları bunun tam tersini göstermektedir. Yazarlar bu sonucun¹⁸, kredi kullanıcı ülkelerin daha büyük projelere en başından itibaren daha fazla özen gösteriyor olabileceklerinden ve bu özenin karmaşıklığın olumsuz etkilerini telafi etmesinden kaynaklanabileceğini düşünmektedirler (Bulman et al., 2015, p. 15).

¹⁷ Bulman vd. proje büyüklüğünün projenin hazırlık aşamasında öngörülen planlanan büyüklük olarak ele almışlardır.

¹⁸ Yazarlar bu yorum yapılırken proje büyüklüğü ile kredi başarısı arasındaki korelasyonun güçlü olmaması nedeniyle dikkatli olunması gerektiğini belirtmektedirler.

Bulman vd. (2015)'nin proje büyüklüğü ile ilgili sonuçları Denizer vd. (2013)'nin sonuçlarıyla çelişmektedir. Denizer vd. proje büyüklüğü ile proje başarısı arasında açık ve belirgin bir negatif ilişki bulmuşlardır. Denizer vd.'nin beklentileriyle paralel şekilde proje büyüdükçe başarısı azalmaktadır. Bizim analizimizde başarılı krediler ile başarısız krediler arasında hem planlanan hem de gerçekleşen kredi büyüklükleri açısından anlamlı fark bulunmamaktadır. Gerçekleşen kredi büyüklüğü açısından analizin sonucu (0,103) referans değerin (0,05) üzerinde olduğu için istatistiksel olarak bir ilişki olmadığı sonucu çıkmaktadır. Ancak sonucun referans değere yakın olması dikkat çekmektedir. Başarılı kredilerin ortalama büyüklüğü başarısız kredilerin ortalamasından büyüktür. Yani kredi büyüklüğü arttıkça başarı ihtimali artmaktadır. Bu sonuç Bulman vd. ile uyumludur. Daha büyük kredilerin daha başarılı olmasıyla ilgili Bulman vd. (2015)'nin ileri sürdüğü argümana katılım sağlanmaktadır. Bu argümana göre kredi kullanıcıların daha büyük projelere başından itibaren daha fazla özen göstermesi kredinin zorluklarını telafi edebilmektedir.

Bulman vd. (2015) proje uygulama süresini projenin hazırlık aşamasında öngörülen süre olarak ele almışlardır.¹⁹ Buna göre proje uygulama süresi, projenin onaylandığı tarihten bitirilmesinin planladığı tarihe kadar olan süredir. Proje büyüklüğünün aksine planlanan proje uygulama süresi ile kredi başarısı arasında güçlü bir negatif korelasyon bulmuşlardır. Zor projelerin uygulamasının da daha uzun süreceği öngörülmekte ve bu projeler diğerlerine göre daha başarısız sonuçlar elde etmektedir. Bulman vd.'nin sonuçları da bu beklentilerini teyit etmektedir (Bulman et al., 2015, p. 15). Bu sonuç Denizer vd. (2013) ile uyumludur, ancak bizim analizimizde başarılı krediler ile başarısız krediler arasında projenin süresi açısından anlamlı fark bulunmamaktadır. Sonuçlar yazarların beklentileriyle uyumludur. Denizer vd. (2013) proje süresini, hazırlık ve denetim maliyetleri ile birlikte ele almış, hazırlık ve denetime daha çok kaynak ayrılan projelerin daha kısa sürede bitmesini ve daha başarılı olmasını

---

¹⁹ Denizer vd. ile bizim analizimizde projenin gerçekleşen süresi dikkate alınmıştır.

öngörmüşlerdir. Bulman vd. ise süre uzadıkça başarının azalacağını düşünmüşlerdir.

Bulman vd. yürürlüğe girme süresindeki gecikmeyi projenin onaylanması ve projenin yürürlüğe girmesi arasındaki geçen süre olarak tanımlamışlardır. Kredinin yürürlüğe girdiği tarih, her iki tarafın da gerekli koşulları yerine getirdiği ve kredinin kullanıma hazır olduğu tarihtir. Bu tanım bizim tanımımız ile aynıdır.²⁰ Bulman vd.'nin sonuçlarına göre, beklenenin aksine (counterintuitively) gecikme süresi arttıkça, proje başarı seviyesi yükselmektedir. Bu sonuç Denizer vd. ile çelişmektedir. Bizim sonucumuz ile Denizer vd.'in sonucu aynıdır ve gecikme süresinin artmasının projenin başarısını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bulman vd. bu durumun kredi kullanıcı ülkelerdeki tecrübeli kurumların davranış biçiminden kaynaklanıyor olabileceğini düşünmektedirler. Bu kurumlar ilerde ortaya çıkabilecek gecikmeleri ve bundan kaynaklanacak taahhüt ücretlerini (commitment charges) azaltmak için hazırlık aşamasında projenin tüm detaylarının tamamlanmasını ve ihale prosedürlerinin hazır hale gelmesini bekledikten sonra projeyi yürürlüğe sokuyor olabilirler. Bu durum yürürlüğe girme süresini uzatırken, proje hazırlıklarının çok iyi yapılmış olması nedeniyle başarı oranı da artmaktadır (Bulman et al., 2015, pp. 15-16).

Bulman vd. uygulama süresindeki gecikmeyi, bizim yaklaşımımızla benzer şekilde projenin gerçek bitirme tarihi ile planlanan bitirme tarihi arasındaki süre olarak hesaplamıştır. Analizlerinin sonucuna göre uygulama süresindeki gecikme proje başarısını azaltmaktadır (Bulman et al., 2015, p. 16). Bizim sonuçlarımız da bu bulguyu teyit etmektedir. Planlanan tarihten daha geç tamamlanan projelerin başarısız olma ihtimali artmaktadır.

Bulman vd. (2015)'nin baktığı bir diğer değişken ilave finansman miktarıdır. İlave finansmanı toplam kullanım ile toplam taahhüt arasındaki fark olarak hesaplamışlardır. Bir başka deyişle gerçekleşen proje büyüklüğü ile planlanan proje büyüklüğü arasındaki farktır. Söz konusu farklılık çeşitli nedenlere

---

²⁰ Denizer vd. burdaki gecikme süresini projenin onaylandığı tarih ile ilk kullanım tarihi arasındaki süre olarak hesaplamışlardır.

dayanmaktadır. Bazı durumlarda projede ortaya çıkan sorunlardan dolayı proje sonlandırılmakta ve toplam kullanımlar toplam taahhütlerden az olmaktadır. Bunun aksine çok başarılı ilerleyen projelere başlangıçta öngörülenden daha fazla kaynak aktarılmaktadır. Analiz sonucunda ilave finansman ile başarı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bizim analizimiz bu sonuçla çelişmektedir. Bulman vd. buldukları pozitif ilişkiyi uygulaması iyi giden projelere daha fazla kaynak aktarılmasına, kötü giden projelerin yarıda kesilip sonlandırılmasına bağlamaktadır (Bulman et al., 2015, p. 16). Bizim sonuçlarımız ise başarısız kredilere öngörülenden daha fazla kaynak aktarıldığını göstermektedir. Bu sonucun başlangıçta öngörülmesi mümkün olmayan nedenlerden dolayı, ortaya çıkan zorlukların telafi edilmesini sağlamak amacıyla daha fazla kaynak aktarılmasından ya da başlangıçta iyi bir planlama yapılamamış olmasından doğduğu düşünülmektedir.

Bulman vd. (2015)'ne göre bu sonuçların yorumlanmasında gözlemlenemeyen değişkenlerin proje sonuçları üzerindeki muhtemel etkileri nedeniyle zorluklar bulunmaktadır. Bu nedenle, proje özellikleri ile proje sonuçları arasındaki kısmi korelasyonlar dikkatli şekilde ele alınmalıdır. Yazarlar bu görüşlerini ortaya koyarken Denizer vd. (2013)'ni referans olarak vermektedirler (Bulman et al., 2015, pp. 16-17).

Lee'nin çalışmasında incelediği proje özellikleri kredi türü, projenin süresi, projenin büyüklüğü, sektörü ve projenin tekrar etme durumu gibi özelliklerdir. Lee proje süresini projenin onaylandığı tarih ile projenin tamamlandığı tarih arasındaki geçen süre olarak hesaplamıştır. Proje büyüklüğünü ise DB finansmanı ve diğer kaynaklardan temin edilen kaynaklar dahil toplam proje maliyeti olarak ele almıştır.

Lee (2016) proje süresi ile proje başarısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Lee analizlerinin proje süresi ile başarı arasındaki ilişkiyi açıklamada sonuçsuz kaldığını ve bu ilişkinin araştırılmaya devam edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Lee, 2016, pp. 136-137). Bizim analizde de benzer bir sonuç çıkmıştır.

Lee (2016) proje büyüklüğü ile başarı arasında zayıf negatif bir ilişki bulmuştur. Bu sonuç Denizer vd.(2013)'nin sonucuna benzemektedir. Denizer vd. (2013) kredi büyüdükçe zorluğunun arttığını ve bu nedenle başarısız olma ihtimalinin de yüksek olduğunu savunmakta ve analiz sonuçları da bu beklentileriyle örtüşmektedir. Bulman vd. (2015) ise Denizer vd. (2013)'ne benzer beklentiyle yola çıkmış ancak farklı sonuç elde etmişlerdir. Buldukları sonuca göre, kredi büyüklüğü ile kredi başarısı arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. Yazarlar bu sonucu, kredi büyüdükçe öneminin artmasına ve en baştan itibaren daha fazla özen gösterilmesine bağlamaktadırlar. Bizim analizimizin sonuçlarının da işaret etmekte olduğu bu argümana katılım sağlanmaktadır.

Lee (2016) kredinin program ya da proje kredisi olmasının başarı üzerinde etkisi olup olmadığını da incelemiştir.²¹ Program kredisi ile başarı arasında zayıf bir negatif ilişki bulmuştur. Bu konuda, sadece eğitim kredilerine bakmış olmasının diğer araştırmacılardan farklı bir sonuç bulmasına sebep olabileceği yorumunda bulunmaktadır.

Lee (2016), kredinin tekrar eden proje olup olmamasının başarı üzerindeki etkisini de analiz etmiştir, ancak anlamlı bir ilişki bulmamıştır. Bu sonuç bizim analizimiz ile Denizer vd.(2013)'nin sonucuyla uyumludur.

---

²¹ Lee'nin örnekleminin yüzde 25'i program kredisidir.

SONUÇ

Bu çalışmada, DB tarafından Türkiye'ye sağlanan kredilerin performansının kredi düzeyindeki belirleyicileri incelenmiştir. Bağımlı değişken olarak her bir kredi için DB IEG birimi tarafından verilen başarı notları kullanılmıştır. İstatistiksel yöntemler aracılığıyla kredi/program/proje düzeyindeki değişkenlerin kredi başarısı ile istatistiksel ilişkileri analiz edilmiş ve lojistik regresyon yöntemiyle bu değişkenlerin başarıyı tahmin etme gücüne bakılmıştır.

Analiz sonucunda finansman tipi ve revizyon geçirme durumu ile başarı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir. İlave finansman miktarı, yürürlüğe girmesinin gecikme süresi, uygulama süresindeki gecikme, hazırlık için personelin çalışma süresi, denetim için personelin çalışma süresi ve maliyeti açısından başarılı ve başarısız krediler arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Lojistik regresyon analizine göre modelde yer alan bağımsız değişkenler, kredi başarısını %41,4 oranında etkilemektedir.

Lojistik regresyon sonuçlarına göre kredinin yürürlüğe girmesinin gecikme süresi ve denetim için personelin çalışma süresi kredi başarısında etkili faktörlerdir. Sonuçlara göre yürürlüğe girmede gecikme süresi arttıkça başarı şansı azalmaktadır. Gelecekteki projelerin başarı oranını artırmak için gecikme yaşanan kredilerdeki uygulayıcı kurumların tespit edilmesi ve DB ve kredi kullanıcı ülke tarafından iş birliği içinde bu kurumların yönetim kapasitesi ve personel niteliğinin artırılması ve alt yapılarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Denetim süresi arttıkça başarının azalması sonucuna daha temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Zira etkin denetimin başarıyı artırması beklenmektedir. Bu çelişkili sonucun projelerin karmaşık ve zor olmasından kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Bu sonuca göre DB ve kredi kullanıcı kuruluşun iş birliği içinde program ve projeleri daha kolay uygulanır şekilde hazırlamaları gerekmektedir.

Literatürde kredi seviyesinde analiz yapan çalışması sayısı nispeten azdır. Yapılan çalışmalarla kredi başarısında etkili olan faktörlerin bir kısmı açıklanabilmiştir, ancak hala açıklanamayan kısımlar bulunmaktadır. Yeni çalışmaların yapılması kredi başarı faktörlerinin aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmanın, kredi başarı faktörlerini, DB'nın en büyük kredi kullanıcı ülkelerinden biri olan Türkiye özelinde inceliyor olması ve yeni değişkenler kullanması özgün tarafını oluşturmaktadır. Yeni yapılacak çalışmalarda diğer ülke örneklerinin incelenmesi literatüre katkı sağlayacaktır.

Araştırmacıların Türkiye örneği için yapacakları çalışmalarda verilerin elverdiği ölçüde kredi seviyesinde etkisi henüz ölçülmemiş yeni değişkenler kullanmaları, makro değişkenlerle analiz yapmaları, program ve proje kredilerinin ayrı ayrı analiz etmeleri önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abuzeid, F. (2009). Foreign Aid and the “Big Push” Theory: Lessons from Sub-Saharan Africa. *Stanford Journal of International Relations*, XI(1), 16-23.
- Akçay, E. (2011). *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*. (Doktora), Polis Akademisi, Ankara.
- Arndt, C., Jones, S., & Tarp, F. (2010). Aid, Growth, and Development: Have We Come Full Circle? *Journal of Globalization and Development*, 1(2). doi:10.2202/1948-1837.1121
- Arslan, E., & Kiper, K. (2015). Dış Yardım Nedir? Niçin Yapılır? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 34, 9-26.
- Bircan, H. (2004). Lojistik Regresyon Analizi: Tıp Verileri Üzerine Bir Uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004/2, 185-208.
- Boone, P. (1996). Politics and the effectiveness of foreign aid. *European Economic Review*, 40, 289-329.
- Bulman, D., Kolkma, W., & Kraay, A. (2015). *Good Countries Or Good Projects? Comparing Macro And Micro Correlates Of World Bank And Asian Development Bank Project Performance*. Retrieved from World Bank Policy Research Working Paper 7245.
- Burnside, C., & Dollar, D. (2000). Aid, Policies, and Growth. *The American Economic Review*, 90 No.4, 847-868.
- Burnside, C., & Dollar, D. (2004). *Aid, Policies, and Growth: Revisiting the Evidence*. Retrieved from World Bank Policy Research Working Paper.
- Cassen, R. (1986). *Does aid work? : Report to an intergovernmental task force*. Oxford New York: Clarendon Press; Oxford University Press.

- Chang, C. C., Fernandez-Arias, E., & Serven, L. (1998). *Measuring Aid Flows: A new Approach*. Retrieved from Inter-American Development Bank, Office of the Chief Economist, Working Paper.
- Chauvet, L., Collier, P., & Duponchel, M. (2010). *What explains aid project success in post-conflict situations*. Retrieved from World Bank Policy Research Working Paper 5418.
- Chauvet, L., Collier, P., & Fuster, A. (2006). *Supervision And Project Performance: A Principal-Agent Approach*. Retrieved from DIAL.
- Clemens, M., Radelet, S., & Bhavnani, R. R. (2004). *Counting Chickens When They Hatch: The Short Term Effect of Aid on Growth*. Retrieved from Center for Global Development.
- Clemens, M. A., Radelet, S., Bhavnani, R. R., & Bazzi, S. (2012). Counting Chickens When They Hatch: Timing And The Effects of Aid on Growth. *The Economic Journal*, 122, 590-617.
- Collier, P., & Dehn, J. (2001). *Aid, Shocks, and Growth*. Retrieved from The World Bank Development Research Group Office of the Director.
- Collier, P., & Dollar, D. (2002). Aid Allocation and Poverty Reduction. *European Economic Review*, 46, 1475-1500.
- Cracknell, B. E. (2005). *Evaluating Development Aid. Issues, Problems and Solutions*. New Delhi, Thousand Oaks, London: SAGE Publications.
- Çokluk, Ö. (2010). Lojistik regresyon analizi: Kavram ve uygulama. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. *Educational Sciences:Theory & Practise*, 10(3), 1397-1407.
- Dalgaard, C.-J., Hansen, H., & Tarp, F. (2004). On The Empirics of Foreign Aid and Growth. *The Economic Journal*, 114.

- Dayton-Johnson, J., & Hoddinott, J. (2003). *Aid, policies and growth, redux*. Retrieved from Department of Economics, Dalhousie University.
- Deininger, K., Squire, L., & Basu, S. (1998). Does Economic Analysis Improve the Quality of Foreign Assistance? *The World Bank Economic Review*, 12(3), 385-418.
- Demiroğlu, Ö. (2019). *Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Kârılık Belirleyicileri*. (Doktora), İstanbul Okan Üniversitesi.
- Denizer, C., Kaufmann, D., & Kraay, A. (2013). Good countries or good projects? Macro and micro correlates of World Bank project performance. *Journal of Development Economics*, 105, 288-302. doi:10.1016/j.jdeveco.2013.06.003.
- Diallo, A., & Thuillier, D. (2005). The success of international development projects, trust and communication: an African perspective. *International Journal of Project Management* (23), 237-252.
- Dollar, D., & Levin, V. (2005). *Sowing and Reaping: Institutional Quality and Project Outcomes in Developing Countries*.
- Dollar, D., & Svensson, J. (2000). What Explains the Success or Failure of Structural Adjustment Programmes? *The Economic Journal*, 110(466), 894-917.
- Dowling, J. M., & Hiemenz, U. (1983). Aid, Savings and Growth In The Asian Region. *The Developing Economies*, 21(1), 3-13.
- Durbarry, R., Gemmell, N., & Greenaway, D. (1998). *New Evidence on the Impact of Foreign Aid On Economic Growth*.
- Easterly, W., Levine, R., & Roodman, D. (2003). *New Data, New Doubts: A Comment on Burnside and Dollar's "Aid, Policies, and Growth"(2000)*. Retrieved from NBER WORKING PAPER SERIES.

- Easterly, W., Levine, R., & Roodman, D. (2004). Aid, Policies, and Growth: Comment. *American Economic Association*, 94(3), 774-780.
- Ekanayake, E. M., & Chatrna, D. (2010). The Effect of Foreign Aid On Economic Growth In Developing Countries. *Journal of International Business and Cultural Studies*, 3(1).
- Eker, A., & Tüğen, K. (1993). *Kamu Maliyesine Giriş*. İzmir: Takav Matbaası.
- Erdem, M. (2015). *Devlet Borçları*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Erginay, A. (2003). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Geli, P., Kraay, A., & Nobakht, H. (2014). *Predicting World Bank Project Outcome Ratings* Retrieved from World Bank Policy Research Paper 7001.
- Gomanee, K., Girma, S., & Morrissey, O. (2005). *Aid and growth in Sub-Saharan Africa: Accounting for transmission mechanisms*. Retrieved from WIDER Research Papers, United Nations University.
- Griffin, K. (1970). Foreign Capital, Domestic Savings, and Economic Development. *Bulletin of the Oxford University Institute of Economics and Statistics*, 32(2), 99-112.
- Guillaumont, P., & Chauvet, L. (2001). Aid and Performace: A Reassessment. *The Journal of Development Studies*, 37(6), 66-92.
- Guillaumont, P., & Laajaj, R. (2006). *When Instability Increases The Effectiveness of Aid Projects*. Retrieved from World Bank Policiy Research Working Paper 4034.
- Gupta, K. L. (1970). Foreign capital and domestic savings: a test of Haavelmo's hypothesis with cross-country data: a comment. *Review Of Economics and Statistics*, 52(2), 214-216.
- Halişçelik, E. (2008). *Dünya Bankası'nın Yapısı, Faaliyetleri Ve Türkiye'de Finansmanı Dünya Bankasınca Sağlanan Kredilerin Ve Etkilerinin*

Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans), Çukurova Üniversitesi, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

Hansen, H., & Tarp, F. (2000). Aid Effectiveness Disputed. *Journal of International Development*, 12, 375-398.

Hansen, H., & Tarp, F. (2001). Aid and growth regressions. *Journal of Development Economics*, 64(2001), 547-570.

IEG, W. (2015). World Bank Project Performance Ratings-Codebook. Retrieved from https://ieg.worldbankgroup.org/sites/default/files/Data/reports/ieg-wb-project-performance-ratings-codebook_092015.pdf.

Ika, L. A., Diallo, A., & Thuillier, D. (2010). Project Management In The International Development Industry: The Project Coordinator's Perspective. *International Journal of Managing Projects in Business*, 3(1), 61-93.

Ika, L. A., Diallo, A., & Thuillier, D. (2012). Critical success factors for World Bank projects: An empirical investigation. *International Journal of Project Management*(30), 105-116.

Isham, J., & Kaufmann, D. (1999). The forgotten rationale for policy reform: the productivity of investment projects. *The Quarterly Journal of Economics*, 114(1), 149-184.

Isham, J., Kaufmann, D., & Pritchett, L. H. (1997). Civil Liberties, Democracy, and the Performance of Government Projects. *The World Bank Economic Review*, 11(2), 219-242.

Işık, K., Karayılmazlar, E., Organ, İ., & Işık, H. (2005). *Devlet Borçları*. Bursa: Ekin Kitapevi.

İnce, M. (1976). *Devlet Borçlanması*. Ankara: Kalite Matbaası.

- Kaufmann, D., & Wang, Y. (1995). Macroeconomic Policies and Project Performance in the Social Sectors: A Model of Human Capital Production and Evidence from LDCs. *World Development*, 23(5), 751-765.
- Khang, D. B., & Moe, T. L. (2008). Success Criteria and Factors for International Development Projects: A Life-Cycle-Based Framework. *Project Management Journal*, 39(1), 72-84.
- Khawaja, A. I. (2009). Can good projects succeed in bad communities? *Journal of Public Economics*, 93, 899-916.
- Kilby, C. (2000). Supervision and performance: the case of World Bank projects. *Journal of Development Economics*, 62.
- Kilby, C. (2012). *Assessing the contribution of donor agencies to aid effectiveness: the impact of World Bank preparation on project outcomes*. Retrieved from Villanova School of Business Economics Working Paper.
- Lee, B. (2016). *What makes a good project? Success factors of the World Bank education development projects*. (PhD), Vanderbilt University.
- Lensink, R., & Morrissey, O. (1999). *Uncertainty of Aid Inflows and the Aid-Growth Relationship*. Retrieved from Centre for Research in Economic Development and International Trade, School of Economics, University of Nottingham.
- McGillivray, M., Feeny, S., Hermes, N., & Lensink, R. (2006). Controversies Over the Impact of Development Aid: It Works; It Doesn't; It Can, But That Depends.... *Journal of International Development*, 18, 1031-1050.
- Meriç, M. (2015). *Devlet Borçları*. Ankara: Gazi Kitapevi Tic. Ltd. Şt.
- Mosley, P., Hudson, J., & Horrell, S. (1987). Aid, the Public Sector and the Market in Less Developed Countries. *The Economic Journal*, 97 no. 387, 616-641.

- OECD. (2018). Development Assistance Committee (DAC). Retrieved from <http://www.oecd.org/dac/development-assistance-committee/>.
- OECD. (2019). Official Development Assistance (ODA). Retrieved from <http://www.oecd.org/dac/stats/What-is-ODA.pdf>.
- Oğuzlar, A. (2005). Lojistik Regresyon Analizi Yardımıyla Suçlu Profiline Belirlenmesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 19 Nisan 2005 Sayı: 1, 19(1), 21-35.*
- Papanek, G. F. (1972). The Effect of Aid and Other Resource Transfers On Savings and Growth in Less Developed Countries. *The Economic Journal, 82(327), 935-950.*
- Pohl, G., & Mihaljek, D. (1992). Project Evaluation and Uncertainty in Practice: A Statistical Analysis of Rate-of-Return Divergences of 1,015 World Bank Projects. *World Bank Economic Review, 6(2), 255-277.*
- Radelet, S. (2006). *A Primer on Foreign Aid*. Retrieved from Center for Global Development.
- Rahman, M. A. (1968). Foreign Capital and Domestic Savings: A Test of Haavelmo's Hypothesis with Cross-Country Data. *The Review of Economics and Statistics, 50(1), 137-138.*
- Rahnama, M., Fawaz, F., & Gittings, K. (2017). The Effects Of Foreign Aid On Economic Growth In Developing Countries. *The Journal of Developing Areas, 51(3), 153-171.*
- Rajan, R. G., & Subramanian, A. (2008). *Review Of Economics and Statistics, 90(4), 643-665.*
- Roodman, D. (2007). The Anarchy of Numbers: Aid, Development, and Cross-Country Empirics. *The World Bank Economic Review, 21(2), 255-277.*

- Schabbel, C. (2007). *The value chain of foreign aid : development, poverty reduction, and regional conditions*. Heidelberg, London New York: Physica; Springer distributor.
- Türker, N. (2015). *Turkish Foreign Aid Policy in AKP Period: Historical Institutionalism Revisited*. Sabancı University, İstanbul.
- Ulusoy, A. (2016). *Devlet Borçlanması*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- WorldBank. Documents & Reports.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/home>.
- WorldBank. ICR Review. <http://ieg.worldbank.org/ieg-search-icrr>.
- WorldBank. Who We Are. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/who-we-are>.
- WorldBank. (1998). *Assessing Aid: What Works, What Doesn't and Why*.
- WorldBank. (2001). *World Bank Lending Instruments Resources for Development Impact*.
- WorldBank. (2019). Financing Instruments. Retrieved 30/10/2019
<https://www.worldbank.org/en/projects-operations/products-and-services>.
- Yaşa, M. (1981). *Devlet Borçları*. İstanbul: Has Kutulmuş Matbaası.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/02/2020

Tez Başlığı : Dünya Bankası Kredilerinin Performansının Belirleyicileri: Türkiye Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 120 sayfalık kısmına ilişkin, 20/02/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Hakan Tokaç
20/02/2020
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Hakan Tokaç
Öğrenci No: N12140376
Anabilim Dalı: Maliye
Programı: Doktora
Statüsü: Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Ahmet Burçin YERELİ

Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 04/02/2020

Tez Başlığı: Dünya Bankası Kredilerinin Performansının Belirleyicileri: Türkiye Örneği

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

04/02/2020
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Hakan Tokaç
Öğrenci No: N12140376
Anabilim Dalı: Maliye
Programı: Doktora
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ

Telefon: 0-312-2976860

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr